

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Διπλωματική Εργασία

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Της
ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΝΙΤΣΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΟΥΜΠΕΝΙΩΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού
διπλώματος στη Διοίκηση Επιχειρήσεων

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2022

Ευχαριστίες

Μέσω της παρούσας διπλωματικής θα ήθελα να ευχαριστήσω πολύ για τη συμβολή του, τον επιβλέπων καθηγητή κ. Σουμπενιώτη Δημήτριο, όσον αφορά την επιλογή του θέματος, την υποστήριξη και την πολύτιμη βοήθεια του για την ολοκλήρωση της εργασίας. Επιπρόσθετα, ευχαριστώ τους διδάσκοντες καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών Στη Διοίκηση Επιχειρήσεων MBA του Πανεπιστημίου Μακεδονίας για τα εφόδια και τις γνώσεις που μου παρείχαν.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία μελετά τις επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19, όσον αφορά την πορεία που ακολούθησαν τα βασικά μεγέθη της Ελληνικής Οικονομίας, την αναπτυξιακή της πορεία αλλά και τις μεταβολές στις οικονομικές συνθήκες των βασικότερων κλάδων που την απαρτίζουν. Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι βασισμένη σε βιβλιογραφική ανασκόπηση μέσω της οποίας χρησιμοποιούνται αξιόλογες, έγκυρες, επιστημονικές πηγές, βιβλία και έρευνες, έτσι ώστε να συνδράμουν στην συνολική απεικόνιση της μελέτης. Αρχικά, παρουσιάζεται μια πιο γενική επίδραση της πανδημίας στην κοινωνία, στο περιβάλλον και στην ψυχική υγεία, ενώ μετέπειτα μελετώνται ενδελεχώς οι επιπτώσεις της στην Παγκόσμια Οικονομία. Στην συνέχεια, πραγματοποιείται μια σύγκριση μεταξύ της Ελληνικής Οικονομίας πριν και μετά την πανδημία, με ιδιαίτερη έμφαση στην μελέτη της οικονομίας και των τομέων που επλήγησαν περισσότερο κατά την διάρκεια της πανδημίας με έτος βάσης το 2020, ενώ παράλληλα φαίνεται και η εξελικτική πορεία της Covid-19 για το έτος 2021. Επιπρόσθετα, καταγράφεται η διαχείριση της πανδημίας και από την πλευρά της Ελληνικής Κυβέρνησης με τις πολιτικές που εφάρμοσε τόσο για τον περιορισμό της πανδημίας, όσο και για την ενίσχυση των βασικών πυλώνων της. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση των συμπερασμάτων και προτάσεων.

Λέξεις κλειδιά: Πανδημία, Υγειονομική κρίση, Ελληνική οικονομία, Επιπτώσεις Covid-19, Pandemic, Covid-19, Greek Economy.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Περίληψη.....	3
Κατάλογος Πινάκων.....	5
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	6
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1. Covid-19.....	9
1.1 Το χρονικό εξέλιξης COVID-19.....	9
1.2 Covid-19 και κοινωνία.....	10
1.3 Covid-19 και περιβάλλον.....	12
1.4 Covid-19 και ψυχική υγεία.....	15
Κεφάλαιο 2. Covid-19 και Παγκόσμια Οικονομία.....	19
2.1 COVID-19 και ΑΕΠ.....	20
2.2 Covid-19 και Εμπόριο.....	21
2.3 Τομείς Οικονομικών δραστηριοτήτων.....	23
2.4 Covid-19 και Πετρέλαιο.....	25
2.5 Covid-19 Τραπεζικό σύστημα και Χρηματοοικονομική τεχνολογία.....	26
2.6 Covid-19 και Χρηματοπιστωτικές αγορές.....	27
2.7 Covid-19 και Εκδηλώσεις.....	28
2.8 Covid-19 και Ψηφιακός μετασχηματισμός.....	29
2.9 COVID-19 και Χρηματοπιστωτική κρίση 2007-2008.....	31
2.10 Covid-19 και Παγκόσμια Τράπεζα 2021.....	32
Κεφάλαιο 3. Ελληνική Οικονομία πριν Covid-19.....	36
3.1 Η πορεία της Ελληνικής οικονομίας.....	36
3.2 Πορεία οικονομικών μεγεθών προ Covid-19.....	38
3.2.1 Σύγκριση οικονομικής κρίσης 2009 με την κατάσταση της χώρας προ Covid-19.....	38
3.2.2. Οικονομικό κλίμα της Ελλάδας λίγο πριν την πανδημία.....	39
3.3 Μακροοικονομικές εξελίξεις.....	47
Κεφάλαιο 4. Επίδραση Covid-19 στην Ελληνική Οικονομία.....	50
4.1 Χρονικό εξέλιξης Covid-19 και τα περιοριστικά μέτρα της Ελλάδας.....	50
4.2 Μέτρα Οικονομικής ενίσχυσης από το Κράτος.....	54
4.3 Επίδραση Covid-19 στην Ελληνική Οικονομία.....	56
4.3.1 Οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας.....	56
4.3.2 Οικονομικό κλίμα Ελλάδας εν μέσω πανδημίας.....	58
4.3.2 Μελέτη οικονομικών μεγεθών.....	63
4.3.3 Επιπτώσεις Covid-19 σε κλάδους της οικονομίας.....	70

4.3.4 Εταιρείες που επέδειξαν ανθεκτικότητα απέναντι στην πανδημία	77
4.4 Ψηφιακός Μετασχηματισμός και Πανδημία στην Ελλάδα.....	79
4.4.1. Ψηφιακός Μετασχηματισμός των επιχειρήσεων κατά την διάρκεια της πανδημίας	80
Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα και προτάσεις.....	86
Βιβλιογραφία	89

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.1.1: Ο αντίκτυπος της COVID-19 στην παγκόσμια οικονομία σε σύγκριση με την οικονομική κρίση το 2009 σε (%)	21
Πίνακας 2.2.1: Ρυθμός ανάπτυξης των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ Κίνας και άλλων χωρών.	22
Πίνακας 3.2.1.1: Βασικοί δείκτες σύγκρισης του 2009 με την περίοδο πριν την υγειονομική κρίση του 2020.	38
Πίνακας 3.2.2.1: Δείκτες Οικονομικού Κλίματος.....	41
Πίνακας 3.2.2.2: Κύκλος εργασιών ανά Κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας 2019.....	45
Πίνακας 3.3.1: Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη–Εθνικοί Λογαριασμοί (εποχικά διορθωμένα στοιχεία)	47
Πίνακας 4.2.1: Μέτρα οικονομικής ενίσχυσης της Ελλάδας	55
Πίνακας 4.3.2.1: Δείκτες Οικονομικού κλίματος.....	62
Πίνακας 4.3.2.2: Εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών μεγεθών–Εθνικοί Λογαριασμοί (εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σταθερές τιμές 2015)	63
Πίνακας 4.3.3.1: Διαχωρισμός κλάδων αναστολή λειτουργίας	70
Πίνακας 4.3.3.2: Κύκλος εργασιών (σε χιλ. ευρώ) των επιχειρήσεων της Ελληνικής Οικονομίας ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας.	72
Πίνακας 4.3.4.1: Εταιρείες ανθεκτικότητας εν μέσω Covid-19.....	78

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 3.2.2.1: Δείκτες Οικονομικού Κλίματος: Ε.Ε. Ευρωζώνη και Ελλάδα.....	40
Διάγραμμα 3.2.2.2: Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών.....	44
Διάγραμμα 4.3.2.1: Δείκτες Οικονομικού Κλίματος: Ε.Ε. Ευρωζώνη και Ελλάδα.....	59
Διάγραμμα 4.3.2.2: Στοιχεία έρευνας καταναλωτών για την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού τους (πρώτο τρίμηνο 2020)	60
Διάγραμμα 4.3.2.3: Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών.....	61
Διάγραμμα 4.3.2.4: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ανά τρίμηνο σε τρέχουσες τιμές (εκ. ευρώ)	65
Διάγραμμα 4.3.2.5: Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (εκ. ευρώ)	66
Διάγραμμα 4.3.2.6: Δαπάνη νοικοκυριών (εκ. ευρώ)	67
Διάγραμμα 4.3.2.7: Ποσοστιαία μεταβολή επενδύσεων 2019-2020.....	68
Διάγραμμα 4.3.3.1: Χρηματοδότηση Επιχειρήσεων Ανά κλάδο, Οκτώβριος 2020	71
Διάγραμμα 4.4.1: Κατάταξη του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI) 2021	79
Διάγραμμα 4.4.1.1: Στρατηγική ψηφιακού μετασχηματισμού για την περαιτέρω ανάπτυξη των επιχειρήσεων	81
Διάγραμμα 4.4.1.2: Έμφαση στην ψηφιακή τεχνολογία.....	83
Διάγραμμα 4.4.1.3: Ενίσχυση των ψηφιακών καναλιών με σκοπό τη συνεχή βελτίωση της επικοινωνίας με τους πελάτες.....	84
Διάγραμμα 4.4.1.4: Αξιολόγηση πρακτικών ψηφιακού μετασχηματισμού για την επέκταση σε νέες αγορές μετά την πανδημία	85

Εισαγωγή

Η πανδημία Covid-19 παρουσιάζεται ως παγκόσμιο φαινόμενο καθώς κατάφερε να επηρεάσει κάθε πτυχή ανθρώπινης δραστηριότητας με χαρακτηριστικό της την ραγδαία ταχύτητα μετάδοσης, που ανάγκασε ολόκληρη την ανθρωπότητα να βρεθεί αντιμέτωπη με μια υγειονομική κρίση άνευ προηγουμένου. Η ύπαρξη του κορωνοϊού σηματοδότησε την είσοδο μίας νέας εποχής για την οικονομία, την κοινωνία, την επιστήμη, το περιβάλλον αλλά και την πολιτική (Κυριόπουλος και Σουλιώτης, 2021). Είναι γεγονός πως η Covid-19 αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί μέρος της καθημερινότητάς μας καταφέροντας να αλλάξει άρδην τα έως τώρα δεδομένα. Μια πολυεπίπεδη κρίση με παράπλευρες απώλειες και δυσμενείς συνέπειες σε όλο τον κόσμο, ακόμα και στις πιο εύρωστες οικονομίες (PWC, 2020). Στο επίκεντρο βρίσκονται τόσο η υγειονομική αποσταθεροποίηση που έχει προκληθεί παγκοσμίως, όσο και οι οικονομικές επιπτώσεις της. Εξάλλου, η σχέση μεταξύ υγείας και οικονομίας είναι αμφίδρομη (Κυριόπουλος και Σουλιώτης, 2021).

Οι επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης επιδρούν αρνητικά στην Ελληνική Οικονομία, δημιουργώντας μια σειρά από οικονομικές επιπτώσεις με την μορφή βαθιάς ύφεσης στην απασχόληση, στον κόσμο του επιχειρείν αλλά και στα δημοσιονομικά μεγέθη της Χώρας (Θανόπουλος και Γιακούλας, 2021). Η Ελληνική Κυβέρνηση έχει έρθει αντιμέτωπη με ένα απρόβλεπτο γεγονός και καλείται καθημερινά να λάβει καθοριστικές αποφάσεις μέσω εκτεταμένων περιορισμών και μέτρων αποστασιοποίησης που επηρεάζουν τόσο την οικονομία όσο και την ίδια την κοινωνία. Για αυτόν τον λόγο, η ενασχόληση με ένα τέτοιου είδους θέμα, θα δώσει την δυνατότητα να γίνουν αντιληπτές οι επιπτώσεις της εξελισσόμενης πανδημίας στην Ελληνική Οικονομία. Σε αυτή την περίοδο αβεβαιότητας, η συγκεκριμένη μελέτη επιχειρεί να καταγράψει συνολικά τις επιδράσεις της Covid-19 σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά με ιδιαίτερη έμφαση στην Ελληνική Οικονομία, εκτιμώντας έτσι το μέγεθος της ύφεσης της, καθώς και τα μέτρα που υιοθετήθηκαν για τον περιορισμό αυτών.

Σκοπός της μελέτης αποτελεί η παρουσίαση μια συνολικής εικόνας για τις επιπτώσεις της πανδημίας στον κόσμο, με έντονη έμφαση στην Οικονομία της Ελλάδας έτσι ώστε να μπορέσει να συμβάλει στον προσδιορισμό της έκτασης των σημερινών και

μελλοντικών επιδημικών και οικονομικών επιπτώσεων. Πιο συγκεκριμένα σκοπός της εργασίας είναι, η καταγραφή των επιδράσεων της πανδημίας στην Ελληνική Οικονομία και στην επιχειρηματικότητα η οποία θεωρείται νευραλγικό κομμάτι για την παραγωγικότητα της Χώρας, παρακολουθώντας συνολικά την πορεία των οικονομικών μεγεθών, όπως διαμορφώθηκαν λόγω της Covid-19, αλλά και διερευνώντας κάποιους από τους βασικούς κλάδους της οικονομίας.

Στόχοι της παρούσας μελέτης αποτελούν, η βαθύτερη κατανόηση και καταχώρηση των επιπτώσεων της πανδημίας στην Οικονομία της Ελλάδας, με μια αναλυτική παρουσίαση ως προς το χρονικό εξέλιξη της. Μέσα από την εργασία, θα απαντηθούν ερωτήματα όπως, για το ποια ήταν η πορεία οικονομικών μεγεθών πριν και μετά την πανδημία, ποιοι κλάδοι επλήγησαν περισσότερο και ποιοι κατάφεραν να ξεχωρίσουν μέσα από αυτή, πως διαχειρίστηκε συνολικά την δυσμενή αυτή κατάσταση η Ελληνική Κυβέρνηση και ποια μέτρα προστασίας και ενίσχυσης θέσπισε. Ακόμα θα αποκαλύψει τις πραγματικές επιδράσεις της πανδημίας στην Ελληνική Οικονομία και την Επιχειρηματικότητα, καθώς και το τι άλλαξε το 2021 σε σχέση με το 2020. Επιπρόσθετα θα εξετάσει τον ρόλο του ψηφιακού μετασχηματισμού κατά την διάρκεια της πανδημίας στην Χώρα μας. Καταλήγοντας, θα υπάρχουν συμπεράσματα και προτάσεις που θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψιν για την χάραξη πολιτικών που αποσκοπούν στην λειτουργική βιωσιμότητα της Ελλάδας.

Όσον αφορά τη δομή της εργασίας αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Ο τρόπος διαμόρφωσης της δομής, δίνει την δυνατότητα στον αναγνώστη για μια ομαλή, ευρεία και σταδιακή εισαγωγή στο εξεταζόμενο κομμάτι. Στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται το χρονικό εξέλιξης της πανδημίας και η επίδραση της σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Στο δεύτερο κεφάλαιο, καταγράφονται οι επιπτώσεις που είχε στην παγκόσμια οικονομία, στην συνέχεια στο τρίτο κεφάλαιο, εξετάζεται η πορεία της Ελληνικής Οικονομίας πριν την έναρξη της πανδημίας, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται αναλυτικά η επίδραση της Covid-19 στο σύνολο της Ελληνικής Οικονομίας αλλά και στην επιχειρηματικότητα. Παράλληλα, αναλύεται η σημαντικότητα του ψηφιακού μετασχηματισμού εν μέσω πανδημίας. Τέλος, η εργασία καταλήγει στο πέμπτο κεφάλαιο που περιλαμβάνει συμπεράσματα της μελέτης αλλά και διάφορες προτάσεις πολιτικής σχετικά με την διαχείριση και επανεκκίνηση της Ελληνικής Οικονομίας.

Κεφάλαιο 1. Covid-19

1.1 Το χρονικό εξέλιξης COVID-19

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), η ασθένεια του κορωνοϊού Covid-19 αποτελεί μια μολυσματική ασθένεια όπου προκαλείται από ένα νέο στέλεχος κορωνοϊού που ονομάζεται SARS-CoV-2. Η ασθένεια Covid-19 μεταδίδεται με την επαφή και κυρίως με τα σταγονίδια. Δηλαδή όταν ένα άτομο νοσεί και έρθει σε στενή επαφή με ένα άλλο υπάρχουν μεγάλες πιθανότητες μετάδοσης του ιού. Τα συμπτώματα σε ασθενείς που νοσούν από κορωνοϊό ποικίλλουν, είτε είναι ήπια όπως διάφορες λοιμώξεις του αναπνευστικού συστήματος, είτε είναι πιο επιβλαβή για τον οργανισμό με αποτέλεσμα να εξελίσσεται σε σοβαρή νόσηση, θέτοντας ακόμα και σε κίνδυνο την ζωή του ασθενή. Άτομα μεγάλης ηλικίας άνω των 60, αλλά και άτομα με υποκείμενα νοσήματα διατρέχουν σοβαρό κίνδυνο ανάπτυξης της επιβλαβούς ασθένειας.

Στις 31 Δεκεμβρίου 2019 γίνεται για πρώτη φορά αναφορά από τον ΠΟΥ για μια ομάδα περιπτώσεων «ιογενούς πνευμονίας» στην πόλη Wuhan της Κίνας από τον νέο αυτό ιό και παρόλο που οι επιστήμονες δεν έχουν ακόμη καθορίσει την πηγή του, αυτό που έχει επικρατήσει είναι ότι έχει ζωονοσογόνο προέλευση. Στις 30 Ιανουαρίου 2020 την περίοδο που καταγράφηκαν 7.834 επιβεβαιωμένα περιστατικά νόσησης και 170 θάνατοι παγκοσμίως λόγω του ιού, η επιδημική έξαρση του COVID-19 κηρύχθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ) ως κατάσταση έκτακτης ανάγκης για τη δημόσια υγεία σε διεθνές επίπεδο (PHEIC). Ενώ στις 11 Μαρτίου 2020 χαρακτηρίστηκε ως πανδημία. Στις 11 Απριλίου 2020, δεν υπάρχει ακόμα διαθέσιμο εμβόλιο ενώ ο ιός αρχίζει να εξαπλώνεται σταδιακά από την Κίνα και στον υπόλοιπο κόσμο. Το διάστημα από 31 Δεκεμβρίου 2019 έως και 24 Μαΐου 2020 είχαν καταγραφεί 5.273.572 επιβεβαιωμένα περιστατικά και 341.722 θάνατοι. Το πρώτο πρόγραμμα μαζικού εμβολιασμού ξεκίνησε στις αρχές Δεκεμβρίου 2020 και ο αριθμός των χορηγούμενων δόσεων εμβολιασμού ενημερώνεται σε καθημερινή βάση. Τουλάχιστον 13 διαφορετικά εμβόλια (σε 4 πλατφόρμες) έχουν χορηγηθεί. Οι εκστρατείες ξεκίνησαν σε 206 οικονομίες.

Σύμφωνα με τον ΠΟΥ, πλέον ο εμβολιασμός θεωρείται το κύριο μέτρο πρόληψης από τον Sars-CoV-2, δίνοντας έτσι την δυνατότητα στους ανθρώπους να επιλέξουν ένα

από τα διαθέσιμα εμβόλια που διατίθενται για την ασθένεια αυτή. Η αλυσιδωτή αντίδραση πολυμεράσης (PCR) και ο έλεγχος για την παρουσία ενός συγκεκριμένου αντιγόνου του ιού που γίνεται μέσω των self και rapid test, αποτελούν τους κύριους μεθόδους διάγνωσης της COVID-19. Όσον αφορά τα τεστ αντισωμάτων, χρησιμοποιούνται για την ανίχνευση μίας προγενέστερης λοίμωξης. Παράλληλα, η ανάπτυξη φαρμακευτικής αγωγής βρίσκεται σε εξέλιξη και γίνεται με βάση των κλινικών ερευνών για να μπορούν να αναστέλλουν την αναπαραγωγή του ιού. Αξίζει να σημειωθεί ότι πρόσφατα πραγματοποιήθηκε η έγκριση φαρμακευτικού σκευάσματος από το Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ αυτή τη στιγμή η κύρια θεραπεία είναι συμπτωματική, καθώς περιλαμβάνει την διαχείριση των συμπτωμάτων, την υποστηρικτική φροντίδα και την απομόνωση. Τέλος, η χρήση μάσκας προσώπου καθίσταται ως υποχρεωτική σε δημόσιους χώρους έτσι ώστε να ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος μετάδοσης της ασθένειας (ΠΟΥ,2021).

1.2 Covid-19 και κοινωνία

Η πανδημία προκάλεσε μια παγκόσμια κρίση υγείας που είχε σοβαρό αντίκτυπο στις ζωές των ανθρώπων, όχι μόνο στους αμέτρητους θανάτους που έχουν καταγραφεί παγκοσμίως αλλά και στην ίδια την ψυχολογία τους (Nicola et al., 2020). Ένα από τα μέτρα που πάρθηκαν για την μείωση της εξάπλωσης του κορωνοϊού είναι η λεγόμενη καραντίνα ή αλλιώς αυτοαπομόνωση. Μάλιστα, θεωρήθηκε ένα από τα πιο αποτελεσματικά μέτρα επιβράδυνσης της μετάδοσης του ιού την περίοδο που ακόμα δεν υπήρχαν τα εμβόλια ή κάποια χορήγηση συγκεκριμένης φαρμακευτικής αγωγής (Khan et al., 2021).

Η πανδημία έχει οδηγήσει ολόκληρη την ανθρωπότητα στην αβεβαιότητα, δημιουργώντας μια κοινωνική κρίση που έχει ιδιαίτερο αντίκτυπο στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, αυξάνοντας έτσι τις διακρίσεις και την ανισότητα (Mofijur et al., 2021). Οι κυβερνήσεις με την σειρά τους προσπαθούν να προστατεύσουν όσο μπορούν αυτές τις ομάδες, με το μεγαλύτερο ποσοστό των νέων να ανταποκρίνεται στις προσπάθειες αυτές και να συμβάλλουν και οι ίδιοι σε μια εκστρατεία κοινωνικής ευαισθητοποίησης. Οι νέοι αποτελούν μια κοινωνική ομάδα με έντονη εξωστρέφεια και ανάγκη για ψυχαγωγία, όμως τα μέτρα για την δημόσια υγεία και τα lockdown δημιούργησαν μία

νέα πραγματικότητα, με κοινωνικές αποστάσεις, νέες συνθήκες διαβίωσης όπως είναι ο εγκλεισμός και μία νέα αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Παρά τις ψυχολογικές επιπτώσεις που είχαν οι νέοι, η ανταπόκριση τους στα κυβερνητικά μέτρα είχε ζωτική σημασία για την επιβράδυνση της μετάδοσης του ιού αλλά και θετικό αντίκτυπο στην δημόσια υγεία, την κοινωνία και την οικονομία γενικότερα (Verma & Prakash, 2020). Ωστόσο αυτά τα μέτρα φάνηκαν να μην γίνονται απολύτως σεβαστά-αντιληπτά από διάφορες ομάδες ανθρώπων ανά χώρα, καταρρίπτοντας κάθε κανόνα κοινωνικής απόστασης. Η έλλειψη προσοχής και κατανόησης σχετικά με το φαινόμενο Covid-19, ότι δηλαδή δεν πρόκειται για ένα απλό κρυολόγημα αλλά πιθανώς για μια θανατηφόρο νόσο, η έλλειψη προηγούμενων εμπειριών-γνώσεων σχετικά με τις πανδημίες, καθώς και η έμφυτη τάση κοινωνικότητας των ανθρώπων που επιδιώκουν την άμεση επαφή, είναι κάποιοι από τους λόγους για τους οποίους αποτυγχάνουν να εφαρμόζουν αποτελεσματικά τα μέτρα δημόσιας υγείας που έχουν οριστεί (Khan et al., 2021).

Η νόσος Covid-19 έχει προκαλέσει στην ανθρωπότητα αισθήματα άγχους και φόβου. Σε μία εποχή πανδημίας, σύνηθες φαινόμενο αποτελεί ο κοινωνικός στιγματισμός να προωθείται και να εδραιώνεται μέσω αυτής. Πιο συγκεκριμένα εκείνοι που έχουν μολυνθεί από τον ιό και επιβάλλεται να βρίσκονται σε κατ'οίκον περιορισμό είναι πιο επιρρεπείς στην στοχοποίηση και έρχονται αντιμέτωποι με την κοινωνική απόρριψη. Ετικέτες όπως «μολυσμένος» και «άρρωστος», καθώς και ο επικριτικός τόνος με τον οποίο δίνονται έχουν αντίκτυπο στην ψυχολογία, αλλά και στην γενικότερη ψυχική υγεία των νοσούντων. Είναι άξιο αναφοράς το γεγονός ότι, η ανθρωπότητα κλήθηκε να αντιμετωπίσει το παγκόσμιο φαινόμενο μιας πανδημίας μετά από πολλά χρόνια και αυτό σε συνδυασμό με τις περιορισμένες και ελάχιστες γνώσεις της επιστημονικής κοινότητας σχετικά με την Covid-19, καθώς και τον καταιγισμό πληροφοριών που υπήρχε από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης δημιούργησε στο ευρύ κοινό φόβο και σύγχυση, με αποτέλεσμα να τροφοδοτηθούν επικίνδυνα στερεότυπα. Απόρροια των ανωτέρω είναι η δημιουργία προκατάληψης και διακρίσεων σε βάρος ατόμων ορισμένων εθνικών προελεύσεων, εκείνων που προέρχονται από χώρες υψηλού κινδύνου, υγειονομικού προσωπικού αλλά και γενικότερα οποιουδήποτε θεωρείται ότι έχει έρθει σε επαφή με τον ιό (Khan et al., 2021).

1.3 Covid-19 και περιβάλλον

Από την έναρξη της ανθρωπότητας η χειραγώγηση της φύσης, προς όφελος της αποτελούσε την βασική πηγή των αγαθών για την πρωτογενή παραγωγή. Οι ανάγκες, οι ιδιοτροπίες και οι πολλαπλές επιθυμίες των ανθρώπων οδήγησαν τη φύση σε μια καταστροφική πραγματικότητα. Η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση ήταν αναπόφευκτες για να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες απαιτήσεις του πληθυσμού και η προφανής σημασία τους έχει αποδειχθεί ότι είναι επιζήμια για το περιβάλλον. Για τους παραπάνω λόγους, μείζον ζήτημα της σημερινής εποχής αποτελεί η ρύπανση του περιβάλλοντος (Chakraborty & Maity, 2020). Περιβαλλοντικά ζητήματα όπως η ατμοσφαιρική ρύπανση, η ρύπανση των υδάτων, η εξάντληση της στάθμης των υπόγειων υδάτων, η κλιματική αλλαγή, οι αλλαγές στην βιοποικιλότητα αλλά και η υπερθέρμανση του πλανήτη ως αποτέλεσμα αυξημένων συγκεντρώσεων αερίων του θερμοκηπίου (CO₂, CH₄, N₂O κ.λπ.), δυναμιτίζουν το δικαίωμα για ένα υγιές περιβάλλον και αυτό καθίσταται μείζον ζήτημα της σημερινής εποχής (Bremer et al., 2019).

Πέρα από τις επιπτώσεις της κοινωνικής αλλοτρίωσης, η πανδημία COVID-19 φαίνεται να έχει θετικό αντίκτυπο στο παγκόσμιο περιβάλλον. Διαπιστώνονται μειώσεις των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου λόγω της ελάττωσης των βιομηχανικών δραστηριοτήτων και των διυλιστηρίων. Αξίζει επίσης να σημειωθεί, ότι και η χρήση οχημάτων αλλά και μέσων μεταφοράς έχει επίσης μειωθεί σημαντικά (He et al., 2020). Το επιβεβλημένο lockdown που τέθηκε σε πολλές χώρες όπως, η Κίνα, η Ταϊβάν, η Ιταλία, οι ΗΠΑ, η Γαλλία, η Ισπανία, η Τουρκία, το Ιράν, η Γερμανία, η Νότια Κορέα, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ινδία, η Αυστραλία και πολλές άλλες, είχε εξαιρετικά θετική επίδραση στο περιβάλλον, εξαιτίας της μη λειτουργίας των βιομηχανιών, των μειωμένων εκπομπών αποβλήτων, των μηδενικών εκπομπών αερίων λόγω περιορισμένων μετακινήσεων καθώς και των καθολικών ακυρώσεων και απαγορεύσεων των ταξιδιών. Λόγω αυτής της χαμηλής βιομηχανικής ενεργειακής ζήτησης, η χρήση ορυκτών καυσίμων και η χρήση συμβατικών πηγών ενέργειας έχουν μειωθεί σημαντικά, ενώ το οικοσύστημα έχει αποκατασταθεί σε μεγάλο βαθμό. Το επίπεδο ρύπανσης όσον αφορά εκτάσεις δασικών περιοχών, παραλιών και άλλων τουριστικών αξιοθέατων έχει επίσης συρρικνωθεί πολύ.

Το 2020 οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα CO₂ παγκοσμίως μειώθηκαν κατά 40% περισσότερο σε σχέση με το 2019. Οι εκπομπές από άνθρακα μειώθηκαν κατά 8%, από πετρέλαιο κατά 4,5% και από φυσικό αέριο κατά 2,3%. Οι περιοχές με τις υψηλότερες μειώσεις εκπομπών είναι οι ΗΠΑ 9%, η Κίνα 8% και η Ευρωπαϊκή Ένωση ΕΕ 8%, οι οποίες ήταν στην κορυφή για τις εκπομπές CO₂ στον κόσμο και αυτές που επηρεάστηκαν περισσότερο από την πανδημία (Aktar et al., 2021). Διαφαίνεται πως ο Covid-19 αφενός, προκάλεσε μια παγκόσμια καταστροφή και αφετέρου, ωφέλησε κατά πολύ στο περιβάλλον (Chakraborty & Maity, 2020).

Πέρα από το θετικό απήχημα της Covid-19, σε περιόδους κατ'οίκον περιορισμού υπήρχε μεγάλη άνοδος σε διαδικτυακές αγορές και αναπόφευκτα μεγαλύτερη κατανάλωση, γεγονός που αύξησε τα οικιακά απορρίμματα. Όμως, ιδιαίτερη αύξηση παρουσίασαν και τα ιατρικά απόβλητα κατά την διάρκεια της πανδημίας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα νοσοκομεία της Γουχάν που παρήγαγαν κατά μέσο όρο 240 τόνους ιατρικών αποβλήτων, ενώ προ-πανδημίας παρήγαγαν κατά μέσο όρο λιγότερο από 50 τόνους (Zambrano-Monserrate et al., 2020).

Αυτή η συνθήκη έχει ήδη εμποδίσει τις συνεχιζόμενες προσπάθειες που γίνονται για τη μείωση των πλαστικών απορριμμάτων και τη μείωση των περιβαλλοντικών αποβλήτων. Χρειάζεται να καταβληθεί περισσότερη προσπάθεια και έμφαση για να βρεθούν εναλλακτικές λύσεις όσον αφορά την χρήση πλαστικών που χρησιμοποιούνται ευρέως (Mofijur et al., 2021).

Η ιδιαίτερη αυτή κατάσταση δημιούργησε νέα προβλήματα στις υπηρεσίες συλλογής απορριμμάτων και οι εργαζόμενοι κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν μια νέα πρόκληση όσον αφορά την ορθή συλλογή και διαχείριση των απορριμμάτων (Mofijur et al., 2021). Μία σημαντική παράμετρος για τις υπηρεσίες αυτές αποτελεί ο χρόνος επιβίωσης του SARS-CoV-2 έως και τρεις ημέρες σε σκληρές και πλαστικές επιφάνειες, υποδεικνύοντας ότι τα απόβλητα από ασθενείς με COVID-19 ενδεχομένως μπορεί να περιέχουν κορωνοϊό και να αποτελούν πηγή εξάπλωσης του ιού (Chin et al., 2020).

Τα υψηλά επίπεδα NO₂ στον αέρα που αναπνέουμε μπορούν να προκαλέσουν διάβρωση στους πνευμονικούς ιστούς του σώματός μας. Το διοξείδιο του αζώτου αποτελεί έναν προβληματικό ατμοσφαιρικό ρύπο, διότι μπορεί να οδηγήσει σε σχηματισμό φωτοχημικής αιθαλομίχλης, η οποία έχει σημαντικές επιπτώσεις στην

υγεία των ανθρώπων (Huang et al., 2020). Η βραχυπρόθεσμη έκθεση σε υψηλά επίπεδα NO₂ μπορεί να προκαλέσει αναπνευστικά συμπτώματα όπως βήχα, συριγμό, βρογχίτιδα, γρίπη και μπορεί να επιδεινώσει αναπνευστικές διαταραχές. Τα αυξημένα επίπεδα NO₂ έχουν σημαντικές συνέπειες για τους ασθενείς με άσθμα και μπορεί να προκαλέσουν σοβαρές και συχνές κρίσεις (Munawer, 2018).

Σύμφωνα με την ESA (Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Διαστήματος (ESA, 2020)

- Τα μέσα επίπεδα NO₂ μειώθηκαν κατά 40% μεταξύ 13ης Μαρτίου 2020 και 13ης Απριλίου 2020. Η μείωση ήταν 55% σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του 2019.
- Οι ποσοστιαίες μειώσεις στις μέσες εκπομπές NO₂ κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 από 1 Απριλίου έως 30 Απριλίου 2020 στις χώρες Πορτογαλία, Ισπανία, Νορβηγία, Κροατία, Γαλλία, Ιταλία και Φινλανδία είναι 58%, 48%, 47%, 43% και 41% αντίστοιχα.

Ο όρος "σωματίδια" που ονομάζονται PM χρησιμοποιείται και αναφέρεται σε μικροσκοπικά σωματίδια στον αέρα. Τα PM παράγονται στην ατμόσφαιρα όταν οι ρύποι αντιδρούν χημικά μεταξύ τους. Τα σωματίδια περιλαμβάνουν αιθάλη, ρύπανση, καπνό και σταγονίδια. Οι ρύποι που εκπέμπονται από αυτοκίνητα, βιομηχανίες, εργοτάξια, γεωργικές εκτάσεις και την καύση ορυκτών καυσίμων συμβάλλουν επίσης στο σχηματισμό σωματιδίων στον αέρα. Οι εκπομπές PM στις περισσότερες χώρες του κόσμου έχουν μειωθεί λόγω της πανδημίας COVID-19. Οι μεγαλύτερες μειώσεις στη ρύπανση από PM σημειώθηκαν στην Πορτογαλία, με 55%, ακολουθούμενη από τη Νορβηγία, τη Σουηδία και την Πολωνία με μειώσεις 32%, 30% και 28% αντίστοιχα. Η Ισπανία, η Πολωνία και η Φινλανδία κατέγραψαν μειώσεις των εκπομπών PM κατά 19%, 17% και 16%, αντίστοιχα. Τόσο η Ρουμανία όσο και η Κροατία δεν κατέγραψαν αλλαγές στο επίπεδο των PM, με την Ελβετία και την Ουγγαρία να καταγράφουν αύξηση περίπου 3% στις εκπομπές PM (Mofijur et al., 2021).

Συμπερασματικά και με βάση τα παραπάνω οι επιπτώσεις της Covid-19 δεν ήταν μονοδιάστατες. Βραχυπρόθεσμα η μείωση του διοξειδίου του αζώτου και των σωματιδίων επέδρασε θετικά στο περιβάλλον με καλύτερες συνθήκες υγιεινής διαβίωσης, μακροπρόθεσμα όμως εξακολουθεί να ελλοχεύει ο κίνδυνος για ολοκληρωτική ρύπανση και πιθανή καταστροφή του περιβάλλοντος μέσω της μη ελεγχόμενης διαχείρισης των αναρίθμητων αποβλήτων.

1.4 Covid-19 και ψυχική υγεία

Το πολυτιμότερο αγαθό για τον άνθρωπο που συσχετίζεται άμεσα με την ζωή του είναι η υγεία. Αποτελεί προϋπόθεση και όρο για την ευτυχία του. Για το λόγο αυτό, η συστηματική καταπολέμηση των ασθενειών και η ανθρώπινη σωτηρία από τον πόνο εκφράζονται στις πολιτισμένες κοινωνίες ως ανθρωπιστικό αίτημα και όχι ως απλή ανάγκη για ενστικτώδη επιβίωση. Η θεραπεία ασθενειών έχει γίνει επιστήμη και λειτούργημα, ενώ η φροντίδα για όσους υποφέρουν είναι πρωταρχικής σημασίας για όλες τις κοινωνίες, στο βαθμό που η ποιότητα των παρεχόμενων ιατρικών υπηρεσιών αποτελεί δείκτη της προόδου και της εξέλιξής της. Το ενδιαφέρον για την προστασία της σωματικής και ψυχικής ευεξίας δείχνει τον σεβασμό για την ανθρώπινη ζωή, που είναι υψίστης αξίας. Αυτή, όμως, η αξία στις μέρες μας βάλλεται σημαντικά και επικίνδυνα από το νέο στέλεχος κορωνοϊού SARS-CoV-2, ο οποίος εξανδραποδίζει την δημόσια υγεία.

Η μολυσματικότητα της νόσου Covid-19 είναι ηλίου φαινότατον πως έχει πυροδοτήσει αμέτρητες εισαγωγές σε νοσοκομεία και αναπόφευκτα εκτός από την σωματική υγεία έχει επηρεάσει και την ψυχική υγεία των ασθενών. Οι αντιδράσεις του κόσμου σε περιόδους πανδημίας είτε άμεσα είτε έμμεσα είναι κοινές. Κάποια από τα συναισθήματα που κυριαρχούν εν μέσω πανδημίας είναι, ο φόβος για ζωή τους αλλά και την ζωή συγγενικών προσώπων, ο φόβος του κοινωνικού στίγματος, η πλήξη, η κατάθλιψη και το αίσθημα αδυναμίας για την προστασία των αγαπημένων τους. (Τριανταφυλλίδου, 2020). Ενώ οι στρεσογόνοι παράγοντες που επηρεάζουν τη σωματική και ψυχική υγεία των ανθρώπων δημιουργούν παρόμοια ερεθίσματα κατά τη διάρκεια των κρίσεων υγείας, αξίζει να εξεταστούν στην τρέχουσα παγκόσμια κρίση υγείας τους παράγοντες που έχουν ψυχολογικό αντίκτυπο στους ανθρώπους και συνδέονται ειδικά με τη νόσο του κορωνοϊού.

Το ξέσπασμα της επιδημίας COVID-19 έχει προκαλέσει μια ταχέως εξελισσόμενη παγκόσμια κρίση υγείας. Στο μεταξύ, οι πρώτες μελέτες των επιδημικών ψυχολογικών επιπτώσεων στον γενικό πληθυσμό της Κίνας δείχνουν υψηλά επίπεδα άγχους, στρες και κατάθλιψης. Ο φόβος απώλειας ενός αγαπημένου προσώπου, η αρνητική υποκειμενική αντίληψη για την υγεία, η παρουσία χρόνιας ασθένειας, ο φόβος προηγούμενης επαφής με άτομο που μπορεί να πάσχει από την ασθένεια, η

δυσaréσκεια και η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους οικογενειακούς γιατρούς για τη διάγνωση της ασθένειας, φαίνεται να συσχετίζονται αρνητικά με την ψυχική υγεία των Κινέζων. Ενώ από την άλλη πλευρά, το ότι παρήχθησαν σαφείς οδηγίες προστασίας της υγείας και υπήρχε συνεχής ενημέρωση για τις τρέχουσες εξελίξεις (επιδημιολογία, διαθέσιμα φάρμακα και εμβόλια, οδοί μετάδοσης) μείωσαν τον έντονο φόβο του κινδύνου. Παράλληλα η τήρηση των συστάσεων και των προφυλάξεων (τακτικό πλύσιμο των χεριών, χρήση μάσκας σε δημόσιους χώρους) για τη μόλυνση του ιού σχετίζονται με μειωμένα επίπεδα στρες, άγχους και κατάθλιψης. Σε μία άλλη μελέτη η συχνότητα του PTSD (διαταραχή μετατραυματικού στρες) ήταν ιδιαίτερα υψηλή σε περιοχές της Κίνας που επηρεάστηκαν σοβαρά από την κρίση υγείας που προκλήθηκε από τον ιό SARS-CoV-2.(Τριανταφυλλίδου, 2020)

Επιπλέον, διαπιστώνεται η ταχεία αύξηση των θανάτων λόγω της COVID-19 οδήγησε σε αλλαγές στις μεθόδους κηδείας, σε σχέση με τις τελετουργικές παραδόσεις της κάθε περιοχής και υπονόμωσε την ψυχολογία των ανθρώπων. Η ψυχική υγεία της οικογένειας, το αίσθημα ντροπής, ενοχής, απογοήτευσης, αδικίας, θλίψης, απομόνωσης, ακόμη και ντροπής για τον αποθανόντα, δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο την αντιμετώπιση και την διαχείριση της απώλειας ενός αγαπημένου προσώπου. Η κατάθλιψη και το άγχος είναι οι αναμενόμενες ψυχολογικές επιπτώσεις προερχόμενες από έναν θάνατο λόγω του ιού, χωρίς καμία παραδοσιακή τελετή αποχαιρετισμού και ολοκληρωτική έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης λόγω μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης (Τριανταφυλλίδου, 2020).

Σύμφωνα με τους Prati και Mancini, τρεις από τις συστηματικές ανασκοπήσεις οι οποίες διερεύνησαν τον ευρύτερο ψυχολογικό αντίκτυπο της πανδημίας COVID-19 στο ευρύ κοινό παγκοσμίως παρατίθενται παρακάτω (Prati & Mancini, 2021).

- Οι Luo, Guo, Yu, Jiang και Wang αποκάλυψαν έναν συγκεντρωτικό επιπολασμό άγχους και κατάθλιψης 32% και 27%, αντίστοιχα, στο ευρύ κοινό.
- Παρόμοια αποτελέσματα προέκυψαν στο Salari et al., οι οποίοι βρήκαν ότι ο κοινός επιπολασμός του στρες, του άγχους και της κατάθλιψης είναι 29,6% 31,9% και 33,7% αντίστοιχα.

- Οι Vindegaard και Benros διαπίστωσαν επίσης αυξημένα επίπεδα συμπτωμάτων κατάθλιψης και άγχους μαζί με γενικά συμπτώματα ψυχικής υγείας.

Τα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης παρατηρήθηκαν αυξημένα, όχι μόνο στο ευρύ κοινό αλλά και στο ιατρικό προσωπικό, το οποίο συνέχισε να δραστηριοποιείται στα νοσοκομεία, με έντονο το αίσθημα ανησυχίας μόλυνσης και μετάδοσης του ιού. Σύμφωνα με μελέτες, οι άνθρωποι που έχουν μολυνθεί από τον ιό έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν κατάθλιψη από εκείνους που δεν έχουν μολυνθεί. Η ίδια ομάδα ατόμων δηλαδή οι νοσούντες έχουν την δεδομένη στιγμή κακή ποιότητα ζωής. Παρόλα αυτά, ο αλφαριθμητισμός στην υγεία ως προϋπόθεση για την αγωγή υγείας φαίνεται να αποτελεί προστατευτικό παράγοντα για την κατάθλιψη και την ποιότητα ζωής. Αξίζει να σημειωθεί ότι, οι μετρήσεις ποιότητας ζωής που σχετίζονται με την υγεία δείχνουν θετική συσχέτιση με υψηλότερα εισοδήματα και επομένως την ευκολία οικονομικής ανταπόκρισης στις επιδημίες, στη νεότερη ηλικία, στη ανώτερη εκπαίδευση, στη έλλειψη συννοσηροτήτων, στη αυξημένη φυσική δραστηριότητα και στη ισορροπημένη διατροφή (Τριανταφυλλίδου, 2020).

Όμως, έρευνες έδειξαν ότι χιλιάδες άνθρωποι σε όλο τον κόσμο υπέστη διατροφικές διαταραχές λόγω του lockdown. Οι μειώσεις στις υγιεινές διατροφικές συμπεριφορές συνέπεσαν με τις μειώσεις της σωματικής δραστηριότητας και αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση βάρους ως απάντηση στο ξέσπασμα της πανδημίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι ΗΠΑ όπου το 54% των ατόμων ανέφεραν ότι μαγείρευαν πιο συχνά από την αρχή της πανδημίας. Η αναφερόμενη μείωση της σωματικής δραστηριότητας υποστηρίζεται από αντικειμενικά δεδομένα της Fitbit, Inc, της οποίας τα δεδομένα παρακολούθησης εντόπισαν μείωση 7%-38% παγκοσμίως από την έναρξη της πανδημίας (Flanagan et al., 2021).

Όσον αφορά τις διατροφικές συνήθειες και την άσκηση των ατόμων κατά τη διάρκεια της τρέχουσας πανδημίας της COVID-19 και του lockdown, μια μελέτη από τους Ghosh et al. (2020) δείχνει ότι η πλειοψηφία των ασθενών με διαβήτη τύπου 2 στη βόρεια Ινδία διατηρούν τη διατροφή τους όπως πριν και λίγοι από αυτούς προσπάθησαν να μειώσουν την κατανάλωση υδατανθράκων και λίπους και να συνδυάσουν μια ενθαρρυντική διατροφική αλλαγή με αύξηση της κατανάλωσης

φρούτων. Η ίδια μελέτη επισημαίνει επίσης ότι παρά τη διαθεσιμότητα επεξεργασμένων τροφίμων και τροφίμων που παραδίδονται στο σπίτι στις περισσότερες τοποθεσίες του Δελχί, η πλειονότητα των ασθενών προτιμά σπιτικό φαγητό. Σε μια μελέτη των Deschasaux-Tanguy et al. (2020) στη Γαλλία, δύο αμφιλεγόμενες τάσεις διατροφικής συμπεριφοράς επισημαίνονται κατά τη διάρκεια του lockdown: α) μια δυσμενή διατροφική συμπεριφορά, με αυξημένη ενεργειακή πρόσληψη, μειωμένα επίπεδα φυσικής δραστηριότητας και αυξημένο χρόνο καθιστικής ζωής και τελικά αύξηση βάρους και β) πιο ευνοϊκή διατροφική συμπεριφορά, όπου τα άτομα μείωσαν την ενεργειακή τους πρόσληψη, αύξησαν ή διατήρησαν τη σωματική τους δραστηριότητα και τελικά έχασαν βάρος. Τέλος, μια μελέτη των Schnitzer et al. (2020) στην Αυστρία δείχνει ότι κατά τη διάρκεια της παραμονής στο σπίτι εν μέσω COVID-19, ενώ οι συμμετέχοντες ασχολούνταν λιγότερο με αθλήματα, η ενασχόληση με τον αθλητισμό και την άσκηση των λιγότερο ενεργών ομάδων αυξάνεται σε σύγκριση με την περίοδο πριν και μετά την COVID-19.

Μια άλλη μελέτη έδειξε ότι το στρες και το άγχος αποτελούν τους καθοριστικούς παράγοντες για την ποιότητα του ύπνου, καθώς διαπιστώθηκε ότι τα άτομα που έπρεπε να απομονωθούν στο σπίτι είχαν δυσκολία να αποκοιμηθούν ή αϋπνία λόγω του φόβου για το πώς θα εξελιχθεί η ασθένεια και αν μπορεί να ελεγχθεί στο σπίτι, ενώ η έλλειψη χώρου για σωματική άσκηση και η έλλειψη κανονικής κοινωνικής επαφής ήταν οι κύριοι λόγοι δημιουργίας αρνητικών συναισθημάτων. Επίσης, η υπερβολική έκθεση και η αδιάλειπτη ενημέρωση από τα ΜΜΕ σχετικά με την αβεβαιότητα ελέγχου της πανδημίας, είχε ως αποτέλεσμα την υπονόμηση της ψυχικής υγείας και την ενίσχυση συναισθημάτων όπως, ο φόβος, η σύγχυση-τρομοκρατία και η αγωνία και τελικά να οδηγήσουν τους ανθρώπους στην αυπνία (Τριανταφυλλίδου, 2020).

Συμπερασματικά, η ανεπαρκής κοινωνική και σωματική δραστηριότητα, η ανθυγιεινή διατροφή και η κακή ποιότητα ύπνου, λόγω της υποχρεωτικής απομόνωσης στο σπίτι σχετίζονται με χαμηλότερη ψυχική και συναισθηματική υγεία. Αυτές οι πολύπλευρες αρνητικές επιπτώσεις υπογραμμίζουν τη σημασία των ενδιαφερομένων και των υπευθύνων χάραξης πολιτικής να εξετάσουν την ανάπτυξη, την εφαρμογή και την προώθηση διεπιστημονικών παρεμβάσεων για την ανακούφιση των σωματικών και ψυχοκοινωνικών πιέσεων που προκαλούνται από τέτοιες πανδημίες (Ammar et al., 2021).

Κεφάλαιο 2. Covid-19 και Παγκόσμια Οικονομία

Η πανδημία πέρα από τις τεράστιες επιπτώσεις που είχε στην θνησιμότητα και στην νοσηρότητα των ανθρώπων δημιούργησε και τεράστιες οικονομικές απώλειες οι οποίες εκτείνονται παγκοσμίως σχεδόν σε όλους τους παραγωγικούς κλάδους. Στην αρχή της Covid-19, η Κίνα είχε διακόψει όλες τις παραγωγικές της δραστηριότητες με αποτέλεσμα καμία χώρα και καμία δραστηριότητα να μην μείνει ανεπηρέαστη. Στην συνέχεια καθώς η πανδημία επεκτεινόταν έθεσε σε δοκιμασία και κίνδυνο ακόμα και τις πιο εύρωστες οικονομίες. Προκειμένου να περιοριστεί η περαιτέρω μετάδοση της νόσου στην ανθρωπότητα, πολλές από τις πληγείσες χώρες αποφάσισαν να υποστούν πλήρη αποκλεισμό (Chakraborty & Maity, 2020). Εταιρείες από όλον τον κόσμο, είτε μεγάλες είτε μικρές, είχαν επηρεαστεί άμεσα και είχαν να αντιμετωπίσουν εσωτερικά προβλήματα με διακοπές στην παραγωγή, λόγω της υψηλής εξάρτησης και των μηδενικών εισροών. Η μεγάλη διατάραξη που υπέστησαν οι παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού και η ακύρωση μεγάλων διεθνών πτήσεων σε διάφορες χώρες, οδήγησαν την οικονομία σε δυσπραγία. Παράλληλα, η διεθνής οικονομία εξακολουθούσε να πλήττεται λόγω των αλλαγών στις καταναλωτικές συνήθειες, των καθοδικών αγορών και της σύγχυσης που επικρατούσε στις επιχειρήσεις και στους καταναλωτές. Παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές ανταποκρίθηκαν επίσης στις αλλαγές ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι οι παγκόσμιοι χρηματιστηριακοί δείκτες είχαν υποχωρήσει (McKibbin & Fernando, 2020).

Σε όλες σχεδόν τις χώρες που έχουν πληγεί από την COVID-19, ολόκληρα εκπαιδευτικά, εμπορικά, αθλητικά και πνευματικά κέντρα είχαν πάψει να λειτουργούν. Πάρα πολλές ήταν και οι βιομηχανίες οι οποίες παρέμειναν κλειστές για μεγάλο χρονικό διάστημα σε πολλές χώρες και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υποστούν μεγάλες απώλειες. Μεγάλες δυσκολίες αντιμετώπισε και ο κλάδος του τουρισμού και των μεταφορών. Το επίπεδο παραγωγής είχε πέσει πολύ χαμηλά. Λόγω της χαμηλής παραγωγικότητας και των υπερβολικών δαπανών για τη θεραπεία και την αποκατάσταση των νοσούντων της COVID-19, οι οικονομίες πολλών λεγόμενων ισχυρών εθνών αντιμετώπισαν την απειλή του υψηλού πληθωρισμού και της αυξανόμενης ανεργίας (Chakraborty & Maity, 2020).

Το 2020 ένα άρθρο της εφημερίδας The Economist αποκάλυψε ότι περίπου η παύση της οικονομικής δραστηριότητας που προκαλείται από το lockdown και η μείωση των μετακινήσεων, οδήγησε συνολικά 420.000.000 ανθρώπους στην απόλυτη φτώχεια με εισοδήματα μικρότερα από 1,90 δολάρια ΗΠΑ την ημέρα. Αν δούμε τις χώρες του αναπτυγμένες χώρες του κόσμου, οι Ηνωμένες Πολιτείες (ΗΠΑ) ανέφεραν σταδιακή αύξηση της ανεργίας κατά 3,5% τον Φεβρουάριο έναντι 14,7% τον Απρίλιο του 2020 (Gómez & Favorito, 2020). Επιπρόσθετα, το lockdown έχει επηρεάσει άμεσα το ΑΕΠ κάθε χώρας. Το 2020 για κάθε μήνα υπάρχει κατά προσέγγιση απώλεια 2% μονάδων στην ετήσια αύξηση του ΑΕΠ. Αξίζει να σημειωθεί ότι μόνο ο τουριστικός τομέας αντιμετωπίζει μείωση που φτάνει το 50% έως 70%. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) και τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) έχουν υποδείξει την πανδημία COVID-19 ως μεγαλύτερη απειλή για την παγκόσμια οικονομία από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008-2009. Έτσι, η COVID-19 είχε αναμφίβολα αρνητικό αντίκτυπο όχι μόνο στην καθημερινή ζωή της ανθρώπινης κοινωνίας στο σύνολό της, αλλά και στην παγκόσμια οικονομία (Chakraborty & Maity, 2020).

2.1 COVID-19 και ΑΕΠ

Η πανδημία COVID-19 είναι πολύ διαφορετική από οποιαδήποτε προηγούμενη κρίση. Είναι γνωστό ότι οι μολυσματικές ασθένειες μειώνουν την προσφορά εργασίας. Κάποια από τα μέτρα που υιοθετούνται για τον περιορισμό του ιού είναι η καραντίνα, τα lockdown και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Το κλείσιμο του χώρου εργασίας διαταράσσει την εφοδιαστική αλυσίδα και μειώνει την παραγωγικότητα. Οι απολύσεις, τα μειωμένα εισοδήματα, οι φόβοι για διαπροσωπική επικοινωνία και η αυξημένη αβεβαιότητα έχουν μειώσει τις δαπάνες των ανθρώπων, οδηγώντας σε περαιτέρω κλείσιμο επιχειρήσεων και ανεργία. Όλα αυτά, δυσχεραίνουν μια εύρωστη οικονομία και έχουν σημαντικές συνέπειες στην μεγέθυνση της (ΔΝΤ). Τα προβλήματα μεταδίδονται στους εμπορικούς εταίρους μέσω του εμπορίου και της παγκόσμιας αξιακής αλυσίδας. Σύμφωνα με το ΔΝΤ, ο κόσμος στις ΗΠΑ θα χάσει 9 τρισεκατομμύρια δολάρια, που ισοδυναμεί με το ΑΕΠ της Ιαπωνίας και της Γερμανίας, 6 φορές περισσότερο από αυτό της Νότιας Κορέας.

Πίνακας 2.1.1: Ο αντίκτυπος της COVID-19 στην παγκόσμια οικονομία σε σύγκριση με την οικονομική κρίση το 2009 σε (%)

GDP growth rate	2008	2009	2019	2020	2021
World	3	-0.1	2.9	-3	5.8
China	9.7	9.4	6.1	1.2	9.2
Japan	-1.1	-5.4	0.7	-5.2	3
Korea	3	0.8	2	-1.2	3.4
United States	-0.1	-2.5	2.3	-5.9	4.7
ASEAN-5	5.4	2.5	4.8	-0.6	7.8
European Union	0.9	-4.2	1.7	-7.1	4.8
Africa	4.5	3.2	3.2	-1.7	4.6

Πηγή: (Mou, 2020)

Στον παραπάνω πίνακα φαίνεται η επίδραση του νέου κορωνοϊού στο ΑΕΠ διάφορων χωρών. Αξίζει να σημειωθεί ότι, η οικονομική κρίση του 2009 μείωσε το παγκόσμιο ΑΕΠ μόνο κατά 0,1%, αλλά το 2020 η παγκόσμια οικονομία συρρικνώθηκε κατά 3%. Σε όλες τις παραπάνω χώρες εκτός από την Κίνα, η οικονομική πρόοδος είναι αρνητική, αλλά ακόμα και έτσι, η οικονομική εξέλιξη της Κίνας εξακολουθεί να είναι 4,8% χαμηλότερη από ό,τι προέβλεπε το ΔΝΤ πριν από το ξέσπασμα του Ιανουαρίου. Ο μεγαλύτερος αρνητικός αντίκτυπος στην ΕΕ είναι 7,1%, ακολουθούμενοι από τις Ηνωμένες Πολιτείες με 5,9% και την Ιαπωνία με 5,2% (Mou, 2020).

2.2 Covid-19 και Εμπόριο

Σύμφωνα με τα στοιχεία της εμπορικής ένωσης της Κορέας, το ξέσπασμα της COVID-19 έχει διαταράξει σε μεγάλο βαθμό το παγκόσμιο εμπόριο. Στον **Πίνακα 2** φαίνεται το αντίκτυπο που είχε η Κίνα στις εισαγωγές και τις εξαγωγές της με την Κορέα, την Ιαπωνία και τις Ηνωμένες Πολιτείες,. Το πρώτο τρίμηνο, φαίνεται πως αν όχι όλες, οι περισσότερες εισαγωγές και εξαγωγές της Κίνας με τις ΗΠΑ, την Κορέα και την Ιαπωνία έχουν αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης. Ειδικά με τις ΗΠΑ, οι μεγαλύτεροι ρυθμοί αύξησης των εισαγωγών και των εξαγωγών είναι -23,54% και -36,47% αντίστοιχα τον Μάρτιο. Ο μεγαλύτερος ρυθμός ανάπτυξης των εισαγωγών της Κίνας με την Κορέα ήταν -17,91% τον Απρίλιο και οι εξαγωγές -13,01% τον Φεβρουάριο. Ενώ, με την Ιαπωνία, ο μεγαλύτερος ρυθμός ανάπτυξης των εξαγωγών έφτασε το -47,02% τον Φεβρουάριο και οι εισαγωγές στο -8,75% τον Μάρτιο (Mou, 2020).

Πίνακας 2.2.1: Ρυθμός ανάπτυξης των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ Κίνας και άλλων χωρών.

Trade amount and growth rate		2020		2019		2020		2019	
Countries	Month	Import amount		Growth rate	Export amount		Growth rate		
United States	3	7.971.890	10.426.534	-23,54%	19.805.426	31.175.673	-36,47%		
	2	6.815.003	8.433.552	-19,19%	22.813.059	33.194.398	-31,27%		
	1	7.215.277	7.134.336	1,13%	33.280.571	41.603.831	-20,01%		
Japan	3	11.072.992	12.134.768	-8,75%	13.316.389	13.935.852	-4,45%		
	2	10.565.088	10.599.601	-0,33%	6.265.724	11.826.917	-47,02%		
	1	8.338.718	8.910.999	-6,42%	16.144.501	17.103.441	-5,61%		
Korea	4	10.203.532	12.429.814	-17,91%	9.616.908	9.793.054	-1,80%		
	3	10.684.398	11.442.781	-6,63%	8.949.028	8.804.782	1,64%		
	2	8.827.088	9.532.194	-7,40%	5.552.953	6.383.455	-13,01%		
	1	9.645.824	10.836.336	-10,99%	9.424.173	10.338.825	-8,85%		

Πηγή: (Μου, 2020)

2.3 Τομείς Οικονομικών δραστηριοτήτων

➤ Επιπτώσεις στον πρωτογενή τομέα

Όσο η Covid-19 συνεχίζεται σε πολλές χώρες, ο αντίκτυπος που έχει στον πρωτογενή τομέα εντείνεται περαιτέρω. Κάποια από τα παραδείγματα των επιπτώσεων περιλαμβάνουν, τις ΗΠΑ που προέβησαν σε ακραίες κινήσεις με μείωση πλουτοπαραγωγικών πηγών, όπως είναι η μη αξιοποίηση μεγάλης ποσότητας γάλακτος και η ευθανασία των χοίρων. Η Γερμανία, η οποία έχασε μεγάλες ποσότητες παραγωγής μύρας. Επίσης, πολλά από τα εστιατόρια γρήγορου φαγητού δεν μπόρεσαν να παράγουν τρόφιμα. Και αυτά είναι μόνο κάποια από τα παραδείγματα, συνολικά, η πανδημία κατάφερε να εμποδίσει τη μεταφορά γεωργικών μέσων παραγωγής, να δυσκολέψει την είσοδο και έξοδο των ζωοτροφών και των πουλερικών στην αγορά, να εμποδίσει την είσοδο και έξοδο ώριμων λαχανικών στην αγορά, να αλλοιώσει ολόκληρη παραγωγή λαχανικών και να είναι υπεύθυνη για τον θάνατο πολλών ζώων.

Λόγω λοιπόν, της έξαρσης της COVID-19, ήταν δύσκολο να μετακινηθούν τα αγροτικά προϊόντα από τον πρωτογενή τομέα για την επεξεργασία στον δευτερογενή τομέα, με αποτέλεσμα να υπάρχουν μεγάλες απώλειες και σπατάλες. Πιο συγκεκριμένα, για παράδειγμα τα χημικά λιπάσματα και τα μηχανήματα που παράγονται από τον δευτερογενή τομέα δεν μπορούν να παραδοθούν στους αγρότες, γεγονός που επηρεάζει περαιτέρω τον πρωτογενή τομέα. Η διακοπή ή η επιβράδυνση του δευτερογενή τομέα έχει προκαλέσει την απώλεια των μεταφορών στον τριτογενή τομέα. Ακόμη και αν η δευτερογενής βιομηχανία παράγει προϊόντα, η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού για τη μεταφορά των προϊόντων θα κάνει επίσης τα προϊόντα να μην μπορούν να φτάσουν στο επόμενο στάδιο και έτσι καταλήγει σε μια αργή κίνηση ή σπατάλη των εμπορευμάτων (Μου, 2020).

➤ Επιπτώσεις στον δευτερογενή τομέα

Ο μεταποιητικός τομέας αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για την οικονομία καθώς αντιπροσωπεύει σχεδόν το 16% του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2018. Σύμφωνα με την εκτίμηση της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD), η πανδημία της COVID-19 θα μπορούσε να μειώσει τις παγκόσμιες ΑΞΕ (Άμεσες Ξένες Επενδύσεις) κατά 5%-15%, λόγω της πτώσης του μεταποιητικού τομέα

σε συνδυασμό με το κλείσιμο των βιομηχανιών. Σε όλο τον κόσμο, οι κατασκευαστικές εταιρείες αυτοκινήτων, τροφίμων και ποτών, χημικών, μηχανημάτων, ηλεκτρικών και ηλεκτρονικών, μετάλλων, αεροσκαφών, φαρμακευτικών προϊόντων και αεροσκαφών αντιμετωπίζουν στέρηση σχετικά με τη διαθεσιμότητα πρώτων υλών. Ενώ αξίζει να σημειωθεί πως το 2020 υπήρξε έντονη ζήτηση για ιατρικά υλικά. Σύμφωνα με τον υπολογισμό στοιχείων του UN COMTRADE, το 2018, οι εξαγωγές ιατρικών μασκών της Κίνας αντιπροσώπευαν το 46,0% των συνολικών εξαγωγών παγκοσμίως και οι εξαγωγές προστατευτικών ενδυμάτων αντιπροσώπευαν το 49,3% των συνολικών εξαγωγών παγκοσμίως. Στην περίοδο της COVID-19, το 2020 τα προϊόντα με μεγάλη εκτιμώμενη εξαγωγική αξία επιδημικών προϊόντων της εθνικής άμυνας είναι κυρίως ιατρικές μάσκες, ιατρικά γάντια (πλαστικά υλικά), αξονική τομογραφία υπερήχων, ιατρικά γυαλιά, προστατευτική ενδυμασία, οθόνες ασθενών, μπατονέτες από βαμβάκι αλκοόλης, αναπνευστήρες και υπέρυθρα θερμόμετρα (Μου, 2020).

➤ **Επιπτώσεις στον τριτογενή τομέα**

Ο τομέας των υπηρεσιών, των ταξιδιών και του τουρισμού με το ξέσπασμα της πανδημίας, έχει πληγεί ιδιαίτερα, οδηγώντας την παγκόσμια οικονομία σε μια οικονομική δυσχέρεια. Η τουριστική βιομηχανία της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2020 εκτιμάται ότι έχασε περίπου 1 δισεκατομμύριο ευρώ σε έσοδα μηνιαίως ως αποτέλεσμα της Covid-19. Λόγω της σημαντικής μείωσης των ταξιδιωτικών μεταφορών και της αναμενόμενης παγκόσμιας ύφεσης, η Διεθνής Ένωση Αεροπορικών Μεταφορών (IATA) αναφέρει ότι το 2020 τα έσοδα από τους επιβάτες θα μπορούσαν να έχουν κατακόρυφη πτώση κατά 252 δισεκατομμύρια δολάρια, 44 % κάτω από το ποσοστό του 2019 (Μου, 2020).

2.4 Covid-19 και Πετρέλαιο

Στις αρχές του 2020, η τιμή του πετρελαίου μειώθηκε λόγω του πολέμου τιμών του πετρελαίου μεταξύ Ρωσίας και Σαουδικής Αραβίας. Η πανδημία του κορωνοϊού έχει επιδεινώσει την κατάσταση μειώνοντας έτσι τη ζήτηση πετρελαίου. Οι ταξιδιωτικοί περιορισμοί που επιβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας είχαν μειώσει τις μετακινήσεις ανθρώπων και εμπορευμάτων, μειώνοντας έτσι τη ζήτηση για αεροπορικά καύσιμα, άνθρακα και άλλα ενεργειακά προϊόντα. Στη συνέχεια, η τιμή του πετρελαίου έπεσε λόγω της χαμηλής ζήτησης. Η κρίση του κορωνοϊού έχει επίσης επηρεάσει ένα ευρύ φάσμα αγορών ενέργειας, όπως οι αγορές άνθρακα, φυσικού αερίου και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αλλά το αντίκτυπο που είχε στην αγορά πετρελαίου είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς εμποδίζει την κυκλοφορία όχι μόνο των ανθρώπων αλλά και των εμπορευμάτων, γεγονός που οδηγεί σε απότομη μείωση της ζήτησης για καύσιμα μεταφοράς. Μετέπειτα, η Σαουδική Αραβία προμήθευε πλεόνασμα πετρελαίου στον κόσμο και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ξεπεράσει τη ζήτησή του κατά τη διάρκεια της πανδημίας, οδηγώντας έτσι σε χαμηλότερες τιμές του πετρελαίου (Ozili & Arun, 2020).

Η σοβαρότητα των επιπτώσεων της πανδημίας διαφαίνεται στις χώρες που εξαρτώνται από το πετρέλαιο. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, οι χαμηλές τιμές του πετρελαίου παρέχουν στους παραγωγούς πετρελαίου ευκαιρίες να επιτύχουν οικονομική διαφοροποίηση. Επιπρόσθετα, η άνοδος των τιμών του πετρελαίου μπορεί να προωθήσει περαιτέρω τις μεταρρυθμίσεις στις επιδοτήσεις ενέργειας και να τις εμβαθύνει μόλις υποχωρήσει η τρέχουσα κρίση υγείας. Δεδομένης αυτής της ανησυχητικής προοπτικής, η κορυφαία προτεραιότητα για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής είναι η αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης και η μείωση των βραχυπρόθεσμων οικονομικών απωλειών. Μακροπρόθεσμα, μόλις τελειώσει η κρίση, οι αρχές θα πρέπει να εφαρμόσουν ένα ολοκληρωμένο σχέδιο μεταρρυθμίσεων για να βελτιώσουν τη βασική κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης.

Διαπιστώνεται επίσης ότι, ο συνδυασμός της πτώσης των παγκόσμιων τιμών του πετρελαίου και της χαμηλής ζήτησης πετρελαιοειδών στη διεθνή αγορά δημιούργησαν έλλειμμα στα έσοδα από το πετρέλαιο σε χώρες που εξαρτώνται από το πετρέλαιο, γεγονός που επέκτεινε το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και επιδείνωσε το ισοζύγιο πληρωμών σε πολλές χώρες που εξαρτώνται από αυτό, όπως η

Βενεζουέλα, η Αγκόλα και η Νιγηρία. Τα συναλλαγματικά αποθέματα αυτών των χωρών δέχονται επίσης αυξανόμενη πίεση, γεγονός που με τη σειρά της έχει προκαλέσει υποτίμηση του τοπικού νομίσματος έναντι του δολαρίου των ΗΠΑ. Σε μέρη όπως η Κένυα, η Νιγηρία και η Νότια Αφρική, οι τιμές της βενζίνης στα τοπικά πρατήρια έχουν πέσει. Επηρεάζεται και ο εθνικός προϋπολογισμός. Η παρατεταμένη πτώση των τιμών του πετρελαίου παγκοσμίως λόγω της πανδημίας COVID-19 σημαίνει ότι οι τρέχοντες εθνικοί προϋπολογισμοί των περισσότερων χωρών είναι ξεπερασμένοι για τις περισσότερες χώρες που εξαρτώνται από το πετρέλαιο και πρέπει να αναθεωρηθούν καθώς, δεν αντικατοπτρίζει την τρέχουσα οικονομική πραγματικότητα, επειδή η τιμολόγηση του προϋπολογισμού είναι υψηλότερη από την τιμή του πετρελαίου το 2019 (Ozili & Arun, 2020).

Ως αποτέλεσμα, ορισμένες χώρες που εξαρτώνται από το πετρέλαιο να έχουν τεράστια ελλείμματα εθνικού προϋπολογισμού, και ορισμένες χώρες είτε

- Επιδίωξαν ξένα δάνεια από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Παγκόσμια Τράπεζα και άλλους δανειστές για να καλύψουν τα δημοσιονομικά τους ελλείμματα.
- Χρησιμοποίησαν τις τρέχουσες χαμηλές τιμές του πετρελαίου στην παγκόσμια αγορά για να διαμορφώσουν έναν νέο προϋπολογισμό (Ozili & Arun, 2020).

2.5 Covid-19 Τραπεζικό σύστημα και Χρηματοοικονομική τεχνολογία

Η μακροοικονομική επιβράδυνση αύξησε τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στον τραπεζικό τομέα κατά 250 μονάδες βάσης. Κατά τη διάρκεια της Covid-19, οι ιδιωτικές τράπεζες ήταν περισσότερο εκτεθειμένες στον πιστωτικό κίνδυνο.

Το επισφαλές χρέος προήλθε από δάνεια σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αεροπορικές εταιρείες, ξενοδοχεία, tour operators, εστιατόρια, λιανοπωλητές, κατασκευαστικές εταιρείες και εταιρείες ακινήτων. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ο όγκος των τραπεζικών συναλλαγών σε όλο τον κόσμο μειώθηκε συνολικά, οι πληρωμές με κάρτα μειώθηκαν καθώς και η χρήση ATM μειώθηκε. Αυτή η κατάσταση οδήγησε σε μείωση των τραπεζικών προμηθειών, η οποία έχει αρνητικό αντίκτυπο στα τραπεζικά κέρδη.

Επίσης οι εταιρείες με χρηματοοικονομική τεχνολογία επηρεάστηκαν αντίστοιχα. Το ποσοστό υποστήριξης των καταναλωτών ορισμένων εταιρειών fintech είναι πολύ χαμηλό, με αποτέλεσμα απώλεια εσόδων και κερδών, γεγονός που έχει αρνητικό

αντίκτυπο στα υπάρχοντα επιχειρηματικά κεφάλαια. Η συνθήκη αυτή έχει προκαλέσει πολλούς επιχειρηματίες επιχειρηματικών κεφαλαίων να αρχίσουν να συσσωρεύουν νέα μετοχικά κεφάλαια, γεγονός που οδήγησε στην εξάντληση των κεφαλαίων για ορισμένες εταιρείες fintech. Από την άλλη πλευρά, το lockdown λόγω του κορωνοϊού έχει οδηγήσει σε αύξηση της ζήτησης για ορισμένους τύπους διαδικτυακών υπηρεσιών (όπως οι διαδικτυακές αγορές) (Ozili & Arun, 2020).

2.6 Covid-19 και Χρηματοπιστωτικές αγορές

Η πιο ορατή έκβαση της κρίσης της COVID-19 στις χρηματοπιστωτικές αγορές ήταν η επίδραση που είχε στο παγκόσμιο χρηματιστήριο.

Οι παγκόσμιες χρηματιστηριακές αγορές

- Έχασαν σε αξία 6 τρισεκατομμύρια δολάρια σε διάστημα έξι ημερών από τις 23 έως τις 28 Φεβρουαρίου, σύμφωνα με τους δείκτες S&P Dow Jones.
- Μεταξύ 20 Φεβρουαρίου και 19 Μαρτίου, ο δείκτης S&P 500 υποχώρησε κατά 28% (από 3.373 σε 2.409), ο δείκτης FTSE 250 υποχώρησε κατά 41,3% (από 21.866 σε 12.830), και ο δείκτης Nikkei υποχώρησε κατά 5,29% (5,6% σε 29%).

Την ίδια περίοδο μεγάλες διεθνείς τράπεζες σημείωσαν «βουτιά» στην τιμή της μετοχής τους, για παράδειγμα, η τιμή της μετοχής της Citigroup μειώθηκε κατά 49% (από 78,22 δολάρια ΗΠΑ σε 39,64 δολάρια ΗΠΑ), η τιμή της μετοχής της JP Morgan Chase μειώθηκε κατά 38% (από 137,49 δολάρια ΗΠΑ σε 85,30 δολάρια ΗΠΑ) και η τιμή της μετοχής της Barclays μειώθηκε κατά 52% (από £181,32 σε £86,45). Αν και ο πόλεμος των τιμών του πετρελαίου, στον οποίο η Ρωσία και η Σαουδική Αραβία μείωσαν την τιμή του πετρελαίου αυξάνοντας την παραγωγή πετρελαίου, έπαιξε ρόλο στην πτώση των χρηματιστηριακών δεικτών, η επακόλουθη πτώση των χρηματιστηριακών δεικτών τον Μάρτιο οφειλόταν κυρίως στη φυγή των επενδυτών προς την ασφάλεια κατά τη διάρκεια της πανδημίας του κορωνοϊού (Ozili & Arun, 2020).

2.7 Covid-19 και Εκδηλώσεις

Οι εκδηλώσεις αποτελούν έναν νευραλγικό παράγοντα για την παγκόσμια οικονομία. Πριν το 2020, οι εκδηλώσεις συνέβαλαν σημαντικά στην οικονομία. Για παράδειγμα, το 2018 επιχειρηματικές εκδηλώσεις παρακολούθησαν περισσότεροι από 1,5 δισεκατομμύριο άνθρωποι από περισσότερες από 180 χώρες. Περισσότερα από 1,07 τρισεκατομμύρια δολάρια σε άμεσο κόστος προέρχονται από τέτοιου είδους εκδηλώσεις, όπου αντιπροσωπεύει το κόστος σχεδιασμού επιχειρηματικών εκδηλώσεων, διοργάνωσης επαγγελματικών εκδηλώσεων, επαγγελματικών ταξιδιών και τις άμεσες δαπάνες για τους εκθέτες. Αξίζει να σημειωθεί ότι, η βιομηχανία των εκδηλώσεων δημιούργησε 10,3 εκατομμύρια θέσεις εργασίας παγκοσμίως και παρήγαγε 621,4 δισεκατομμύρια δολάρια σε άμεσο ΑΕΠ. Κατά τη διάρκεια του κορωνοϊού, όμως οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες επλήγησαν βαθιά από τον μεγάλο αριθμό ακυρώσεων σε εκθέσεις, συναυλίες ζωντανής μουσικής, συνέδρια, γάμοι, πάρτι, εταιρικές εκδηλώσεις και πολλά άλλα. Αρκετές σημαντικές εκδηλώσεις είχαν ακυρωθεί όπως η E3 και η SXSW, με αποτέλεσμα να έχουν άμεσες απώλειες άνω του 1 δισεκατομμυρίου δολαρίων. Κατά τη διάρκεια της επιδημίας του κορωνοϊού, όμως οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες επλήγησαν σκληρά από τον μεγάλο αριθμό ακυρώσεων των εκθέσεων, συναυλιών ζωντανής μουσικής, συνεδριών, γάμων, πάρτι, εταιρικών εκδηλώσεων και πολλών άλλων. Αρκετές σημαντικές εκδηλώσεις είχαν ακυρωθεί όπως η E3 και η SXSW, με αποτέλεσμα να έχουν άμεσες απώλειες άνω του 1 δισεκατομμυρίου δολαρίων. Η Informa η οποία είναι μία μεγάλη βρετανική εταιρία εκδηλώσεων και εκθέσεων αναγκάστηκε να αναβάλει ή ακόμα και να ακυρώσει εκδηλώσεις αξίας 400 εκατομμυρίων λιρών λόγω της πανδημίας. Επίσης, η εταιρεία Eventbrite είχε επηρεαστεί το 2020, καθώς η αυξανόμενη ακύρωση των ζωντανών εκδηλώσεων ήταν τόσο μεγάλη που η εταιρεία έπρεπε να αποσύρει τις «θετικές προοπτικές» που είχε δημοσιεύσει προηγουμένως για το πρώτο τρίμηνο του 2020. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, πολλές μεγάλες εταιρείες εκδηλώσεων που είχαν πληγεί από την πανδημία στράφηκαν και αυτές στην κυβέρνηση των ΗΠΑ αναζητώντας ομοσπονδιακή βοήθεια (Ozili & Arun, 2020).

2.8 Covid-19 και Ψηφιακός μετασχηματισμός

Τα τελευταία χρόνια, μικρές και μεγάλες εταιρείες παγκοσμίως από σχεδόν όλους τους κλάδους, έχουν την τάση να πραγματοποιούν μια σειρά από ενέργειες ως προς τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες, με απώτερο σκοπό την άμεση εκμετάλλευση των ωφελειών τους. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός προσφέρει πολλαπλά οφέλη καθώς, έχει την δυνατότητα να επηρεάσει διάφορες επιχειρηματικές λειτουργίες, κανάλια πωλήσεων, αλυσίδες εφοδιασμού, να αποτελέσει κύριο συστατικό για οργανωτικές δομές ακόμα και να επιφέρει θετικά αποτελέσματα στην παραγωγικότητα και στις πωλήσεις, καθώς επίσης να δημιουργήσει νέες άμεσες και δημιουργικές μορφές αλληλεπίδρασης με τους πελάτες (Matt et al., 2015).

Για αυτόν λοιπόν τον λόγο, ο ψηφιακός μετασχηματισμός αποτέλεσε ένα από τα κύρια συστατικά για την ανάπτυξη του μέλλοντος, στην κρίσιμη αυτή περίοδο της υγειονομικής κρίσης, καθώς, κατάφερε να συμβάλλει μοναδικά στην επιβίωση των επιχειρήσεων, οδηγώντας σε μια γενική κοινωνική επιτάχυνση και να μετατρέψει την κρίση σε ευκαιρία. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης, εκτιμάται ότι, την περίοδο 2020-2021, πρέπει να επενδυθούν τουλάχιστον 1,5 τρισεκατομμύρια ευρώ σε ψηφιακό μετασχηματισμό (Nagel, 2020).

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός θεωρήθηκε βασικό συστατικό ενίσχυσης και προσαρμογής των επιχειρήσεων στις ανατρεπτικές αλλαγές που είχαν να αντιμετωπίσουν ως απόρροια της πανδημίας. Οι επιχειρήσεις προσπάθησαν να προσαρμοστούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο από αυτό το πρωτόγνωρο εξωτερικό ερέθισμα, ώστε να επιτύχουν έναν βιώσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και να αποφύγουν μια δραματική κατάρρευση-πτώχευση. Η ραγδαία εξέλιξη της πανδημίας COVID-19, ήταν μια περίοδος αποδιοργανωτικών αλλαγών, η οποία εξανάγκασε τις εταιρείες να υιοθετήσουν νέα ψηφιακή τεχνολογία σε ευρύτερη κλίμακα και υπό πίεση χρόνου, έτσι ώστε να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν και να μην δημιουργήσουν μεγαλύτερο χάσμα στις αλλαγές που απαιτούνται από το εξωτερικό επιχειρηματικό περιβάλλον. Όσον αφορά το εσωτερικό περιβάλλον των επιχειρήσεων, οι εργαζόμενοι έπρεπε να αποκτήσουν ευελιξία έτσι ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν και να ανταπεξέλθουν σε μια νέα πραγματικότητα και να εργάζονται εξ αποστάσεως (Priyono et al., 2020).

Πιο συγκεκριμένα, η ψηφιακή εργασία έχει πολλαπλά οφέλη όχι μόνο από την πλευρά των εταιρειών αλλά και από την πλευρά των εργαζόμενων, διότι ενσωματώνονται νέες τεχνολογίες, δίνοντας έτσι την δυνατότητα στον εργαζόμενο για εξ αποστάσεως εργασία, δημιουργώντας του το αίσθημα της ευελιξία, λιγότερου άγχους, λιγότερου φόβου προσβολής από τον ιό, μεγαλύτερης αυτονομίας και απαλλαγής από την ρουτίνα (Nagel, 2020). Τέλος, αυτή η νέα συνθήκη δημιούργησε από μόνη της μια νέα ανάγκη στις επιχειρήσεις για άμεσους ψηφιακούς μετασχηματισμούς, ειδάλλως θα μιλούσαμε για μια τεράστια δυσλειτουργία των επιχειρήσεων με τεράστιες οικονομικές απώλειες (Priyono et al., 2020).

2.9 COVID-19 και Χρηματοπιστωτική κρίση 2007-2008

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 οδήγησε στην οικονομική ύφεση καθώς πυροδοτήθηκε από μια χαλαρή νομισματική πολιτική, ακολουθούμενη από στεγαστικά δάνεια υψηλού κινδύνου, αδύναμες ρυθμιστικές δομές και υψηλή μόχλευση στον τραπεζικό τομέα. Από την άλλη πλευρά, η πανδημία της COVID-19 προκάλεσε μία ξαφνική οικονομική αναταραχή που δεν είναι μόνο καταστροφική, αλλά έχει και δευτερεύουσες επιπτώσεις, καθώς έχει οδηγήσει σε κλυδωνισμούς προσφοράς και ζήτησης σε όλους σχεδόν τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας (Ozili & Arun, 2020). Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) και τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) έχει αποδειχθεί ότι η πανδημία COVID-19 αποτελεί μεγαλύτερη απειλή για την παγκόσμια οικονομία από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-2008. Καθώς, σύμφωνα με τον κύριο Πελαγίδα Θεόδωρο καθηγητή οικονομικής ανάλυσης στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς, η πανδημία αυτή θεωρείται ένα «sudden stop» για την παγκόσμια οικονομία. Αποτελεί ένα σοκ της προσφοράς με διακοπή εφοδιαστικών αλυσίδων, αλλά και χαρακτηριστικό της την αδύναμη δαπάνη/ζήτηση. Επίσης, παρατηρείται μια συνεχής απομόχλευση της οικονομίας και των χρηματαγορών, με την δημιουργία μιας νέας πραγματικότητας που πυροδοτεί την συσσώρευση χρέους, την έλλειψη ρευστότητας και διάφορα προβλήματα οικονομικής φύσεως σε εταιρείες και νοικοκυριά.

Η κρίση της COVID-19 όμως, διαφαίνεται να έχει κάποιες ομοιότητες με την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-2008, καθώς και οι δύο πυροδότησαν την παγκόσμια οικονομική και χρηματοπιστωτική κατάρρευση. Η απότομη κατάρρευση των χρηματιστηρίων, η απότομη αύξηση της αβεβαιότητας και η παγκόσμια οικονομική ύφεση ήταν απόρροια και των δύο αυτών κρίσεων. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση αντιπροσωπεύει ένα ενδογενές σοκ, καθώς η κατάρρευση της αγοράς ακινήτων των ΗΠΑ εξαπλώθηκε γρήγορα και σε άλλα μέρη του κόσμου, προκαλώντας σοβαρή οικονομική στενότητα. Αντίθετα, όσον αφορά το σοκ της COVID-19 έχει εξωτερική επίδραση στην παγκόσμια οικονομία όπως και άλλες φυσικές καταστροφές όπως πλημμύρες, σεισμοί ή κρίσεις υγείας, πόλεμοι, τρομοκρατικές επιθέσεις, επαναστάσεις και άλλα μη αναπάντεχα γεγονότα (Tampakoudis et al., 2021).

2.10 Covid-19 και Παγκόσμια Τράπεζα 2021

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, το 2021 η οικονομία διαγράφει μια ραγδαία πορεία εξέλιξης και άνθησης με τα οικονομικά μεγέθη να αυξάνονται. Ενώ, η πανδημία μετρά ήδη ενάμιση χρόνο από την εμφάνιση της, η παγκόσμια οικονομία αναμένεται ότι θα ανακάμψει και θα επιτύχει την μεγαλύτερη ανάπτυξη των τελευταίων 80 χρονών μετά από την τελευταία κρίση. Οι εκτιμήσεις για τη μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ τα τελευταία τρίμηνα επιβεβαιώνουν την ανάκαμψη πολλαπλών ταχυτήτων της παγκόσμιας οικονομίας. Καθώς όμως, οι οικονομίες των χωρών διαφέρουν και είναι άνισες, άνιση αναμένεται να είναι και η ανάπτυξή τους, με τις ήδη αναπτυγμένες οικονομίες να παρουσιάζουν μια ταχύτερη εξέλιξη και τις αναπτυσσόμενες να μην μπορούν να συμβαδίσουν στους ίδιους ρυθμούς ανάπτυξης και ως αποτέλεσμα να υστερούν. Το ποσοστό μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας αναμένεται το 2021 να αγγίξει το 5,6%, κυρίως λόγω της ισχύος και της αύξησης οικονομικών μεγεθών όπως αυτές της Αμερικής και της Κίνας. Στις ΗΠΑ ο ρυθμός Ανόδου του ΑΕΠ παραμένει θετικός και επιταχύνεται, ενώ στην Κίνα το ΑΕΠ αυξάνεται αδιάκοπα από το δεύτερο τρίμηνο του 2020. Το παγκόσμιο ΑΕΠ όλο και αυξάνεται αλλά ασύμμετρα γεωγραφικά. Παρόλο που η ανάπτυξη έχει αναθεωρεί προς τα πάνω για όλες τις χώρες του κόσμου το 2021, ακόμη ελλοχεύει ο κίνδυνος της Covid-19 καθώς και του τεράστιου αρνητικού της αντίκτυπου. Παρά τη φετινή ανάκαμψη, το παγκόσμιο ΑΕΠ αναμένεται να είναι 3,2% χαμηλότερο από τις προβλέψεις πριν από την πανδημία το 2021 και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε πολλές αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες αναμένεται να παραμείνει κάτω από τα προ-Covid επίπεδα για παρατεταμένη χρονική περίοδο. Όμως η συνολικότερη πορεία της ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας δεν είναι μονοδιάστατη, αλλά εξαρτάται από ένα σύνολο παραγόντων σχετικών με την πανδημία όπως οι εξάρσεις των κρουσμάτων, οι μεταλλάξεις του ιού, το ποσοστό του εμβολιασμού κτλ (Παγκόσμια Τράπεζα, 2021).

Σημαντικοί αρωγοί στην παγκόσμια οικονομική άνθηση για το 2021 φαίνεται να αποτελούν οι ΗΠΑ και Κίνα συμβάλλοντας περίπου στο ένα τέταρτο αυτής. Η οικονομία των ΗΠΑ παρουσιάζει τον ταχύτερο ρυθμό ανάπτυξης 6,8% ακόμα μεγαλύτερο και από το 1984, καθώς λαμβάνει τεράστια οικονομική στήριξη αλλά και λόγω του ραγδαίας αύξησης εμβολιασμού που φαίνεται να είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος. Παράλληλα, η οικονομία της Κίνας η οποία κατάφερε να αναπτυχθεί

σταθερά κατά 8,5% μετατοπίζοντας την εστίασή της στον μετριασμό των χρηματοπιστωτικών κινδύνων για μια δημοσιονομική σταθερότητα.

Έχοντας ως γνώμονα την αύξηση της εξωτερικής ζήτησης τις αυξανόμενες τιμές των βασικών προϊόντων, εκτιμάται ότι η ανάπτυξη των αναδυόμενων αγορών και των αναπτυσσόμενων οικονομιών θα επιταχυνθεί κατά 6% την τρέχουσα χρονιά. Ωστόσο, η ανάκαμψη αυτή σε πολλές χώρες το κόσμου αναμένεται να είναι ήπια εξαιρούμενης της Κίνας. Σε βάθος χρόνου, οι προοπτικές ανάπτυξης μεταξύ αναδυόμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών ίσως φθείρουν εξαιτίας των μόνιμων επιπτώσεων της πανδημίας, της ανεργίας που έχει προκληθεί αλλά και της ανεπαρκούς σχολικής εκπαίδευσης. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι, στη διάρκεια της πανδημίας οι επενδύσεις περιορίστηκαν σημαντικά και η πρόοδος τους είναι καθόλα δύσκολα αν όχι ακατόρθωτη, με τα χρεωστικά βάρη να αυξάνονται και την οικονομική δυσχέρεια να εμποδίζει την επίτευξη μιας εύρωστης οικονομίας. Όσο οι πολιτικές στήριξης δεν προωθούνται εκ μέρους των κυβερνήσεων, η ανάπτυξη αυτών των οικονομιών αναμένεται να παραμείνει στο 4,7% για το 2022. Οι χώρες χαμηλού εισοδήματος όπου συνήθως ο εμβολιασμός δεν εδραιώνεται με την ίδια ταχύτητα και καθυστερεί είναι και αυτές που παρουσιάζονται περισσότερο ευάλωτες στην πληγή της πανδημίας. Με ρυθμό ανάπτυξης 2,9% και επίπεδα παραγωγής 4,9% χαμηλότερα από τις προσβλέψεις πριν την έξαρση της πανδημίας (Παγκόσμια Τράπεζα, 2021).

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Ιουνίου του 2021 της Παγκόσμιας Τράπεζας, υποθέτει πως οι αναπτυσσόμενες χώρες θα προχωρήσουν σε εκτεταμένο εμβολιασμό του πληθυσμού και θα επιτύχουν έτσι έναν αποτελεσματικό περιορισμό του ιού. Ωστόσο, οι προοπτικές αυτής της ανάπτυξης παραμένουν αμφίβολες. Η πανδημία και οι αέναες επιπτώσεις που αυτή δημιουργεί έχουν αντίκτυπο στην εύρυθμη λειτουργία διαφόρων εταιρειών, προκαλώντας έντονο κλίμα αβεβαιότητας, άγχους, χρέη και κοινωνικές αναταραχές που με την σειρά τους φαλκιδεύουν την ανάκαμψη της οικονομίας. Ταυτόχρονα, η πρόωπη επιτυχία στην εξάλειψη της COVID-19 και οι μεγαλύτεροι ρυθμοί ανάπτυξης των χωρών θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια πιο δυναμική παγκόσμια ανάπτυξη.

Ακόμα και κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι επιπτώσεις της πανδημίας στα αναπτυξιακά κέρδη είναι τούντι σοβαρές. Αν και η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος στις αναδύμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες αναμένεται να είναι 4,9% φέτος, η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος στις χώρες χαμηλού εισοδήματος αναμένεται να είναι σταθερή. Μέχρι το 2022, περίπου τα δύο τρίτα των αναδύμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών, συμπεριλαμβανομένων των τριών τέταρτων των εύθραυστων χωρών χαμηλού εισοδήματος που πλήττονται από πολέμους, δεν θα είναι σε θέση να ανακτήσουν πλήρως το κατά κεφαλήν εισόδημα που χάθηκε το 2020. Μέχρι το τέλος του έτους, αναμένεται ότι πάνω από εκατό εκατομμύρια άνθρωποι θα ζουν κάτω από πενιχρές συνθήκες ενώ οι πιο ευάλωτες ομάδες όπως οι γυναίκες, τα παιδιά και οι ανειδίκευτοι εργαζόμενοι θα επηρεαστούν ως επί το πλείστον από τις δυσχερείς αυτές επιπτώσεις.

Παράλληλα με την οικονομική ανάκαμψη ο παγκόσμιος πληθωρισμός, ο οποίος έχει αυξηθεί, αναμένεται να συνεχίσει την ανοδική πορεία μέχρι το τέλος του έτους. Ωστόσο, αναμένεται να παραμείνει εντός του εύρους για τις περισσότερες χώρες. Στις αναπτυσσόμενες οικονομίες ο πληθωρισμός αυξάνεται πάνω από τον στόχο, αυτή η τάση μπορεί να μην δικαιολογεί μια νομισματική πολιτική, υπό την προϋπόθεση ότι είναι προσωρινή και οι προσδοκίες για τον πληθωρισμό παραμένουν καλά αγκυρωμένες. Η αύξηση των τιμών των τροφίμων και η επιτάχυνση του συνολικού πληθωρισμού μπορεί να επιδεινώσει την αύξηση της επισιτιστικής ανασφάλειας στις χώρες χαμηλού εισοδήματος. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι αυξανόμενοι ρυθμοί πληθωρισμού δεν οδηγούν σε αποδέσμευση των προσδοκιών για τον πληθωρισμό και πρέπει να μην στρέφονται σε πολιτικές όπως, η χρήση επιδοτήσεων ή ελέγχων τιμών, για να μειώσουν το βάρος της αύξησης των τιμών, καθώς τέτοιου είδους πολιτικές θα αυξήσουν το υψηλό χρέος και θα δημιουργήσουν περαιτέρω ανοδική πίεση στις παγκόσμιες τιμές των γεωργικών προϊόντων (Παγκόσμια Τράπεζα, 2021).

Με την ανάκαμψη του παγκόσμιου εμπορίου μετά την ύφεση του προηγούμενου έτους δίνεται μια ευκαιρία στις αναπτυσσόμενες οικονομίες και στις αναδύμενες αγορές να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη. Καθώς οι πολιτικές χάραξης και τα μέτρα που έχουν λάβει οι κυβερνήσεις για την οικονομική ανάπτυξη είναι ελκυστικά για πολλές χώρες, απέχουν παρασάγγας από την πολιτική δράση που θα είναι ζωτικής σημασίας

και θα επιτύχει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Επι παραδείγματι, για ταχύτερη οικονομική ανάκαμψη, ειδικά σε χώρες χαμηλού εισοδήματος, εξαιρετικής σημασίας δράση θα αποτελούσε η δίκαιη διανομή των εμβολίων ή η ελάφρυνση των χρεών.

Για την επίτευξη της οικονομικής ανάκαμψης είναι σημαντικό να ληφθούν και να τηρηθούν τα απαραίτητα μέτρα από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, όπως για παράδειγμα, η χρησιμοποίηση δημοσιονομικών και Νομισματικών πολιτικών ή η στενή παρακολούθηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Οι πολιτικές πρέπει να έχουν μακροπρόθεσμη προοπτική, αναζωογονώντας το ανθρώπινο κεφάλαιο, επεκτείνοντας την πρόσβαση στην ψηφιακή συνδεσιμότητα και επενδύοντας σε πράσινες υποδομές.

Συμπερασματικά και με βάση τα παραπάνω κρίνεται ζωτικής και υψίστης σημασίας ο παγκόσμιος συντονισμός, όχι μόνο για το πέρας και την εξυγίανση της πανδημίας που θα συμβεί μέσω του ολοκληρωτικού εμβολιασμού, αλλά και για τον σχεδιασμό μιας μακροοικονομικής πολιτικής για την ορθή διαχείριση και την αποφυγή αντίστοιχων κρίσεων. Διότι ως γνωστόν η πρόληψη αποτελεί πανάκεια για τη λύση κάθε προβλήματος και για την σηματοδότηση μιας υγιούς οικονομίας.

Κεφάλαιο 3. Ελληνική Οικονομία πριν Covid-19

3.1 Η πορεία της Ελληνικής οικονομίας

Η ελληνική οικονομία βίωσε αρκετές διακυμάνσεις, άλλοτε με εντυπωσιακούς ρυθμούς ανόδου βίωνε για συνεχόμενα έτη οικονομική ανάπτυξη και άλλοτε με περιόδους υφέσεων, εσωτερικών παραγόντων και μη ελεγχόμενης σπατάλης, όπως χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η οικονομική και η τραπεζική κρίση του 2009 κατά την οποία έχασε το 25% του ΑΕΠ της. Η Ελλάδα θεωρείται ανεπτυγμένη χώρα και κατέχει υψηλό επίπεδο διαβίωσης. Η οικονομία της, βασίζεται κυρίως στην γεωργία στην βιομηχανία και στις υπηρεσίες, όπου θεωρείται και νευραλγικός τομέας της οικονομίας, ενώ ο τουρισμός και η ναυτιλία αποτελούν βασικό μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Η χειρότερη κρίση που πέρασε η Ελλάδα από την μεταπολεμική της ιστορία ήταν η τελευταία κρίση του 2009, όμως κατάφερε παρά τις οπισθοδρομήσεις να διορθώσει μεγάλες μακροοικονομικές και δημοσιονομικές ανισορροπίες. Ωστόσο, η επίτευξη υψηλών και βιώσιμων ρυθμών ανάπτυξης καθίσταται ακόμη δύσκολη (Τράπεζα της Ελλάδος, 2019).

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος το 2019, η ελληνική οικονομία έχει καταφέρει να αντιμετωπίσει όσο καλύτερα μπορεί τις μείζονες μακροοικονομικές και δημοσιονομικές ανισορροπίες που προκάλεσαν την οικονομική κρίση και τώρα πλέον προσπαθεί να επιταχύνει το βηματισμό της προς μια διατηρήσιμη αναπτυξιακή τροχιά. Στην πορεία της βέβαια, είχε να αντιμετωπίσει μια σειρά από σημαντικές προκλήσεις, σε μεγάλο βαθμό ως απόρροια της οικονομικής κρίσης, καθώς και άλλους εξωτερικούς παράγοντες-κινδύνους. Χαραριστικό παράδειγμα, αποτελεί το προσφυγικό-μεταναστευτικό πρόβλημα, όπου επηρέασαν καταλυτικά τις βραχυπρόθεσμες αναπτυξιακές προοπτικές και έθεσαν προσωρινά μεγάλα εμπόδια στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας.

Οι θετικές επιδόσεις που καταγράφονται σε βασικά μακροοικονομικά μεγέθη αλλά και στους χρηματοοικονομικούς δείκτες αποδεικνύουν την όχι και τόσο αναιμική πορεία της Ελληνικής οικονομίας. Η εξελισσόμενη αναπτυξιακή δυναμική, η ενίσχυση του δείκτη επιχειρηματικών προσδοκιών, η ανοδική τάση του δείκτη οικονομικού κλίματος και οι θετικές εξελίξεις στο χρηματοπιστωτικό τομέα, οι οποίες συνέβαλαν στην ενίσχυση της ρευστότητάς, ήταν κάποια από τα χαρακτηριστικά των προηγούμενων ετών μέχρι και το 2019. Όσον αφορά τον τραπεζικό τομέα, σύμφωνα με την Τράπεζα

της Ελλάδος, 1 Σεπτεμβρίου 2019 επιτεύχθηκε η πλήρη άρση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων από την και η κατάργηση από το Διοικητικό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) των ανώτατων ορίων που είχαν επιβληθεί στην αγορά ελληνικών κρατικών ομολόγων από τις ελληνικές τράπεζες. Επομένως, πλέον ο τραπεζικός τομέας έχει καταφέρει να βελτιώσει την λειτουργική του κερδοφορία, κερδίζοντας την εμπιστοσύνη με ολοένα και μεγαλύτερη ενίσχυση του τραπεζικού συστήματος από καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα και να διατηρήσει την κεφαλαιακή του επάρκεια σε ένα πολύ αξιόλογο και ικανοποιητικό επίπεδο. Η Ελλάδα βρίσκεται σε εφαρμογή προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής, ενώ παράλληλα, τα δημοσιονομικά της μεγέθη είναι θετικά, τα επίπεδα εμπιστοσύνης και η πρόσβαση στις διεθνείς αγορές ολοένα και αυξάνονται.

3.2 Πορεία οικονομικών μεγεθών προ Covid-19

3.2.1 Σύγκριση οικονομικής κρίσης 2009 με την κατάσταση της χώρας προ Covid-19

Από την περίοδο της βαριάς οικονομικής ύφεσης του 2009-2017 έως και πριν την περίοδο της υγειονομικής κρίσης του 2020, η Ελλάδα κατάφερε να βελτιώσει τα οικονομικά της μεγέθη, να εξυγιάνει την οικονομία της, να ολοκληρώσει προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής και να βρίσκεται πλέον σε αναπτυξιακή πορεία και σε πτωχική τροχιά όσον αφορά το Ελληνικό χρέος.

Πίνακας 3.2.1.1: Βασικοί δείκτες σύγκρισης του 2009 με την περίοδο πριν την υγειονομική κρίση του 2020.

Οικονομικοί Δείκτες	Οικονομική Κρίση	Περίοδος πριν την Πανδημία
ΑΕΠ	175,2 € δις	183,6 € δις
Ανεργία	27,5%	17,3%
Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (σε μονάδες)	79,3 μονάδες	110,4 μονάδες
Απόδοση 10ετούς Ελληνικού Ομολόγου	29,2%	1,1%
Εξαγωγές Αγαθών και Υπηρεσιών	20%	38,1%
Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια (του συνόλου του Δανείου)	49,1%	40,1%
Δημοσιονομικό Έλλειμμα (-) / Πλεόνασμα (+) (του ΑΕΠ)	-15,1%	1,5%
Δείκτης Υποδομών (σε μονάδες)	49	78

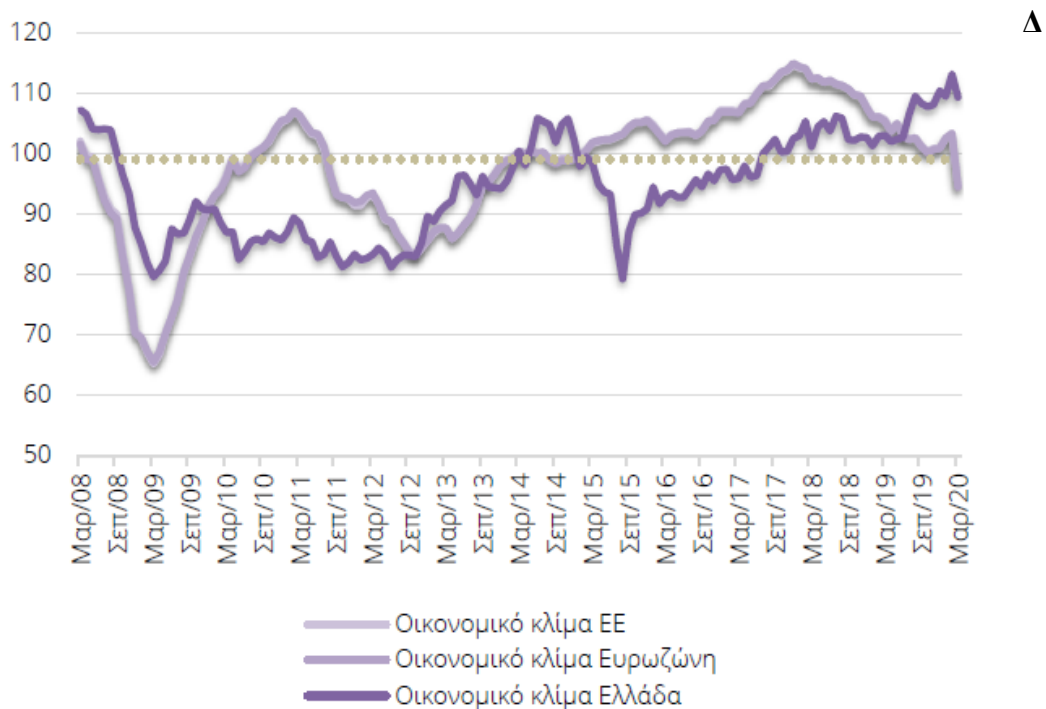
Πηγή: (PWC, 2020)

Στον παραπάνω Πίνακα παρουσιάζονται κάποια από τα βασικά στοιχεία των οικονομικών μεγεθών, χρησιμοποιώντας δυο συγκεκριμένα έτη, στην πρώτη περίπτωση το 2009 και στην δεύτερη το 2020 πριν την υγειονομική κρίση. Μία από τις βασικές μεταβλητές που μετράει το συνολικό προϊόν είναι το ΑΕΠ. Η μελέτη του τρόπου που καθορίζεται η συνολική παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών στην Ελληνική Οικονομία γίνεται με βάση το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Η μεταβλητή αυτή εκφράζει τις συνολικές ποσότητες παραγωγής και στην ουσία υποδεικνύει το τι

πραγματικά παρήγαγε η οικονομία, την συνολική παραγωγή της ή αλλιώς το συνολικό εισόδημα της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι, το ΑΕΠ από την περίοδο της κρίσης μέχρι το 2020 προ-Covid-19, αυξήθηκε κατά 8,4 δις, επομένως η οικονομία φαίνεται έχει αναπτυχθεί και να έχει βελτιωθεί. Μία αύξηση του ΑΕΠ δικαιολογεί και την ενδεχόμενη μείωση της ανεργίας από 27,5% σε 17,3%. Η αύξηση του δείκτη οικονομικού κλίματος οφείλεται στην άνθηση του κλίματος στους τομείς των βιομηχανιών, των υπηρεσιών και του λιανικού εμπορίου. Επίσης, παρατηρούμε μια μείωση στην απόδοση 10ετούς Ελληνικού Ομολόγου όπως και στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Όσον αφορά όμως, τις εξαγωγές και τον δείκτη υποδομών φαίνεται να έχουν ανοδική πορεία. Τέλος, κατά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης, υπάρχει ένα δημοσιονομικό έλλειμμα της τάξεως (- 15,1 %), όπου ουσιαστικά φαίνεται το έλλειμα χρημάτων που υπήρχε στο Ελληνικό Δημόσιο και η μη ύπαρξη κερδών, καθώς τα έξοδα ήταν μεγαλύτερα από τα έσοδα με αποτέλεσμα να αναφερόμαστε ουσιαστικά σε ζημία. Ενώ, την περίοδο πριν την υγειονομική κρίση, η διαφορά μεταξύ δημόσιων εσόδων και δημοσίων εξόδων είναι θετική, δημιουργώντας έτσι ένα δημοσιονομικό πλεόνασμα της τάξεως 1,5%.

3.2.2. Οικονομικό κλίμα της Ελλάδας λίγο πριν την πανδημία

Σύμφωνα με την τριμηνιαία έκθεση του IOBE, το πρώτο τρίμηνο του 2020 ο δείκτης οικονομικού κλίματος της Χώρας από 108,8 μον. διαμορφώθηκε σε 110,4 μον. και οι επιχειρηματικές της προσδοκίες (ως προς την βιομηχανία, τις υπηρεσίες και τις κατασκευές) βελτιώθηκαν σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2019. Ενώ όσον αφορά το λιανικό εμπόριο οι επιχειρηματικές προσδοκίες μειώθηκαν ελαφρά. Παράλληλα, ο δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης υποχώρησε ήπια στις -10,4 μονάδες από -7,1 μονάδες σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι ένα χρόνο νωρίτερα ο δείκτης αυτός είχε τιμή ίση με -31,1 μονάδες, ενώ η επίδοση του 2020 είναι η καλύτερη επίδοση από το πρώτο τρίμηνο του 2002.

Διάγραμμα 3.2.2.1: Δείκτες Οικονομικού Κλίματος: Ε.Ε. Ευρωζώνη και Ελλάδα

Πηγή: (ΙΟΒΕ,2020)

Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος της Ελλάδος όπως φαίνεται και στο διάγραμμα το πρώτο τρίμηνο του 2020 είχε μια ήπια άνοδο σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο, ενώ σε σχέση με το αντίστοιχο περυσινό ήταν αρκετά υψηλότερος.

Πίνακας 3.2.2.1: Δείκτες Οικονομικού Κλίματος

Χρονική περίοδος	Δείκτης Οικονομικού Κλίματος			Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών				Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης (Ελλάδα)
	ΕΕ-27	Ευρωζώνη	Ελλάδα	(Ελλάδα)				
				Βιομηχανία	Κατασκευές	Λιανικό Εμπόριο	Υπηρεσίες	
2008	92,4	91,9	102,1	96,9	104,8	105,9	104,6	-38,2
2009	76,4	76,6	86,1	76,0	72,0	83,3	75,0	-36,7
2010	99,3	99,1	86,3	79,9	52,2	61,3	68,1	-56,9
2011	99,8	99,9	84,8	81,1	37,7	60,9	66,1	-70,5
2012	88,0	88,1	83,7	81,4	47,5	59,1	58,8	-73,9
2013	90,8	90,8	93,6	92,6	71,5	72,6	75,3	-69,3
2014	99,6	99,4	102,0	99,7	88,4	92,3	93,3	-52,8
2015	102,9	102,9	91,7	86,3	62,0	83,9	78,2	-50,3
2016	104,2	104,0	94,4	96,1	61,3	101,4	79,3	-62,9
2017	110,4	110,4	98,9	98,1	55,4	94,6	92,7	-58,9
2018	111,5	111,5	103,8	102,8	58,1	104,5	97,0	-44,0
α' τρίμηνο	113,6	113,6	103,2	105,1	60,3	97,1	91,4	-49,8
β' τρίμηνο	112,2	112,2	104,5	102,7	60,5	104,7	104,4	-48,7
γ' τρίμηνο	111,2	111,2	104,8	105,7	55,0	108,3	97,6	-44,7
δ' τρίμηνο	109,0	109,0	102,6	97,7	56,6	108,2	94,6	-32,6
α' τρίμηνο	106,0	105,8	102,4	101,8	56,7	105,8	85,7	-31,1

Πηγή: (IOBE, 2020)**Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στη Βιομηχανία**

Το πρώτο τρίμηνο του 2020 είχε τιμή ίση με 108,6 από 104,1 μονάδες, που ήταν αρκετά μεγαλύτερη σε σχέση με την αντίστοιχη επίδοση του 2019 που διαμορφωνόταν σε 101,8 μονάδες. Η ενίσχυση του δείκτη όσον αφορά τις προσβλέψεις για βραχυπρόθεσμη εξέλιξη της παραγωγής ήταν αισθητή καθώς από +20 μον. διαμορφώθηκε στις +34 μον., ενώ οι εκτιμήσεις σε σχέση με το επίπεδο παραγγελιών και ζήτησης μειώθηκαν από -7,5 μον. σε -9,9 μον. Παράλληλα, ελαφρά υποχώρηση σημειώνεται και στις εκτιμήσεις για τα αποθέματα έτοιμων προϊόντων από 20.5 μον. σε 8.9 μον. Ενώ ήπια είναι εξέλιξη για τις προβλέψεις της εξαγωγικής δυναμικής από 23,5 μον. σε 27,6 μον., με τις εκτιμήσεις για παραγγελίες και ζήτηση εξωτερικού να μεταβάλλονται πτωτικά από -4,7 μον. σε -5,9 μον. Τέλος, το σχετικό μέσο τριμηνιαίο ισοζύγιο σχετικά με τις προβλέψεις στην απασχόληση σημείωσε μεγάλη αύξηση από 2,3 μον. σε 14,5 μον. κατά μέσο όρο (IOBE, 2020).

➤ **Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο**

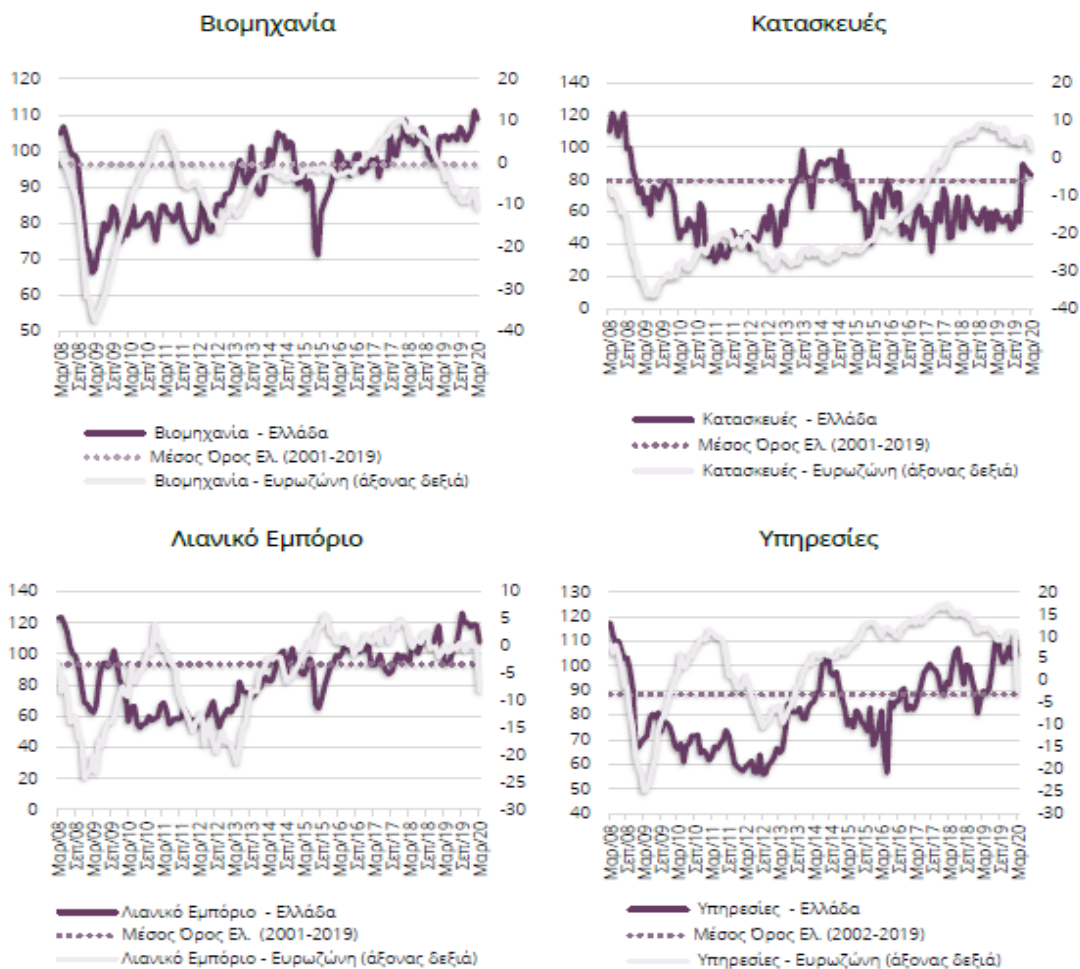
Το πρώτο τρίμηνο του 2020 ο δείκτης υπέστη μια ήπια μείωση από 119 μον. σε 115,1 μον. σε σύγκριση με το προηγούμενο, ωστόσο αυτή η επίδοση σε σχέση με το 2019 ήταν μεγαλύτερη αφού η τιμή της διαμορφωνόταν σε 105,8 μον. Μια οριακή μεταβολή προέκυψε στο μέσο ισοζύγιο για τις εκτιμήσεις των τρεχουσών πωλήσεων από +40 μονάδες σε +41 μονάδες. Ενώ όσον αφορά τις επιχειρήσεις του κλάδου, το 18% κρίνει ότι οι πωλήσεις του μειώθηκαν, ενώ το 59% να εκτιμά το αντίθετο. Ο δείκτης για τις προβλεπόμενες πωλήσεις μειώθηκε από 48 μον σε 41 μον., ενώ παρατηρήθηκε αύξηση των αποθεμάτων από 7 μον. στις 15 μον. Η μεταβολή στο ισοζύγιο των προβλέψεων για τις παραγγελίες προς προμηθευτές μειώθηκε ελαφρά +32 από +35 μον. που ήταν η μέση τιμή τριμήνου. Τέλος, το ισοζύγιο σε όρους τιμών αυξήθηκε από 7μον σε 11μον. με το 4% (από 3%) των επιχειρήσεων να εκφράζει προσδοκίες αποκλιμάκωσης των τιμών και το 81% (από 86%) να προβλέπει σταθερότητα. Γενικότερα, επίδοση στις επιχειρηματικές προσδοκίες το πρώτο τρίμηνο του 2020 σε όλους τους επιμέρους εξεταζόμενους κλάδους του Λιανικού εμπορίου ήταν θετική πλην του κλάδου Οικιακού εξοπλισμού και Πολυκαταστημάτων (IOBE, 2020).

➤ **Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις Κατασκευές**

Η άνηση στις επιχειρηματικές προσδοκίες το πρώτο τρίμηνο του 2020 ήταν σημαντική αφού από 68,1 διαμορφώθηκε σε 84,8 μον κατά μέσο όρο. Αξίζει να τονιστεί, πως αυτή η αύξηση είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή του αντίστοιχου τριμήνου του 2019 (56,7 μον.). Βελτίωση παρατηρείται και στις προβλέψεις για την απασχόληση στον τομέα των κατασκευών, με το σχετικό ισοζύγιο από τις -29 μονάδες να καταφθάνει σε -22. Όσον αφορά τους μήνες των επιχειρήσεων του τομέα για εξασφαλισμένη δραστηριότητα ήταν 9, ενώ αύξηση παρατηρήθηκε και στο αρνητικό ισοζύγιο για τις προβλέψεις των τιμών από -7 σε -14 μον., με το 22% (από 16%) των επιχειρήσεων να αναμένει μείωσή τους βραχυπρόθεσμα και το 9% όχι. Τέλος, ένα ποσοστό της τάξεως του 26% των επιχειρήσεων χαρακτηρίζει την χαμηλή ζήτηση ως το σημαντικότερο εμπόδιο, το 35% την ανεπάρκεια των χρηματοδόσεων και ένα 15% αναφέρει παράγοντες όπως είναι η οικονομική κατάσταση Ελλάδας, οι κεφαλαιακοί έλεγχοι, η υψηλή φορολογία, η έλλειψη έργων, η καθυστέρηση πληρωμών από το κράτος κτλπ. Γενικότερα, από πλευράς κλάδου, οι επιχειρηματικές προσδοκίες κινήθηκαν με ήπια ανοδική πορεία στον κλάδο των Ιδιωτικών Κατασκευών, ενώ ο κλάδος των Δημόσιων Κατασκευών αυξήθηκε σημαντικά (IOBE, 2020).

➤ **Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις Υπηρεσίες**

Αύξηση παρουσίασε ο μέσος Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών το πρώτο τρίμηνο του 2020 σε σχέση με το προηγούμενο, από 104,4 μονάδες στις 106,5 , μια αύξηση πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη περιόδου του 2018 (85,7 μον.). Η εκτίμηση για την τρέχουσα ζήτηση είχε μια άνηση καθώς ο σχετικός δείκτης φάνηκε να αυξάνεται κατά 3 μονάδες κατά μέσο όρο και να διαμορφώνεται στις 25. Όμως, σε πτωτική τροχιά κινούνται οι εκτιμήσεις για την τρέχουσα κατάσταση της επιχείρησης 18 από 21 μον. το μέσο ισοζύγιο, με το ισοζύγιο στις προβλέψεις για τη βραχυπρόθεσμη ζήτηση των επιχειρήσεων του τομέα να ενισχύεται αισθητά, στις +29 από +22 μονάδες. Σύμφωνα με τον IOBE το 32% των επιχειρήσεων του κλάδου, ισχυρίζεται απρόσκοπτη επιχειρηματική λειτουργία, το 29% την ανεπάρκεια ζήτησης ως το βασικότερο εμπόδιο, το 18% την ανεπάρκεια κεφαλαίων κίνησης και το 16% με τη γενική οικονομική κατάσταση, την αδυναμία δανεισμού, την υψηλή φορολογία, την καθυστέρηση πληρωμών κτλπ. Τέλος, οριακή άνηση απέκτησαν οι επιμέρους δείκτες στο αρχικό τρίμηνο του 2020 στους κλάδους Πληροφορικής και Διάφορων Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων, εντονότερα στον κλάδο Ξενοδοχείων-Εστιατορίων-Τουριστικών Πρακτορείων, ενώ ήπια άνηση παρουσιάστηκε στους κλάδους Χερσαίων Μεταφορών και Ενδιάμεσων Χρηματοπιστωτικών Οργανισμών.

Διάγραμμα 3.2.2.2: Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών

Πηγή: (IOBE,2020)

Συνολικά οι επιχειρηματικές προσδοκίες στην Ελλάδα ενισχύθηκαν έντονα το τελευταίο τρίμηνο το 2020, σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο, όσον αφορά τις Κατασκευές. Παράλληλα, ανοδική πορεία αλλά πιο ήπια σημειώθηκε και στη Βιομηχανία αλλά και στις Υπηρεσίες, ενώ μια καθοδική πορεία σημειώθηκε στις επιχειρηματικές προσδοκίες όσον αφορά το Λιανικό Εμπόριο.

Πίνακας 3.2.2.2: Κύκλος εργασιών ανά Κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας 2019

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ		ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (σε χιλ. ευρώ)					Μεταβολή % Α' Τρίμηνο 2020/2019
Κωδικός NACE Αναθ.2	Περιγραφή	Α' Τρίμηνο 2019	Β' Τρίμηνο 2019	Γ' Τρίμηνο 2019	Δ' Τρίμηνο 2019	Α' Τρίμηνο 2020	
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	1.977.151	2.537.197	2.813.400	3.014.612	1.777.493	-10,1
55	Καταλύματα	266.260	1.778.933	3.894.207	789.952	215.395	-19,1
56	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	932.560	1.369.141	2.186.615	1.255.018	841.693	-9,7
59	Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις	17.961	15.752	16.921	23.245	15.567	-13,3
71	Αρχιτεκτονικές δραστηριότητες και δραστηριότητες μηχανικών τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις	23.621	28.426	29.145	28.751	21.702	-8,1
77	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	13.777	22.948	34.236	21.337	12.651	-8,2
82	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη και άλλες δραστηριότητες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	62.789	46.698	42.306	67.378	55.311	-11,9
85	Εκπαίδευση	83.061	141.253	119.913	160.078	83.561	0,6
88	Δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	12.538	11.399	12.012	13.243	10.868	-13,3
90	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	37.675	58.885	44.074	53.825	36.349	-3,5
91	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες	22.147	27.757	26.728	31.353	18.599	-16,0
92	Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	1.077.587	1.058.726	1.101.384	1.226.744	904.553	-16,1
93	Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	107.688	127.500	180.916	115.447	99.161	-7,9
94	Δραστηριότητες οργανώσεων	3.305	4.235	5.515	6.655	3.406	3,1
96	Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	78.035	100.334	102.841	101.810	63.506	-18,6
Γενικό Σύνολο		4.716.155	7.329.184	10.610.213	6.909.448	4.159.815	-11,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, στο λιανικό εμπόριο, στα τυχερά παιχνίδια, στην παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, στις δραστηριότητες βιβλιοθηκών και οργανώσεων υπάρχει μια αυξητική τάση στον κύκλο εργασιών από το Α μέχρι το Δ τρίμηνο του 2019. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Δ τρίμηνο εμφανίζει τον μεγαλύτερο κύκλο εργασιών μεταξύ των τριμήνων του 2019 για την παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών. Στα καταλύματα, στις υπηρεσίες εστίασης, στις δραστηριότητες ενοικίασης, γραφείου και κοινωνικής μέριμνας υπάρχει μια αυξομείωση ανάμεσα στα τρίμηνα του 2019. Συνολικά, το Γ τρίμηνο του 2019 έχει τον υψηλότερο κύκλο εργασιών από όλα τα τρίμηνα του 2019, κυρίως λόγω των υψηλών τζίρων στα καταλύματα, στο λιανικό εμπόριο και στις υπηρεσίες εστίασης. Τώρα όσον αφορά την μεταβολή του Α τριμήνου

για το 2019-2020, παρατηρούμε πως σχεδόν σε όλες τις οικονομικές δραστηριότητες υπάρχει μια αρνητική μεταβολή %, με χαρακτηριστικά μεγάλες μεταβολές σε καταλύματα, παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, παροχές υπηρεσιών, εστίασης, λιανικό εμπόριο και τυχερά παιχνίδια.

3.3 Μακροοικονομικές εξελίξεις

Πίνακας 3.3.1: Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη–Εθνικοί Λογαριασμοί (εποχικά διορθωμένα στοιχεία)

Τρίμηνο	ΑΕΠ		Τελική Κατανάλωση		Επενδύσεις		Εξαγωγές		Εισαγωγές	
	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής
2006	242.8	5,6%	208.0	3,7%	59.922	23,7%	50.966	5,1%	77.705	13,2%
2007	250.5	3,2%	216.9	4,3%	64.994	8,5%	56.373	10,6%	88.905	14,4%
2008	249.9	-0,3%	221.4	2,1%	59.020	-9,2%	58.486	3,7%	89.866	1,1%
2009	239.1	-4,3%	220.0	-0,6%	43.185	-26,8%	47.790	-18,3%	71.706	-20,2%
2010	226.1	-5,4%	206.9	-5,9%	38.613	-10,6%	49.959	4,5%	69.238	-3,4%
2011	205.3	-9,2%	188.2	-9,1%	30.201	-21,8%	49.998	0,1%	63.435	-8,4%
2012	190.3	-7,3%	173.9	-7,6%	22.965	-24,0%	50.578	1,2%	57.496	-9,4%
2013*	184.2	-3,2%	167.7	-3,5%	20.699	-9,9%	51.388	1,6%	55.586	-3,3%
2014*	185.7	0,8%	168.3	0,4%	22.064	6,6%	55.352	7,7%	59.870	7,7%
2015*	184.7	-0,5%	168.4	-0,3%	19.382	-12,2%	56.917	2,8%	60.112	0,4%
2016*	184.2	-0,3%	168.1	0,1%	20.534	5,9%	55.818	-1,9%	60.806	1,2%
α' 2017	46.16	0,0%	42.14	1,1%	6.824	29,8%	14.453	6,0%	17.227	16,1%
β' 2017	46.70	1,7%	42.34	1,3%	5.723	-1,6%	14.727	9,1%	16.268	5,8%
γ' 2017	46.90	1,9%	42.47	1,3%	4.444	-6,9%	15.250	6,6%	15.534	4,8%
δ' 2017	47.19	2,2%	42.31	-0,1%	5.491	17,2%	15.223	5,8%	16.275	3,2%
2017*	186.9	1,4%	169.2	0,9%	22.482	9,5%	59.652	6,9%	65.304	7,4%
α' 2018	47.41	2,7%	42.53	0,5%	5.263	-22,9%	15.720	8,8%	15.930	-7,5%
β' 2018	47.33	1,4%	42.19	1,5%	5.571	-2,7%	16.087	9,2%	16.722	2,8%
γ' 2018	47.77	1,9%	42.56	1,1%	6.262	40,9%	16.173	6,1%	17.957	15,6%
δ' 2018	48.04	1,8%	42.48	0,8%	5.741	4,6%	16.869	10,8%	16.6627	2,2%
2018	190.5	1,9%	169.7	1,0%	22.837	1,6%	64.849	8,7%	67.235	3,0%
α' 2019	48.15	1,6%	42.61	0,9%	5.915	12,4%	16.423	4,5%	17.492	9,8%
β' 2019	48.65	2,8%	43.00	0,0%	5.690	2,1%	16.926	5,2%	17.381	3,9%
γ' 2019	48.85	2,3%	42.86	0,6%	5.960	-5,7%	17.663	9,2%	17.453	-2,8%
δ' 2019	48.51	1,0%	43.05	1,8%	5.336	-7,1%	17.040	1,0%	16.583	-0,3%
2019	194.1	1,9%	171.5	0,8%	22.847	0,0%	68.053	4,9%	68.910	2,5%

Πηγή : (IOBE 2020)

➤ ΑΕΠ

Όπως παρουσιάζεται στον παραπάνω πίνακα, η ελληνική οικονομία, από το 2008 μέχρι και το 2013 έχει αρνητικούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, με την κορύφωση του ετήσιου ρυθμού μεταβολής το 2011 να αγγίζει το -9,2%. Από το 2014 και μετά, με εξαίρεση την πολιτική περιπέτεια που είχε προκύψει το διάστημα 2015-2016, η οικονομία της χώρας απέκτησε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης με την κορύφωση του στο πρώτο τρίμηνο 2018 να αγγίζει το 2,7%. Οι ρυθμοί αύξησης του εγχώριου προϊόντος της τάξεως 1,4% το 2017 και 1,9% για τα έτη 2018 και 2019 παρουσιάζονται ως μια αναιμική ανάπτυξη με κύριο χαρακτηριστικό την ήπια ανάπτυξη. Η επιβράδυνση του

τελευταίου τριμήνου το 2019, στο 1,0% από 2,3% του προηγούμενου τριμήνου φαίνεται να είναι χαμηλότερη από το δεύτερο τρίμηνο του 2017. Αυτή η επιβράδυνση της τάξεως του 1% προήλθε κυρίως από την ραγδαία μείωση των εξαγωγών. Παράλληλα η μείωση των εισαγωγών, λειτούργησε ως ακρογωνιαίος λίθος για την περεταίρω βελτίωση του ισοζυγίου του εξωτερικού τομέα. Απόρροια του καθεστώτος της οικονομικής στασιμότητας ή της εξασθενημένης ανάπτυξης όπου βρίσκεται η οικονομία της χώρας το 2019, αποτελεί η απότομη μείωση των επενδύσεων που προέκυψε το 2018 και λόγω αυτής δημιουργήθηκαν αποθέματα, αλλά και του περιορισμού της δημόσιας κατανάλωσης. Η διεύρυνση της κατανάλωσης των νοικοκυριών το τελευταίο τρίμηνο του 2019, ήταν η μόνη παράμετρος που κατάφερε να το αυξήσει το ΑΕΠ (IOBE 2020).

➤ **Κατανάλωση**

Από το 2009 μέχρι και το 2013 οι ρυθμοί μεταβολής ανα έτος έχουν αρνητικό πρόσημο, ενώ από το 2017 και μετά έχουν θετικό πρόσημο με όχι και τόσο υψηλά ποσοστά. Το 2018 η εγχώρια κατανάλωση ήταν 1% μεγαλύτερη από το 2017. Το τελευταίο τρίμηνο του 2019 η κατανάλωση των νοικοκυριών αυξήθηκε κατά 1,8%, η συγκεκριμένη αύξηση ήταν μεγαλύτερη για τα τελευταία 10 χρόνια. Η ιδιωτική κατανάλωση το 2018 ήταν 1%, ενώ στον δημόσιο τομέα οι καταναλωτικές δαπάνες αυξήθηκαν κατά 2,2%, εξαιτίας της έντονης ανόδου στο 2^ο τρίμηνο του 2018 (IOBE 2020).

➤ **Επενδύσεις**

Οι επενδύσεις το 2019 ήταν σταθερές σε σχέση με τις επενδύσεις του 2018. Οι αμετάβλητες επενδύσεις δημιουργήθηκαν εξαιτίας της λιγότερης συσσώρευσης αποθεμάτων του 2019 σε σχέση με το 2018 κατά 963 εκατ., αντισταθμίζοντας έτσι την ανάπτυξη πάγιου κεφαλαίου κατά 4,6% το τελευταίο τρίμηνο του 2018. Η δημιουργία πάγιου κεφαλαίου το 2018 είχε μειωθεί κατά 12%, ενώ οι επενδύσεις την ίδια χρονιά είχαν αυξηθεί κατά 1,6%. Το τελευταίο τρίμηνο του 2018 ο σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου αυξήθηκε φτάνοντας το 14,4% από 2,7% του προηγούμενου τριμήνου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την βελτίωση των επενδύσεων πριν ξεσπάσει η υγειονομική κρίση. Η μεγαλύτερη αύξηση των επενδύσεων αφορά τον μεταφορικό εξοπλισμό και τα οπλικά συστήματα κατά 29,4%, το 12% αφορά κατοικίες, το 6,2% άλλες κατασκευές, το 4,7% σε αγροτικά προϊόντα και το 0,7% σε άλλα προϊόντα (IOBE 2020).

➤ **Εξαγωγές**

Η άνθηση των εξαγωγών, από την πλευρά του εξωτερικού ισοζυγίου της οικονομίας, το 2018 μειώθηκε έντονα από 6,1% σε 1%. Η αρνητική αυτή εξέλιξη δημιουργήθηκε εξαιτίας της ίδιας εξέλιξης στις εξαγωγές υπηρεσιών από 10,8% σε 2,3%, αλλά και στις εξαγωγές των προϊόντων από 6,2% σε 1,1%. Συνολικά, στο έτος 2019 οι εξαγωγές ήταν της τάξεως 4,9% ενώ το 2018 ήταν 8,7%. Η αύξηση των εξαγωγών των υπηρεσιών κατά 8,1% αποτελεί νευραλγικό παράγοντα για την αύξηση του συνόλου των εξαγωγών, ενώ η αύξηση των αγαθών ήταν πιο ήπια της τάξεως των 2,2%. Γενικά η διεθνής ζήτηση των υπηρεσιών είχε αυξηθεί ταχύτερα από τη ζήτηση για τα προϊόντα 9,2% έναντι 8,4% (IOBE 2020).

➤ **Εισαγωγές**

Οι εισαγωγές από το 2009 μέχρι και το 2013 έχουν αρνητικό ρυθμό μεταβολής. Στο τρίτο και στο τέταρτο τρίμηνο του 2019 οι εισαγωγές διένυαν μια πτωτική τροχιά. Η υποχώρηση προήλθε αποκλειστικά από τις εισαγωγές των προϊόντων 3,8%, σε αντίθεση με την εκτεταμένη ενίσχυση κατά 7,1%. Σε αντίθεση με τις εισαγωγές υπηρεσιών οι οποίες κλιμακώθηκαν το περασμένο εξάμηνο Ιούλιο έως Δεκέμβριο, σε σύγκριση με το προηγούμενο εξάμηνο, με τη διεύρυνσή τους από 4,3% σε 9,4%. Γενικά, στο σύνολο του 2019 οι εισαγωγές ήταν 2,5% περισσότερες από ότι το 2018, στη διάρκεια του οποίου είχαν αυξηθεί κατά 3,0%. Η αύξηση του 2019 προήλθε κυρίως από τις περισσότερες εισαγωγές υπηρεσιών +6,9%, όπως και το 2018, όμως τότε η αύξησή τους ήταν μεγαλύτερη +14,4%. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αύξηση των εισαγωγών προϊόντων ήταν υποτονική για δεύτερο έτος, ωστόσο μεγαλύτερη από ότι το 2018, 1,5% έναντι 0,7% (IOBE 2020).

Κεφάλαιο 4. Επίδραση Covid-19 στην Ελληνική Οικονομία

4.1 Χρονικό εξέλιξης Covid-19 και τα περιοριστικά μέτρα της Ελλάδας

Το 2020 είχε αποτελέσει ορόσημο για την σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας, κυρίως σε ότι αφορά τον τομέα της υγείας, τις συναφείς προς αυτόν δραστηριότητες και πολιτικές αλλά και την ίδια την οικονομία. Με την έλευση του κορωνοϊού στην Ελλάδα και με το πρώτο επιβεβαιωμένο κρούσμα να είναι πλέον γεγονός (στις 26 Φεβρουάριου του 2020), η χώρα βρίσκεται αντιμέτωπη με έναν νέο κίνδυνο, ενώπιον πρωτόγνωρων καταστάσεων, σε μια νέα πραγματικότητα, αυτή της αβεβαιότητας και του κορωνοϊού. Τα πρώτα έκτακτα μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας ξεκίνησαν στις 28 Φεβρουαρίου σε τοπικό επίπεδο σε περιοχές που είχαν πληγεί έντονα από τον ιό. Κατά την διάρκεια του δεύτερου τρίμηνο του 2020, από 10 Μαρτίου έως και τις 4 Μαΐου, η Ελληνική Κυβέρνηση, προκειμένου να περιορίσει την εξάπλωση της πανδημίας είχε θεσπίσει μια σειρά από αυστηρά μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας ως προς τον περιορισμό της περαιτέρω εξάπλωσης της, καθώς δεν υπήρχαν ακόμα διαθέσιμα εμβόλια.

- **10 Μαρτίου:** κλείσιμο εκπαιδευτικών δομών σε όλη την επικράτεια.
- **13 Μαρτίου:** αναστολή απασχόλησης/λειτουργίας χώρων με συνάθροιση κοινού όπως καφετέριες, μπαρ, μουσεία, εμπορικά κέντρα, αθλητικές εγκαταστάσεις και εστιατόρια.
- **16 Μαρτίου:** κλείσιμο εμπορικών καταστημάτων, αναστολή όλων των λειτουργιών κάθε δόγματος και θρησκείας.
- **23 Μαρτίου:** επιβολή περιορισμών στην κυκλοφορία, η μετακίνηση των πολιτών γίνεται αποκλειστικά μόνο με βεβαίωση ειδικού σκοπού μετακινήσεως.
- **4 Απριλίου:** αποφασίστηκε η παράταση των περιορισμών μέχρι τις 27 Απριλίου, και στις 23 Απριλίου ανακοινώθηκε εκ νέου παράταση μέχρι τις **4 Μαΐου**.

Στις 12 Μαρτίου σύμφωνα με τον ΕΟΔΥ καταγράφηκε ο πρώτος θάνατος, ενώ συνολικά τα επιβεβαιωμένα περιστατικά είχαν φτάσει τον αριθμό 1.314 έως και τις 31 Μαρτίου του 2020. Παράλληλα, από τις 16 Μαρτίου το Υπουργείο Υγείας ενημέρωνε καθημερινά, τόσο για την εξέλιξη της πανδημίας, όσο και για τις έκτακτες αποφάσεις-μέτρα που λάμβανε η Κυβέρνηση μέσω τηλεοπτικής απεικόνισης, με εκπροσώπους του Υπουργείου Υγείας τον Καθηγητή Σωτήρη Τσιόδρα και τον Υφυπουργό Πολιτικής Προστασίας και Διαχείρισης Κρίσεων Νίκο Χαρδαλιά.

Μέσω της ενέργειας αυτής, η Κυβέρνηση κατάφερε να ευαισθητοποιήσει, να αφυπνίσει και να προσκαλέσει την ίδια την κοινωνία να ακολουθήσει τις οδηγίες της ,έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια συλλογική προσπάθεια αποδυνάμωσης της πανδημίας και αντιμετώπισης περεταίρω υγειονομικών κινδύνων. Αξίζει να σημειωθεί, ότι ο Πρωθυπουργός της Χώρας μέσα από το διάγγελμα του ανακοίνωσε περιορισμό μετακινήσεων με απαγόρευση κυκλοφορίας (πρώτο lockdown) σε εθνικό επίπεδο για τις 23 Μαρτίου. Όσον αφορά το συνολικό κόστος των μέτρων που είχαν θεσπιστεί από την Κυβέρνηση για την στήριξη της οικονομίας σε εργαζομένους και επιχειρήσεις ανερχόταν σε 24 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή το 14% του ΑΕΠ της χώρας,.

Ο συνολικός αριθμός των κρουσμάτων σύμφωνα με τον Εθνικό Οργανισμό Δημόσιας Υγείας στις 28 Απριλίου του 2020 ανερχόταν σε 2.566, ενώ από την έναρξη της επιδημίας είχαν καταγραφεί συνολικά 138 θάνατοι. Στις 4 Μαΐου η Κυβέρνηση αποφασίζει για σταδιακή άρση και αποκλιμάκωση των έκτακτων μέτρων, όσον αφορά τους περιορισμούς των μετακινήσεων, την λειτουργία των επιχειρήσεων και των σχολείων (από την 1η Ιουνίου), αλλά και των τουριστικών επιχειρήσεων (από την 1η Ιουλίου), με την 1^η Ιουλίου ο συνολικός αριθμός των κρουσμάτων να ανέρχεται σε 3.432. Από τον Αύγουστο του 2020, η καταγραφή των κρουσμάτων ολοένα και αυξανόταν με ραγδαία εξέλιξη στον αριθμό των νοσηλευόμενων και των θανόντων. Το καλοκαίρι του 2020 ήταν ένα ιδιαίτερο-διαφορετικό καλοκαίρι για την Ελλάδα, καθώς η πανδημία επέφερε σημαντική ζημία σε μία από τις μεγαλύτερες πηγές εσόδων για την Χώρα που είναι ο τουρισμός, οδηγώντας τους επιχειρηματίες ξενοδοχειακών-τουριστικών μονάδων σε μία «χαμένη σεζόν».

Τον Σεπτέμβρη παρατηρήθηκε αύξηση στον αριθμό των κρουσμάτων με πολλαπλάσια κρούσματα, ενώ παράλληλα, οι νοσηλευόμενοι στην ΜΕΘ και οι θάνατοι είχαν

ξεπεράσει τα επίπεδα του Απριλίου. Τον Νοέμβρη λόγω των πολύ υψηλών κρουσμάτων και της έντονης ανάγκης των νοσοκόμων για νοσηλεία, πυροδοτήθηκε μεγάλη αβεβαιότητα και αδυναμία στο σύστημα υγείας, ξεπερνώντας τις δυνατότητες περίθαλψης που διαθέτει το Εθνικό Σύστημα Υγείας, με αποτέλεσμα να επιβληθούν νέα μέτρα (δεύτερο lockdown). Στις 5 Νοεμβρίου του 2020, ο Πρωθυπουργός της Χώρας ανακοίνωσε νέο καθολικό περιορισμό μετακινήσεων για όλη τη χώρα που τέθηκε σε ισχύ από το Σάββατο 7 Νοεμβρίου 2020.

Η παγκόσμια ανακάλυψη και η παρασκευή εμβολίου αποτελεί νευραλγικό παράγοντα για την δημόσια υγεία και κατ' επέκταση για την οικονομική ευημερία. Με αυτό το επίτευγμα όλος ο πλανήτης μαζί και η Ελλάδα κατάφερε την σταδιακή μείωση του κινδύνου και την επαναφορά στην κανονικότητα σε όλους τους τομείς. Στις 27 Δεκεμβρίου 2020 έγινε ο πρώτος εμβολιασμός στην Ελλάδα, ενώ ο συνολικός αριθμός των κρουσμάτων στις 31 Δεκεμβρίου του 2020 ανερχόταν σε 138.850 και οι συνολικοί θάνατοι που είχαν καταγραφεί έως τότε ήταν 4.838. Στις 4 Ιανουαρίου του 2021 ξεκίνησε η υποδειγματική οργάνωση και εφαρμογή του εμβολιαστικού σχεδίου «Ελευθερία» με τον εμβολιασμό ολόκληρου του υγειονομικού προσωπικού τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Στις 20 Ιανουαρίου ξεκίνησε ο εμβολιασμός πολιτών άνω των 85 ετών, ενώ συνεχίζεται σε όλη την διάρκεια του χρόνου τμηματικά, με σκοπό τον σταδιακό εμβολιασμό όλου του πληθυσμού και την οικοδόμηση ενός ισχυρού φραγμού ανοσίας.

Από τις 14 Μαΐου του 2021 και μετέπειτα, η Ελλάδα βρισκόταν σε φάση αποκλιμάκωσης των μέτρων, ανακοινώνοντας την ουσιαστική έξοδο από το lockdown, οδηγώντας έτσι την κοινωνία ένα βήμα πιο κοντά στην κανονικότητα, αλλά με ασφάλεια, τηρώντας πάντα τα μέτρα ατομικής προστασίας. Το πράσινο πιστοποιητικό της Ελλάδας τίθεται σε εφαρμογή από τις 14 Μαΐου, ενώ το ευρωπαϊκό πιστοποιητικό (Green Pass) τίθεται σε λειτουργία από τις 1 Ιουνίου, ως προς την διευκόλυνση των πολιτών για τα ταξίδια τους. Το μόνο σίγουρο είναι ότι ο κύκλος της πανδημίας δεν έχει κλείσει και η περιπέτεια του κορωνοϊού δεν έχει σταματήσει, όμως με την έναρξη του εμβολιαστικού προγράμματος επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό ο αποτελεσματικός έλεγχος της πανδημίας που έχει επηρεάσει όλη την Χώρα.

- ✓ Στην ερώτηση του Παύλου Τσίμα: **«Στην Ελλάδα τα πρώτα μέτρα δημόσιας υγείας υιοθετήθηκαν έγκαιρα, από τις αρχές Μαρτίου του 2020. Αλλά πως κρίνετε την αποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων στην μακρά διάρκεια;»**

Ο Γιάννης Κυριόπουλος Ομότιμος Καθηγητής Οικονομικών της Υγείας και ο Κυριάκος Σουλιώτης Καθηγητής Πολιτικής Υγείας απαντούν σε αυτό το ερώτημα, θετικά όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των μέτρων για την Δημόσια Υγεία στην πρώτη φάση της πανδημίας.

Πιο συγκεκριμένα, ο Γ. Κυριόπουλος υπογραμμίζει, το γεγονός ότι, ο συνδυασμός της υποδειγματικής στάσης των δημόσιων αρχών αλλά και των πολιτών, η επιτυχής επικοινωνιακή προσέγγιση-στρατηγική, αλλά και η επιβολή των συγκεκριμένων μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης, κατάφεραν να επιτύχουν την «επιπέδωση της καμπύλης του επιδημικού κύματος με διαχειρίσιμες και ελεγχόμενες απώλειες ως προς την πλευρά της οικονομίας». Σε αυτή την προσπάθεια, καθοριστικό ρόλο έπαιξαν και άλλοι παράγοντες, όπως η συγκεκριμένη εποχή (που διαδραματίστηκαν τα μέτρα) Μάρτιου-Απριλίου, καθώς οι μετακινήσεις ταξιδιωτικού κοινού εντός και εκτός της χώρας υπήρξαν περιορισμένες, αλλά και το αρνητικό παράδειγμα της Ιταλίας όπου η πορεία των κρουσμάτων και της θνητότητας σημείωνε ραγδαία αύξηση. Επίσης, τονίζει το ασφυκτικό δίλλημα «υγεία versus οικονομία» που κυριαρχούσε την Ελλάδα, με τα μέτρα απελευθέρωσης της αγοράς να εξαρτώνται από την πορεία της υγείας, καθώς στην οικονομία της επικρατούσε άγχος για την επανέναρξη της οικονομικής της δραστηριότητας. Αξίζει να τονιστεί ότι, παρόλο που η Ελλάδα είχε ακολουθήσει τις κατευθυντήριες γραμμές των μεγάλων Ευρωπαϊκών Χωρών ως προς τις στρατηγικές πολιτικές της, κατάφερε να ξεχωρίσει και να επιφέρει θετικά σχόλια, σε σχέση με την διαχείριση της πανδημίας και της επίδοσης του ελέγχου της.

Στην απάντηση του ο Κ. Σουλιώτης αναφέρει, τον κυρίαρχο ρόλο που κατείχε την κρίσιμη περίοδο η επιστημονική κοινότητα και οι αρμόδιοι φορείς σε σχέση με την όσο τον δυνατόν καλύτερη διαχείριση του συστήματος υγείας και του ελέγχου των κρουσμάτων. Όμως, ο Κ. Σουλιώτης υπογραμμίζει χαρακτηριστικά ότι «Με την

απουσία ενός κεντρικού μηχανισμού δημόσιας υγείας, φάνηκε ότι οι επιλογές της χώρας σε σχέση με την πανδημία, εξαντλούνταν σε ένα μίγμα επιλογών που περιλάμβανε περιορισμούς στους πολίτες, ενίσχυση συστήματος υγείας και οικονομικές ενέσεις στις επιχειρήσεις και στους εργαζομένους». Τέλος, καταλήγει πως ο καταλύτης για την τμηματική αλλαγή της τότε ακολουθούμενης πολιτικής ήταν το εμβόλιο δημιουργώντας έτσι ένα νέο κεφάλαιο.

4.2 Μέτρα Οικονομικής ενίσχυσης από το Κράτος

Η πανδημία αποτέλεσε ένα εξωγενές σοκ, προκάλεσε μια οικονομική δυσφορία σε ολόκληρη την κοινωνία αλλά και στη ίδια την οικονομία, η οποία είχε ανάγκη από μια σειρά μέτρων ως προς την περαιτέρω ενίσχυση της. Έτσι και η οικονομία της Ελλάδας προκειμένου να διαχειριστεί την πρωτόγνωρη αυτή κατάσταση και να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις ανάγκες μιας δυναμικής οικονομίας θέσπισε κάποια μέτρα ως προς την πυροδότηση της και την αντιστάθμιση των περιοριστικών μέτρων για την Δημόσια Υγεία.

Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής αντιμετώπισαν αρκετές δυσκολίες ως προς τις πολιτικές που θα έπρεπε να ακολουθήσουν έτσι ώστε να υποστηρίξουν την Ελληνική Οικονομία, χωρίς όμως να παραμερίσουν τους υγειονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα, τα πρώτα μέτρα υποστήριξης που θεσπίστηκαν λειτούργησαν ως ενισχυτική δόση και ήταν ύψους 6,8 δις € που αντιστοιχεί στο 3,5% του ΑΕΠ της Ελλάδας και 2% του μέσου όρου της Ευρώπης. Μέτρα όπως, η ενίσχυση του συστήματος υγείας για προμήθεια αναγκαίου υγειονομικού υλικού ύψους 15 εκ. € , αποζημίωση ειδικού σκοπού ύψους 800 € λόγω αναστολή λειτουργίας, πληρωμές δώρων Πάσχα, 40% μείωση σε ενοίκια επιχειρήσεων λόγω αναστολής λειτουργίας, αναστολή καταβολής ΦΠΑ, ασφαλιστικών εισφορών και δόσεις ρυθμίσεων και βεβαιωμένων οφειλών προς ΔΟΥ, υποστήριξη του πρωτογενούς τομέα της παραγωγής, καθώς επίσης η Ελληνική Κυβέρνηση δημιούργησε ένα πρόγραμμα παροχής ρευστότητας σε επιχειρήσεις με χαμηλό τόκο δανεισμού και πενταετή πληρωμή με επιστρεπτέα προκαταβολή τον πρώτο χρόνο. Παράλληλα, θεσπίστηκε πρόγραμμα διαχείρισης υπηρεσιών εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης συνολικού κόστους 180 εκατομμυρίων ευρώ με σκοπό την αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων

και την προώθηση της εξ αποστάσεως επαγγελματικής δραστηριότητας, εν μέσω της πανδημίας. Επιπλέον, αποφασίστηκε μια έκτακτη οικονομική ενίσχυση 108.000 εργαζομένων σε νοσοκομεία, ΕΚΑΒ, ΕΟΔΥ και σε Πολιτική Προστασία. Συνολικά διατέθηκαν περίπου 24 δισεκατομμύρια ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 14% του ελληνικού ΑΕΠ, για τη στήριξη της οικονομίας. (Λένου,2021).

Πίνακας 4.2.1: Μέτρα οικονομικής ενίσχυσης της Ελλάδας

Ενίσχυση πρώτης φάσης σε	Κόστος
Σύστημα Υγείας	200 εκ. €
Αποζημίωση ειδικού σκοπού	1,4 δις €
Πληρωμές δώρων	350 εκ €
Αναστολή ασφαλιστικών εισφορών	1,6 δις €
Επιστρεπτέα προκαταβολή	1 δις €
Στήριξη πρωτογενούς τομέα	150 εκ €

Πηγή : (Λένου, 2021).

4.3 Επίδραση Covid-19 στην Ελληνική Οικονομία

4.3.1 Οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας

Ο βαθμός που επιδρά η υγειονομική κρίση σε οποιαδήποτε οικονομία, συνδέεται άμεσα με την παραγωγική της δομή, αλλά και με τον τρόπο που διαμορφώνεται η προστιθέμενη της αξία. Η ελληνική οικονομία μετά από μία σύντομη πορεία ισχνής ανάκαμψης ξαναμπήκε σε έντονη ύφεση το 2020 η οποία ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη στην ΕΕ μετά της Ισπανίας. Η Ελλάδα επηρεάστηκε έντονα, λόγω της ραγδαίας εξάπλωσης του ιού, δημιουργώντας έτσι, ένα έντονο αίσθημα αβεβαιότητας τόσο σε κοινωνικό όσο και οικονομικό επίπεδο. Το αρνητικό πρόσημο που ακολουθεί τις καθαρές επενδύσεις για δέκατο συνεχόμενο χρόνο, το αρκετά μεγάλο ποσοστό των μικρό-μεσαίων επιχειρήσεων, το μικρό ποσοστό προσωπικού που είναι εξοικειωμένο με τα ψηφιακά μέσα και την τεχνολογία, το μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ που διακατέχει ο τομέας των Υπηρεσιών και τα ελάχιστα δημοσιονομικά μέσα για την εξάλειψη της κρίσης, είναι κάποιες από τις μεταβλητές που καθιστούν την Ελληνική οικονομία πιο ευάλωτη σε αυτή τη κρίση σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΟΕΕ, 2020). Σύμφωνα με το περιοδικό The Economist (18/04/2020) με στοιχεία των ΟΟΣΑ και ΔΝΤ, το 68% των εργασιών της Ελληνικής οικονομίας δεν μπορούν να γίνουν εξ αποστάσεως- ηλεκτρονικά, ενώ το λιανικό εμπόριο, η εστίαση, ο τουρισμός, οι υπηρεσίες φιλοξενίας και οι μεταφορές αποτελούν το 30% του ΑΕΠ. Επιπρόσθετα, αξίζει να τονιστεί ότι οι μικρό-μεσαίες επιχειρήσεις συμβάλλουν σημαντικά στην παραγωγική διαδικασία της χώρας και εξαιτίας της πανδημίας σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας τους σε σχέση με την εργασία και την επικοινωνία (ΟΕΕ, 2020). Η επιβολή μέτρων για το κλείσιμο των επιχειρήσεων δημιούργησε έναν νέο διαχωρισμό ανάμεσα σε επιχειρήσεις που προϋπέθεταν ανθρώπινη επαφή και έπρεπε να κλείσουν και σε επιχειρήσεις που οι συναλλαγές τους δεν προϋπέθεταν κοινωνική επαφή και δεν έκλεισαν, όλη αυτή η κατάσταση δημιούργησε ένα πρωτόγνωρο «δυϊσμό» για την ελληνική οικονομία (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021).

Από τα τέλη του πρώτου τριμήνου του 2020, σταμάτησε απότομα η ανοδική πορεία της οικονομικής αναπτυξιακής δραστηριότητας που διαφαινόταν στις αρχές του έτους στην Ελλάδα, με την ανεργία το 2020 να αγγίζει το 16,3%. Το μεγαλύτερο εξωγενές σοκ που προκλήθηκε επονομαζόμενο ως Covid-19 κατάφερε να αφήσει ένα βαρύ αποτύπωμα στην οικονομία, με μία απότομη ύφεση, που ακόμα και σήμερα δοκιμάζει τις αντοχές της. Ο συνδυασμός της ύφεσης και της θέσπισης έκτακτων μέτρων στήριξης, επέφεραν απότομη μεταστροφή του δημοσιονομικού αποτελέσματος της γενικής κυβέρνησης από πλεόνασμα το 2019 σε έλλειμμα το 2020. Το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελληνικής Κυβέρνησης ανήλθε στα 16,130 δισ. €, που αντιστοιχούσε στο 9,73% του ΑΕΠ, ενώ το 2019 το πλεόνασμα ήταν 2,099 δισ. €, με 1,1% του ΑΕΠ, με το πρωτογενές έλλειμμα της Χώρας να φτάνει τα 11,185 δισ. € (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021).

Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι, η ύπαρξη αποπληθωρισμού, λόγω της μείωσης σε τιμές αγαθών και υπηρεσιών αλλά και η σημαντική αύξηση του λόγου του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ, συνετέλεσαν σημαντικά στην μη αναπτυξιακή πορεία της Χώρας. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας υπήρχε αύξηση στις βραχυπρόθεσμες καταθέσεις των νοικοκυριών. Όμως, οι προθεσμιακές καταθέσεις είχαν υποστεί σημαντική μείωση, ως απόρροια των σχεδόν μηδενικών επιτοκίων που είχε καθιερώσει η ΕΚΤ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, το επιτόκιο να οδηγείται σε ένα μηδενικό διαφορικό επιτόκιο, όσον αφορά βραχυπρόθεσμες και προθεσμιακές καταθέσεις, απομακρύνοντας έτσι τους καταθέτες από την μακροχρόνια αποταμίευση (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021).

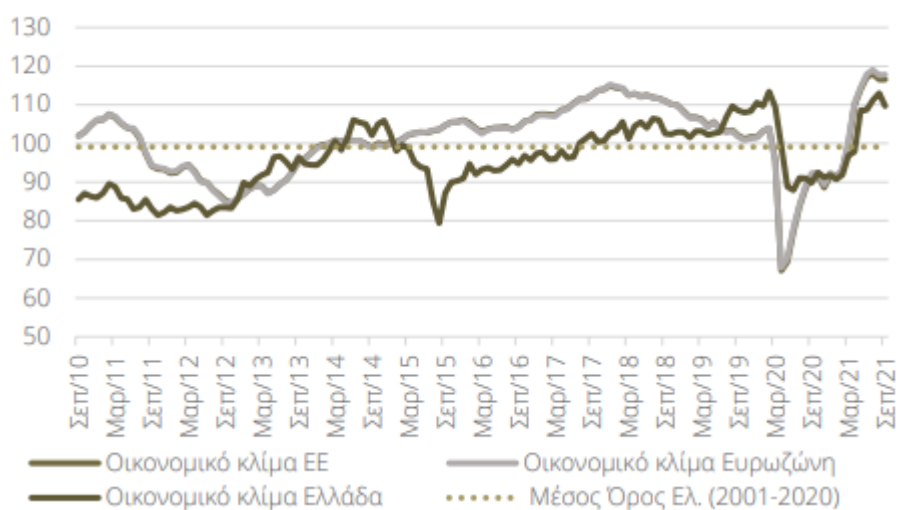
Οι επιπτώσεις ραγδαίες, με κλάδους της οικονομίας να βιώνουν την απόλυτη εξαθλίωση, με διάφορες οικονομικές δραστηριότητες να βρίσκονται σε αναστολή ή υπολειτουργία, καθώς σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, 210.217 επιχειρήσεις ή το 14,8% του συνόλου τέθηκαν σε αναστολή λειτουργίας τον Μάρτιο του 2020, με τον τουρισμό που αποτελεί και την κορωνίδα της Χώρας να πλήττεται αδιανόητα (Τράπεζα της Ελλάδας, 2021). Παράλληλα, αξίζει να τονιστεί ότι, στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 με την θέσπιση των περιοριστικών μέτρων σημειώθηκε πτώση του ΑΕΠ -15,2% σε ετήσια βάση, η πίεση κορυφώθηκε και δημιούργησε έντονη μείωση σε εγχώρια ζήτηση, τελική δαπάνη, εξαγωγές κτλ., ιδιαίτερα τον Απρίλιο και τον Μάιο όπου εκδηλώθηκε η ξαφνική διαταραχή στον επιχειρηματικό τομέα, με τον κύκλο εργασιών να αποτυπώνει κάμψη ύψους 31,8% ετησίως (Εθνική Τράπεζα Ελλάδας, 2020). Όμως, το πρώτο εξάμηνο του 2021, ο κύκλος εργασιών αρκετών επιχειρήσεων ξεπέρασε

αυτόν του 2020, αλλά όχι του 2019. Τελικά, συγκρίνοντας το 2019 με το 2021, στη βάση όσων στοιχείων υπάρχουν διαθέσιμα μέχρι τώρα για το 2021, ο κανόνας θέλει το 2021 να είναι καλύτερο από το 2020 αλλά χειρότερο από το 2019 (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021).

4.3.2 Οικονομικό κλίμα Ελλάδας εν μέσω πανδημίας

➤ Δείκτης Οικονομικού κλίματος

Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος το δεύτερο τρίμηνο του 2020 παρουσίασε μια αισθητή μείωση, καθώς η ύπαρξη της αναπάντεχης υγειονομική κρίσης και η θέσπιση περιοριστικών μέτρων για τη λειτουργία επιχειρήσεων και την μετακίνηση των πολιτών, συνετέλεσαν στην εξέλιξη αυτή. Πιο συγκεκριμένα, ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα το δεύτερο τρίμηνο Απριλίου-Ιουνίου του 2020 ήταν έντονα εξασθενημένος αφού σημείωσε 91,8 μονάδες σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2020, ενώ ήταν πολύ χαμηλότερο και από το αντίστοιχο περυσινό 102,4 μον. Στο τρίτο τρίμηνο του 2020 σημειώθηκε οριακή υποχώρηση του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο σε 90,3 μον., ενώ στο τέταρτο τρίμηνο του 2020 σημειώθηκε μια μικρή ενίσχυση στον δείκτη με 91,6 μον.. Ο Δείκτης ενισχύθηκε σε σύγκριση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο κατά +1,3 μον. Αυτή η αύξηση οφείλεται σε ένα συνδυασμό παραγόντων. Από την μία λόγω του δεύτερου lockdown οι επιχειρήσεις φάνηκε να είναι πιο προετοιμασμένες και από την άλλη τα μέτρα στήριξης των επιχειρήσεων από την κυβέρνηση κατάφεραν να αναπληρώσουν εν μέρει τις απώλειές τους εξαιτίας της πανδημίας του COVID-19 και να αποτελέσει μια ενισχυτική δόση για τις επιχειρήσεις. Όμως όσο παρατείνονται τα μέτρα τόσο απομακρυνόμαστε από την κανονική λειτουργία της αγοράς (IOBE, 2020). Το 2021 ο δείκτης σημειώνει ανοδική πορεία τόσο την Ε.Ε όσο και στην Ελλάδα και κινείται πλέον σε επίπεδα προ της υγειονομικής κρίσης. Η επιστροφή στην οικονομική και κοινωνική ζωής χωρίς εκτεταμένα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, παρά την έξαρση της νέας μετάλλαξης του ιού του COVID-19, βελτίωσαν τις προσδοκίες των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών ως προς τις προοπτική επιστροφής σε συνθήκες προ πανδημίας στην προσεχή περίοδο (IOBE, 2021).

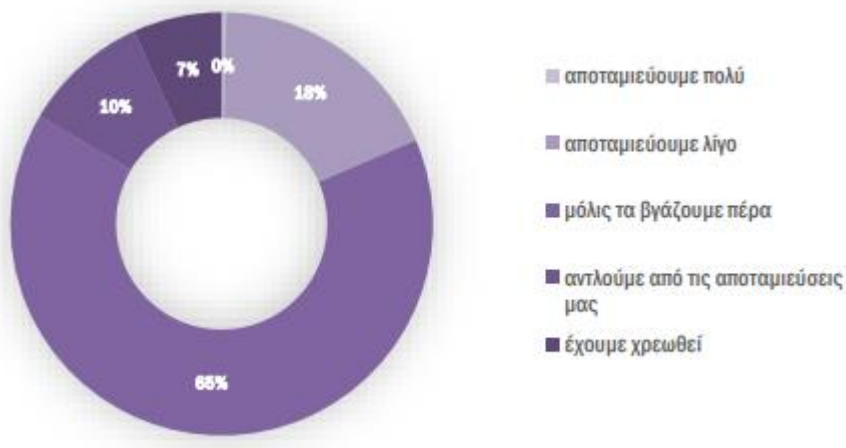

Διάγραμμα 4.3.2.1: Δείκτες Οικονομικού Κλίματος: Ε.Ε. Ευρωζώνη και Ελλάδα

Πηγή : (IOBE, 2021)

➤ **Δείκτης Καταναλωτικής εμπιστοσύνης**

Ο Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης μειώθηκε αισθητά το δεύτερο τρίμηνο του 2020 σε σχέση με το πρώτο, από -10,4 μον. σε -31,1μον. Ενώ στην Ε.Ε. ο αντίστοιχος μέσος δείκτης σημείωσε ήπια υποχώρηση από -7,8 μον σε -19,0 μον. Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό απαισιοδοξίας σύμφωνα με την έρευνα του IOBE παρουσίασε αύξηση από 29% σε 55% όσον αφορά την οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών. Ενώ μειώθηκε το ποσοστό από 19% σε 6% σε όσους πιστεύουν το αντίθετο. Όσον αφορά, τις προβλέψεις καταναλωτών σε σχέση με την οικονομική κατάσταση της χώρας το 71% είναι δυσοίωνες, ενώ το 10% όχι. Η πρόθεση για αποταμίευση αυξήθηκε ήπια από 80% σε 84%. Οι προβλέψεις για ανεργία αυξήθηκαν έντονα από 33% σε 85%. Το 7% των καταναλωτών ισχυρίζονται ότι είναι «χρεωμένοι» και το 10% των νοικοκυριών «αντλούν από τις αποταμιεύσεις τους», ενώ το 65% «μόλις τα βγάζει πέρα» (IOBE, 2021).

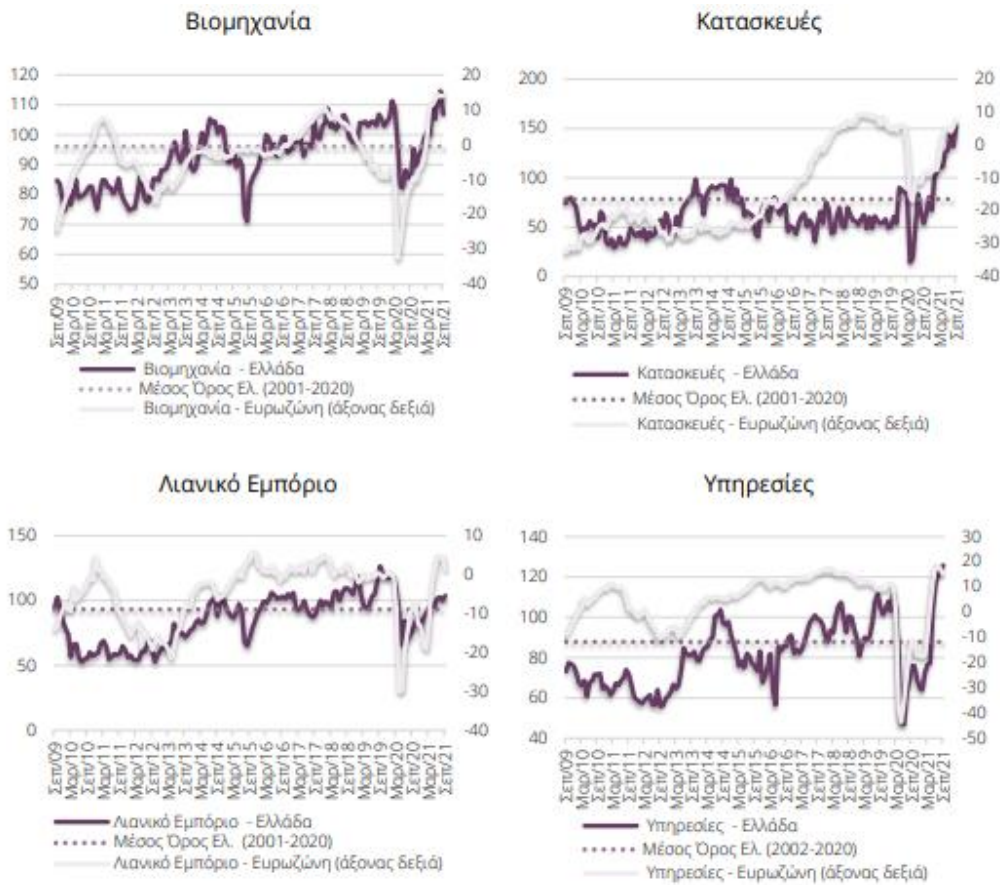
Διάγραμμα 4.3.2.2: Στοιχεία έρευνας καταναλωτών για την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού τους (πρώτο τρίμηνο 2020)

Πηγή: (IOBE,2020)

➤ Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών

Σύμφωνα με στοιχεία της έρευνας του IOBE:

- ❖ Οι επιχειρηματικές προσδοκίες στην Ελλάδα μειώθηκαν στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 σε σύγκριση με το πρώτο σε όλους τους τομείς και ιδίως σε Κατασκευές με τον δείκτη από 84,9 μον. να φτάνει σε 28,1 μον. και στις Υπηρεσίες από 106,5 σε 58,6 μον.
- ❖ Στο τρίτο τρίμηνο του 2020 εξασθένησαν σε Βιομηχανία & σε Λιανικό εμπόριο, ενώ αυξήθηκαν έντονα οι Κατασκευές και λιγότερο έντονα οι Υπηρεσίες.
- ❖ Στο τέταρτο τρίμηνο του 2020 υπήρχε ενίσχυση στις προσδοκίες για όλους τους τομείς, ιδιαίτερα παρουσιάστηκε αύξηση σε Λιανικό εμπόριο και σε Βιομηχανία, ενώ ηπιότερη αύξηση παρουσιάστηκε σε Κατασκευές και σε Υπηρεσίες.
- ❖ Και στα τρία τρίμηνα του 2021 οι επιχειρηματικές προσδοκίες ενισχύθηκαν. Στο τρίτο τρίμηνο ιδιαίτερη αύξηση παρουσιάστηκε σε Κατασκευές και σε Υπηρεσίες.

Διάγραμμα 4.3.2.3: Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών

Πηγή: (ΙΟΒΕ,2021)

Πίνακας 4.3.2.1: Δείκτες Οικονομικού κλίματος

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συνολικά η ανάλυση όλων των οικονομικών δεικτών στην πορεία ετών από 2010 έως και το τρίτο τρίμηνο του 2021.

Χρονική περίοδος	Δείκτης Οικονομικού Κλίματος		Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών (Ελλάδα)					Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης (Ελλάδα)
	ΕΕ-27	Ευρωζώνη	Ελλάδα	Βιομηχανία	Κατασκευές	Λιανικό Εμπόριο	Υπηρεσίες	
2010	99,3	99,1	86,3	79,9	52,2	61,3	68,1	-56,9
2011	99,8	99,9	84,8	81,1	37,7	60,9	66,1	-70,5
2012	88,0	88,1	83,7	81,4	47,5	59,1	58,8	-73,9
2013	90,8	90,8	93,6	92,6	71,5	72,6	75,3	-69,3
2014	99,6	99,4	102,0	99,7	88,4	92,3	93,3	-52,8
2015	102,9	102,9	91,7	86,3	62,0	83,9	78,2	-50,3
2016	104,2	104,0	94,4	96,1	61,3	101,4	79,3	-62,9
2017	110,4	110,4	98,9	98,1	55,4	94,6	92,7	-58,9
2018	111,5	111,5	103,8	102,8	58,1	104,5	97,0	-44,0
α' τρίμ. 2019	106,6	106,4	102,6	101,8	56,7	105,8	85,7	-31,1
β' τρίμ. 2019	104,7	104,4	102,6	103,8	54,8	97,8	92,6	-29,4
γ' τρίμ. 2019	102,8	102,6	108,3	104,8	52,7	115,5	108,2	-11,7
δ' τρίμ. 2019	101,5	101,2	109,0	104,1	68,1	119,1	104,4	-7,1
α' τρίμ. 2020	101,0	100,8	110,9	108,6	84,9	115,1	106,5	-10,4
β' τρίμ. 2020	71,4	72,2	92,1	87,6	28,1	80,3	58,6	-31,1
γ' τρίμ. 2020	87,9	88,6	90,6	86,7	67,0	73,5	68,8	-36,9
δ' τρίμ. 2020	90,7	91,4	91,8	92,6	70,7	83,0	70,0	-46,2
α' τρίμ. 2021	94,7	95,3	93,2	98,2	106,2	90,2	70,9	-43,0
β' τρίμ. 2021	113,7	114,3	105,1	105,0	121,9	97,9	99,3	-27,5
γ' τρίμ. 2021	117,1	118,1	111,3	111,3	144,7	102,0	123,4	-35,4

Πηγή: (IOBE, 2021)

4.3.2 Μελέτη οικονομικών μεγεθών

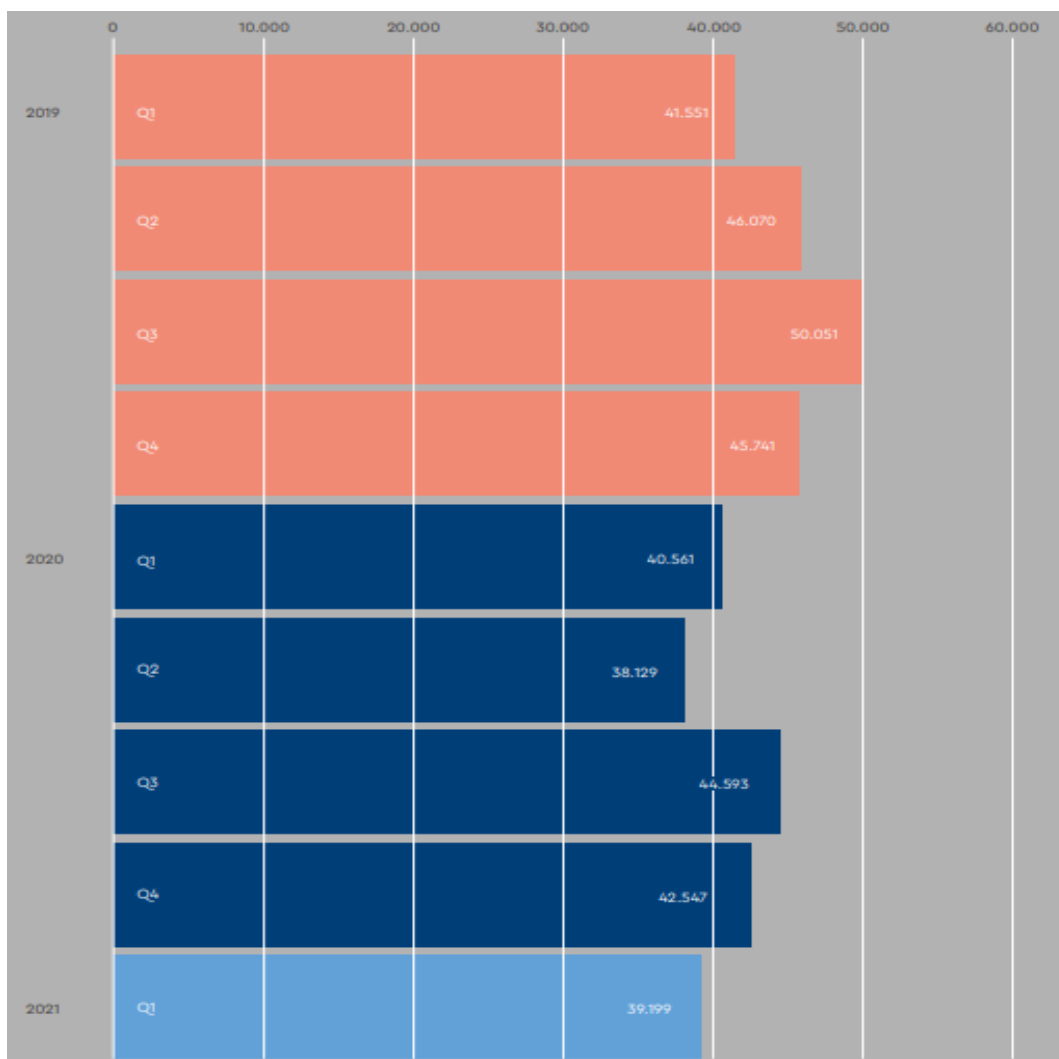
Πίνακας 4.3.2.2: Εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών μεγεθών–Εθνικοί Λογαριασμοί (εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σταθερές τιμές 2015)

Τρίμηνο	ΑΕΠ		Τελική Κατανάλωση		Επενδύσεις		Εξαγωγές		Εισαγωγές	
	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €		εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής
2008	249.918	-0,2%	221.539	2,1%	59.020	-9,2%	58.486	3,7%	89.870	1,1%
2009	239.150	-4,3%	219.992	-0,7%	43.185	-26,8%	47.790	-18,3%	71.708	-20,2%
2010	226.122	-5,4%	207.014	-5,9%	38.613	-10,6%	49.959	4,5%	69.241	-3,4%
2011	194.718	-13,9%	176.046	-15,0%	25.700	-33,4%	47.874	-4,0%	55.606	-19,7%
2012	180.638	-7,2%	163.322	-7,2%	20.380	-20,7%	48.937	2,2%	52.556	-5,5%
2013	176.010	-2,6%	156.585	-4,1%	19.680	-3,4%	49.905	2,0%	50.825	-3,3%
2014	177.323	0,7%	156.778	0,1%	20.512	4,2%	53.663	7,5%	54.285	6,8%
2015	176.115	-0,7%	156.310	-0,3%	21.404	4,3%	56.396	5,1%	58.455	7,7%
2016*	175.251	-0,5%	155.758	-0,4%	22.666	5,9%	56.525	0,2%	59.686	2,1%
2017*	177.489	1,3%	158.291	1,6%	22.211	-2,0%	61096	8,1%	64134	7,5%
2018	180.068	1,5%	159.518	0,8%	23.306	4,9%	66486	8,8%	69218	7,9%
α' 2019	45.687	1,8%	40.171	0,1%	6.193	14,2%	17287	7,2%	17752	5,4%
β' 2019	45.972	2,3%	40.416	1,7%	5.330	-9,5%	17460	6,0%	17472	1,9%
γ' 2019	45.702	1,6%	40.440	1,5%	4.914	-12,0%	17687	5,9%	17997	3,2%
δ' 2019	45.683	1,0%	40.863	2,6%	6.296	-1,7%	17000	-1,1%	18198	2,2%
2019	183.044	1,7%	161.889	1,5%	22.734	-2,5%	69434	4,4%	71419	3,2%
α' 2020	45.487	-0,4%	40.543	0,9%	6.326	2,1%	16909	-2,2%	17915	0,9%
β' 2020	39.578	-13,9%	35.697	-11,7%	5.553	4,2%	12635	-27,6%	14856	-15,0%
γ' 2020	41.116	-10,0%	40.560	0,3%	6.647	35,3%	13166	-25,6%	17003	-5,5%
δ' 2020	42.555	-6,8%	39.997	-2,1%	5.261	-16,4%	14240	-16,2%	16746	-8,0%
2020	168.736	-7,8%	156.798	-3,1%	23.788	4,6%	56949	-18,0%	66520	-6,9%
α' 2021	44.460	-2,3%	39.940	-1,5%	6.260	-1,0%	15059	-10,9%	17324	-3,3%
β' 2021	45.987	16,2%	40.030	12,1%	7.612	37,1%	15489	22,6%	18196	22,5%

Πηγή: (ΙΟΒΕ, 2021)

➤ **ΑΕΠ – Τελική Κατανάλωση –Επενδύσεις- Εξαγωγές-Εισαγωγές**

Όπως παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα ο ρυθμός ανάπτυξης από το πρώτο τρίμηνο του 2020 παρουσίασε αρνητικό πρόσημο με την μεγαλύτερη ύφεση να ακολουθεί στο δεύτερο τρίμηνο με ρυθμό ανάπτυξης -13,9%. Στο τρίτο και στο τέταρτο τρίμηνο του 2020 το ΑΕΠ εξακολουθούσε να παρουσιάζει αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής, ενώ από το δεύτερο τρίμηνο του 2021 πλέον ο ρυθμός ανάπτυξης είναι θετικός και αγγίζει το 16,2%. Οι καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 συρρικνώθηκαν κατά -11,7%, οι εξαγωγές κατά -27,6% και οι εισαγωγές κατά -15%. Στο πεδίο των επενδύσεων, λόγω των έκτακτων ενισχύσεων σε επιχειρήσεις ήταν μικρότερη η πτώση του ΑΕΠ. Το 2021 στην Ελλάδα υπάρχει μια «εξασθενημένη ύφεση» καθώς στο πρώτο τρίμηνο του 2021 σημείωσε -2,3% του ΑΕΠ από -6,9% στο προηγούμενο τρίμηνο. Ενώ στο δεύτερο τρίμηνο παρουσίασε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης της τάξεως 16,2%, με ανοδική πορεία στις εισαγωγές, στις εξαγωγές υπηρεσιών και στις καταναλωτικές δαπάνες, λόγω της σταδιακής άρσης των περιοριστικών μέτρων από τις αρχές Απριλίου, τη βελτίωση των επιδημιολογικών δεδομένων αλλά και την πρόοδο του εμβολιασμού (IOBE, 2021).

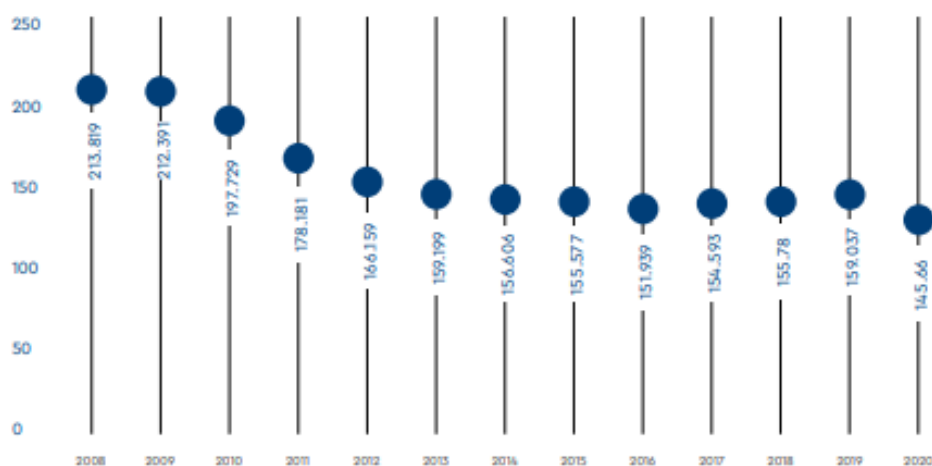
Διάγραμμα 4.3.2.4: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ανά τρίμηνο σε τρέχουσες τιμές (εκ. ευρώ)

Πηγή: (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021)

➤ **Πορεία Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος**

Στο πρώτο τρίμηνο του 2020 εμφανίστηκε μια μικρή πτώση του ΑΕΠ με -2,38%. Στο δεύτερο τρίμηνο του 2020, διαφαίνεται ο έντονος περιορισμός της οικονομικής δραστηριότητας που επηρέασαν έντονα το ΑΕΠ λόγω των περιοριστικών μέτρων, κυρίως από το κλείσιμο των χώρων διασκέδασης – εστίασης, εμπορικών καταστημάτων και της απαγόρευσης κυκλοφορίας. Το ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά -17,2% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019. Το τρίτο τρίμηνο του 2020 πραγματοποιήθηκε η άρση των περιοριστικών μέτρων με την απελευθέρωση σχεδόν όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων και το άνοιγμα της χώρας στον τουρισμό, όπου σημείωσε -10,9% του ΑΕΠ σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019. Δεδομένου, ότι ο κλάδος του τουρισμού αποτελεί βασικό πυλώνα για την Ελληνική Οικονομία και η συμμετοχή του στο ΑΕΠ της χώρας είναι μεγάλη, παρόλα αυτά δεν

κατάφερε να περιορίσει την ύφεση σε μεγάλο βαθμό. Η νέα όμως έξαρση της πανδημίας δεν έδωσε ανάσα ελευθερίας στην ελληνική οικονομία με τον ερχομό του δεύτερου lockdown. Το τέταρτο τρίμηνο του 2020 το ΑΕΠ σημείωσε πτώση -7% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019. Το 2021 και μάλιστα τον Απρίλη υπήρξε άρση των περιοριστικών μέτρων με το ΑΕΠ να μειώνεται κατά -3,4% σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2020. Όσον αφορά, τα μέτρα στήριξης που έλαβε η Ελληνική κυβέρνηση δεν περιλαμβάνονται στο Ακαθόριστο Εγχώριο Προϊόν του 2021 καθώς δεν έχουν αντίκρισμα σε παραχθείσα αξία (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021).

Διάγραμμα 4.3.2.5: Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (εκ. ευρώ)

Πηγή: (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021)

➤ Διάρθρωση Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος

Προσέγγιση παραγωγής: Πόση ήταν η μείωση της παραγωγής που προκλήθηκε από τον περιορισμό των οικονομικών δραστηριοτήτων; Σύμφωνα με τα δημοσιοποιημένα στοιχεία της ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ:

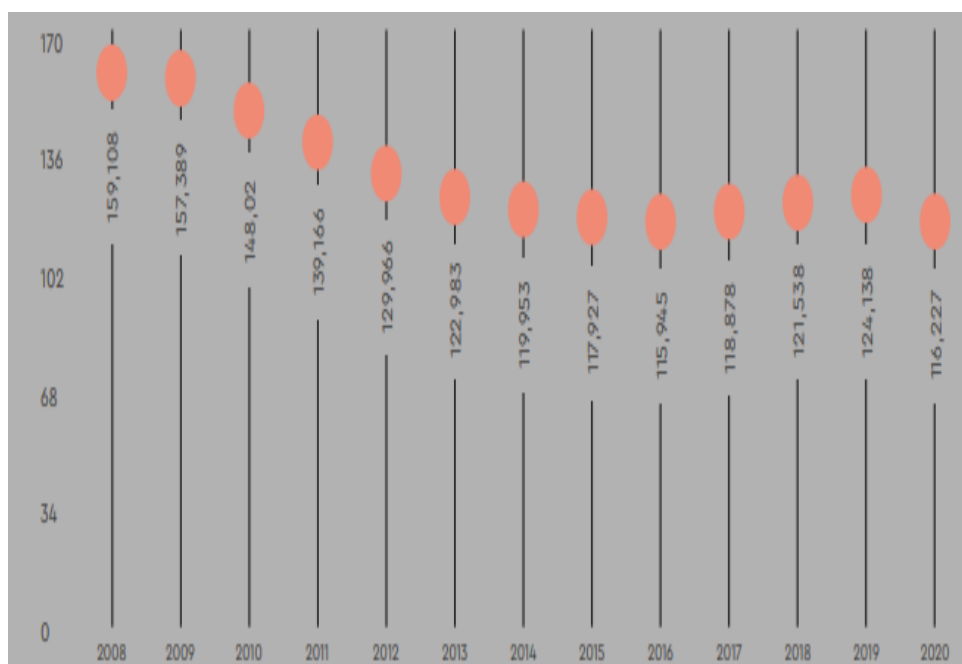
- ❖ Το 2020 η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία που παράχθηκε στη χώρα ήταν 145,660 δισ. € ενώ το 2019 ήταν 159,037 δισ. €, καταγράφηκε δηλαδή μείωση -8,41%.
- ❖ Η μείωση παραγωγής αγαθών & υπηρεσιών, είχε ως αποτέλεσμα την μείωση φόρων επί των προϊόντων κατά 15,59%, ποσοστό πολλαπλάσιο από τις

αντίστοιχες απώλειες σε κάθε έτος της οικονομικής κρίσης, αυξάνοντας έτσι την πίεση στον κρατικό προϋπολογισμό.

- ❖ Στα δημόσια έσοδα, συμπεριλαμβάνονται οι φόροι για αγαθά και υπηρεσίες και αποτελούν περίπου το 53% με 55%.

Ιδιωτική κατανάλωση:

Το 2020 οι ιδιωτικές δαπάνες των νοικοκυριών ήταν ύψους 116,227 δισ. € ενώ το 2019, ήταν 124,138 δισ. € σημειώνοντας μια μείωση κατά -6,4%. Με την πτώση της, να βρίσκεται κάτω από τον αντίστοιχο μέσο ευρωπαϊκό όρο, καθώς στο σύνολο της ΕΕ και η δαπάνη των νοικοκυριών μειώθηκε κατά -7,04% (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021).

Διάγραμμα 4.3.2.6: Δαπάνη νοικοκυριών (εκ. ευρώ)

Πηγή: (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021)

Η μεγαλύτερη μείωση δαπανών αφορούσε:

- Αναψυχή και πολιτισμό (-36,4%)
- Εστίαση και καταλύματα (-35,4%)
- Είδη ένδυσης και υπόδησης (-27,4%)

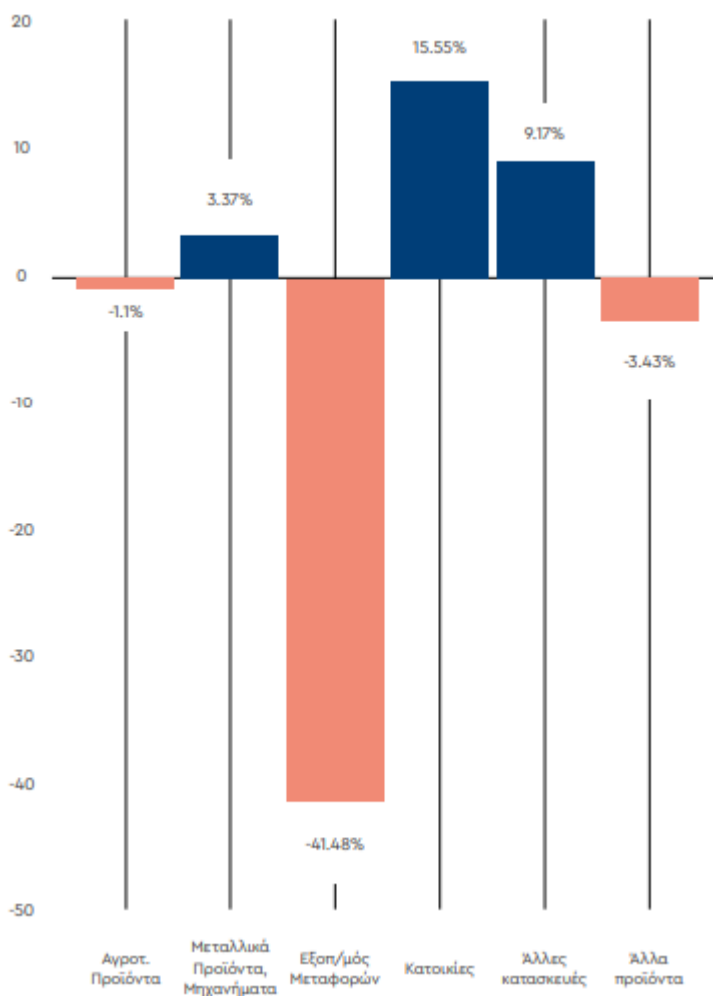
Ενώ παρουσιάστηκαν αυξήσεις σε:

- Δαπάνες για είδη διατροφής (4,2%),
- Οινοπνευματώδη και καπνό (3,9%)
- Εκπαίδευση (2,6%)

- Υγεία (1,3%)
- Επικοινωνία (0,8%)

➤ **Δημόσια κατανάλωση**

Λόγω των δημοσιονομικών μέτρων για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης η Ελληνική Κυβέρνηση αύξησε σημαντικά τις δημόσιες δαπάνες της, με την δημόσια κατανάλωση να αγγίζει τα 37,113 δις. € σημειώνοντας αύξηση +2,67% σε σχέση με το 2019 (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021).

Διάγραμμα 4.3.2.7: Ποσοστιαία μεταβολή επενδύσεων 2019-2020

Πηγή: (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021)

Επενδύσεις:

Κύριο χαρακτηριστικό της Ελλάδας αποτελεί η **αποεπένδυση**. Το 2020 οι επενδύσεις ανήλθαν στα 18,433 δις. €, ενώ μειώθηκε κατά 0,84% σε σχέση με το 2019. Η πορεία των επενδύσεων στην Ελλάδα είναι συνεχώς καθοδική από το 2008. Η μεγαλύτερη μείωση αφορά τον εξοπλισμό μεταφορών -41,48%, ενώ η μεγαλύτερη αύξηση αφορά τις κατοικίες. Η θετική επίδραση στην αύξηση των επενδύσεων για κατοικίες με +15,55%, η οποία δικαιολογείται από την αναστολή επιβολής ΦΠΑ 24%, από εφαρμογή προγραμμάτων όπως το Εξοικονομώ αλλά και από την έκπτωση φόρου εισοδήματος 40% (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021).

➤ Ανεργία

Το ΑΕΠ και η Ανεργία έχει μια αντιστρόφως ανάλογη σχέση. Καθώς μια μείωση του ΑΕΠ οδηγεί σε μια αύξηση στο ποσοστό ανεργίας. Κατά την διάρκεια της πανδημίας το 2020 η ανεργία της χώρας κατάφερε σε γενικές γραμμές να μην επηρεαστεί ιδιαίτερα με ποσοστό 16,3%. Λόγω της κυβερνητικής παρέμβασης, με τις αναστολές λειτουργίες και τις προϋποθέσεις που εφαρμόστηκαν για χορήγηση επιστρεπτέων προκαταβολών, δεν υπήρχε μεγάλη μείωση εργατικού προσωπικού. Η μείωση που σημειώθηκε αφορούσε ένα μέρος των ανέργων που αποφάσισε ότι δεν αναζητά εργασία δεδομένου του παγώματος προσλήψεων, ειδικά στον κλάδο του τουρισμού. Η αύξηση του ποσοστού ανεργίας το 2020 σημειώθηκε τους μήνες Μάρτιο Απρίλιο Μάιο και Ιούνιο, εν αντιθέσει με τις προηγούμενες χρονιές που εκείνη την περίοδο είχαμε μείωση της ανεργίας και αύξηση της απασχόλησης λόγω της τουριστικής περιόδου (σεζόν). Όσον αφορά το 2021 μέχρι και τον Απρίλιο παρουσιάστηκε μια αυξητική τάση με 17,2% ενώ μετέπειτα δημιουργήθηκε σημαντική αποκλιμάκωση με το αξιοσημείωτο ποσοστό 14,2%. Ο συνδυασμός της αύξησης του ΑΕΠ και της μείωσης του ποσοστού ανεργίας οδηγεί σε μια εντατικοποίηση της αναπτυξιακής πορείας για την χώρα (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021).

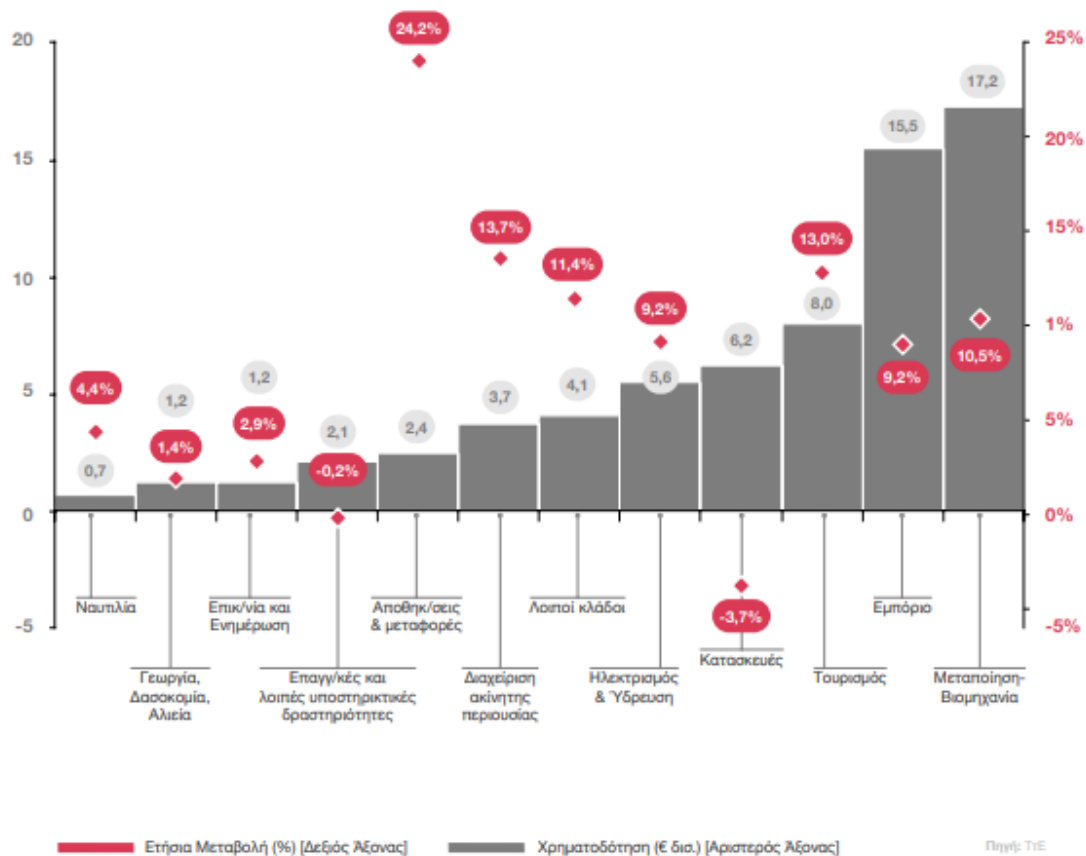
4.3.3 Επιπτώσεις Covid-19 σε κλάδους της οικονομίας

Πίνακας 4.3.3.1: Διαχωρισμός κλάδων αναστολή λειτουργίας

Μη αναστολή λειτουργίας με κρατική εντολή	Αναστολή λειτουργίας με κρατική εντολή
<ol style="list-style-type: none"> 1. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία 2. Ορυχεία και λατομεία 3. Μεταποίηση 4. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού, κλιματισμού 5. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης 6. Κατασκευές 7. Μεταφορά και αποθήκευση 8. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες 9. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας 10. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, μοτοσυκλετών 2. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης 3. Ενημέρωση και επικοινωνία 4. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες 5. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες 6. Εκπαίδευση 7. Ανθρώπινη υγεία και κοινωνική μέριμνα 8. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία 9. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών

Πηγή: (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021)

Στον παραπάνω πίνακα αναγράφονται οι κλάδοι που σύμφωνα με κρατική εντολή λόγω κυβερνητικών μέτρων βρέθηκαν σε αναστολή καθώς απαιτούσαν προσωπική επαφή και σε αυτούς που δεν έκλεισαν καθόλου δημιουργώντας τον λεγόμενο δυισμό για την Ελληνική οικονομία. Η διακοπή οικονομικών δραστηριοτήτων κατ' εφαρμογή των μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης πυροδότησε την ήδη υπάρχουσα αντιπαλότητα μεταξύ μικρομεσαίων και μεγάλων επιχειρήσεων, πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς. Πλέον, με την ύπαρξη της υγειονομικής κρίσης έχει προστεθεί μια νέα διαιρετική μεταβλητή αυτή της κοινωνικής επαφής. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ οι επιχειρήσεις που βρέθηκαν σε αναστολή αποτελούσαν το 14,8% του συνόλου των επιχειρήσεων για τον Μάρτιο του 2020 ενώ τον Νοέμβριο το 13,3% σε αριθμό 188.985 επιχειρήσεις. Η σημαντικότητα των επιπτώσεων σε κλάδους που βρέθηκαν σε αναστολή καθιστά αναγκαία την μελέτη των επιπτώσεων σε κάποιους από τους βασικούς κλάδους που επλήγησαν λόγω του αναγκαστικού κλεισίματος.

Διάγραμμα 4.3.3.1: Χρηματοδότηση Επιχειρήσεων Ανά κλάδο, Οκτώβριος 2020
Πηγή: (PWC, 2020)

Στο παραπάνω διάγραμμα διαφαίνονται οι κλάδοι που επηρεάστηκαν περισσότερο από την πανδημία όπως ήταν η Μεταποίηση-Βιομηχανία με ετήσια μεταβολή 10,5%, το εμπόριο με 9,2% και ο τουρισμός με 8%. Υψηλή χρηματοδότηση δόθηκε στους κλάδους για τον μήνα Οκτώβριο του 2020, όπως η Βιομηχανία, η οποία καταλαμβάνει και το υψηλότερο ποσοστό χρηματοδότησης, ακολουθούμενη από τον κλάδο του εμπορίου και στην συνέχεια του τουρισμού. Η ετήσια μεταβολή χρηματοδότησης ανήλθε σε 8% ενώ, η ετήσια μεταβολή του συνόλου των καταθέσεων άγγιξε το 8,3%, λόγω της αβεβαιότητας που κυριαρχούσε στην χώρα κατάφερε να αιχμαλωτίσει τα ελληνικά νοικοκυριά σε χαμηλότερη κατανάλωση και τις επιχειρήσεις σε υψηλότερη διακράτηση ταμειακών διαθεσίμων. Ο κλάδος των μεταφορών και αποθηκείων σημείωσε την μεγαλύτερη ετήσια μεταβολή με 24%, έτσι ώστε να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις καταστάσεις που δημιουργήθηκαν λόγω του lockdown (PWC, 2020).

Πίνακας 4.3.3.2: Κύκλος εργασιών (σε χιλ. ευρώ) των επιχειρήσεων της Ελληνικής Οικονομίας ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ		ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (σε χιλ. ευρώ)				ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%)	
Κωδικός NACE Αναθ.2	Περιγραφή	Α' Τρίμηνο 2020	Β' Τρίμηνο 2020	Α' Τρίμηνο 2021	Β' Τρίμηνο 2021	Α' Τρίμηνο 2021/2020	Β' Τρίμηνο 2021/2020
A	Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία	1.394.500	1.522.280	1.569.069	1.864.237	12,5	22,5
B	Ορυχεία και Λατομεία	171.031	187.102	174.449	214.892	2,0	14,9
Γ	Μεταποίηση	14.236.592	13.060.524	14.587.601	17.976.153	2,5	37,6
Δ	Παροχή Ηλεκτρικού Ρεύματος, Φυσικού Αερίου, Ατμού και Κλιματισμού	4.467.429	4.051.972	4.852.156	(**)	8,6	(**)
E	Παροχή Νερού- Επεξεργασία Λυμάτων, Διαχείριση Αποβλήτων και Δραστηριότητες Εξυγίανσης	436.036	420.088	456.630	(**)	4,7	(**)
ΣΤ	Κατασκευές	1.730.046	1.920.624	1.701.900	2.375.368	-1,6	23,7
Z	Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο, Επισκευή Μηχανοκίνητων Οχημάτων και Μοτοσυκλετών	28.293.929	26.236.550	27.372.355	33.675.332	-3,3	28,4
H	Μεταφορά και Αποθήκευση	3.321.908	2.660.098	2.672.382	3.752.354	-19,6	41,1
Θ	Δραστηριότητες Υπηρεσιών Παροχής Καταλύματος και Υπηρεσιών Εστίασης	1.210.339	750.121	558.562	1.638.735	-53,9	118,5
I	Ενημέρωση και Επικοινωνία	2.633.288	2.667.533	2.687.828	3.046.635	2,1	14,2
K	Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Δραστηριότητες	3.683.292	2.053.464	2.264.395	(**)	-38,5	(**)
Λ	Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	398.152	377.770	277.875	414.619	-30,2	9,8
M	Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Δραστηριότητες	1.989.689	2.173.266	2.094.509	2.684.813	5,3	23,5
N	Διοικητικές και Υποστηρικτικές Δραστηριότητες	1.088.979	913.505	970.250	1.286.915	-10,9	40,9
Ξ	Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα, Υποχρεωτική Κοινωνική Ασφάλιση	88.719	96.827	90.725	110.636	2,3	14,3
O	Εκπαίδευση	81.369	81.199	60.374	115.160	-25,8	41,8
Π	Δραστηριότητες Σχετικές με την Ανθρώπινη Υγεία και την Κοινωνική Μέριμνα	502.446	471.289	557.423	631.063	10,9	33,9
P	Τέχνες, Διασκέδαση και Ψυχαγωγία	1.104.558	618.332	326.974	1.136.272	-70,4	83,8
Σ	Άλλες Δραστηριότητες Παροχής Υπηρεσιών	255.195	240.941	209.565	311.999	-17,9	29,5
Ω	Άγνωστη Δραστηριότητα	70.539	67.182	75.902	110.018	7,6	63,8
Γενικό Σύνολο		67.158.036	60.570.667	63.560.924	78.382.146	-5,4	29,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Το πρώτο και δεύτερο τρίμηνο του 2021 ο κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων παρουσίασε αυξητική τάση σε σχέση με τα αντίστοιχα τρίμηνα του 2020, καθώς αξίζει να σημειωθεί ότι στο γενικό σύνολο το δεύτερο τρίμηνο του 2021 το ύψος του κύκλου εργασιών όλων των τομέων ανήλθε στα 78.380 δις ευρώ, ενώ στο αντίστοιχο δεύτερο του 2020 εν μέσω πανδημίας και περιοριστικών μέτρων σημείωσε μόλις 60.570 δις ευρώ με μεταβολή ίση με 29,4%. Το δεύτερο τρίμηνο του 2021 σε γεωργία, ορυχεία, μεταποίηση, κατασκευές, χονδρικό και λιανικό εμπόριο και δραστηριότητες υπηρεσιών, καταλύματος, εστίασης και εκπαίδευση παρουσίασαν πολύ υψηλότερο

κύκλο εργασιών από το δεύτερο τρίμηνο του 2020 που είχε ξεσπάσει και η υγειονομική κρίση. Επίσης, δικαιολογείται απόλυτα η απότομη μείωση στον κύκλο εργασιών σε σχέση με το πρώτο και δεύτερο τρίμηνο του 2020 σε χονδρικό και λιανικό εμπόριο, διασκέδαση, μεταφορές και στις δραστηριότητες καταλυμάτων εστίασης και υπηρεσιών λόγω του πρώτου lockdown που στάθηκε εμπόδιο για μια εύρωστη οικονομία. Το 2021 θεωρείται ένα έτος ανάκαμψης για την Ελληνική οικονομία με ανοδική πορεία σε όλες τις οικονομικές της δραστηριότητες. Ο κύκλος εργασιών το πρώτο εξάμηνο του 2021 παρουσίασε άνθηση, όπως αναμενόταν, έναντι του πρώτου εξαμήνου 2020 και σε τομείς όπως: γεωργία, δασοκομία και αλιεία, μεταποίηση, χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών, επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, άμυνα, άλλες υπηρεσίες, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση και τέλος δραστηριότητες σχετικά με την ανθρώπινη υγεία. Παρακάτω αξίζει να μελετηθεί η επίδραση που είχε η πανδημία το 2020 σε κάποιους βασικούς κλάδους της Ελληνικής οικονομίας.

➤ **Επιπτώσεις στο Εμπόριο**

Ένας από τους κλάδους που παρουσίασαν μειώσεις στα έσοδα των επιχειρήσεων ήταν και το εμπόριο. Η χρηματιστηριακή του αξία μάλιστα εν μέσω πανδημίας μειώθηκε σημαντικά σε επίπεδο -16%. Το πρώτο εξάμηνο του 2020 τα έσοδα από τις επιχειρήσεις του κλάδου ανήλθαν στα € 2,1δισ. συνολικά. Η Ελινόιλ, η Revoil και τα Jumbo ήταν κάποιες από τις κορυφαίες επιχειρήσεις του κλάδου με τα περισσότερα έσοδα για το πρώτο εξάμηνο του 2020. Κατά την διάρκεια της πανδημίας, τα έσοδα συρρικνώθηκαν κατά 24%, 14% και 17% αντίστοιχα. Όσον αφορά, τα κέρδη προ φόρων για εμπορικές επιχειρήσεις σημείωσαν μια μείωση της τάξεως των 50%. Αυτό γιατί, η θέσπιση περιοριστικών μέτρων ανέστειλε την λειτουργία των φυσικών καταστημάτων. Δεδομένων των συνθηκών, με αντίξοες συνθήκες και με την πίεση χρόνου για αναπροσαρμογή σε νέες τεχνολογίες ψηφιακού καταστήματος (e-shop), οι επιχειρήσεις του κλάδου κατάφεραν να βελτιώσουν την πορεία τους στον χώρο και να δηλώσουν την δυνατή παρουσία. Παράλληλα, οι αρνητικές επιπτώσεις στο εμπόριο δεν πήραν τεράστιες διαστάσεις, λόγω του ότι ο κλάδος του εμπορίου ήταν από τους πρώτους που επαναλειτούργησε. Ο κύκλος εργασιών μειώθηκε κατά 16%, ενώ το ύψος των ιδίων κεφαλαίων και του δανεισμού παρέμεινε σταθερό σε σχέση με το τέλος του 2020. Οι εισηγμένες επιχειρήσεις κατάφεραν να διατηρήσουν τον δανεισμό τους σε βιώσιμα επίπεδα (PWC, 2020).

➤ **Επιπτώσεις στη Βιομηχανία**

Η βιομηχανία της Ελλάδας εν μέσω πανδημίας το 2020, υπέστη τις μεγαλύτερες απώλειες, σημειώνοντας ζημία ύψους 3,5 δις και αύξηση δανεισμού κατά € 0,8δισ. μέσα στο πρώτο εξάμηνο του 2020. Η βιομηχανία παρόλο που αποτελεί νευραλγικό τομέα της οικονομίας, επλήγη περισσότερο από κάθε άλλο κλάδο, λόγω της μείωσης στην τιμή των πετρελαίων, αλλά και τον αυστηρό περιορισμό σε μετακινήσεις, που πυροδότησαν ακόμα περισσότερη πίεση στην εξαγωγική δραστηριότητα του κλάδου. Οι περισσότερες επιχειρήσεις έχουν σχέση με ελαφριά βιομηχανία και λιγότερες με βαριά. Αξιοσημείωτη ήταν και η μείωση του τζίρου των πετρελαϊκών ομίλων του κλάδου, καθώς από τα € 3,5δισ. της συνολικής μείωσης των εσόδων, τα € 3,2δισ. προήλθαν από τον Όμιλο Ελληνικά πετρέλαια (ΕΛ.ΠΕ) και Μότορ Όιλ ως αποτέλεσμα των περιορισμένων μεταφορών και τιμής-ζήτησης πετρελαίου το πρώτο εξάμηνο του 2020. Εν τούτοις, δημιουργήθηκε μια μεγάλη μείωση στα περιθώρια κέρδους και τον καθαρό δείκτη δανεισμού προς EBITDA να σημειώνει αύξηση 38 μονάδων. Ο συνολικός δανεισμός του κλάδου αυξήθηκε κατά 10% με 0,8 δις σε σχέση με το 2019. Όσον αφορά την αναλογία δανεισμού προς ίδια κεφάλαια αυξήθηκε κατά 21,9 %, ενώ οι αποδόσεις ιδίων κεφαλαίων και απασχολούμενων κεφαλαίων παρουσίασαν μείωση κατά 14,3% και 6,8% αντίστοιχα, ενώ η κεφαλαιοποίηση των βιομηχανικών εταιρειών μειώθηκε κατά € 2,4δισ. που αντιστοιχεί σε -22% (PWC, 2020).

➤ **Επιπτώσεις στις Υπηρεσίες**

Ο κλάδος των υπηρεσιών το 2020 υπέστη προβλήματα με κύριο παράγοντα την οικονομική εξαθλίωση στα όρια οικονομικής κατάρρευσης, λόγω των περιοριστικών μέτρων. Οι εταιρείες του κλάδου σημείωσαν μεγάλη μείωση τόσο στα κέρδη όσο και στα ίδια τα κεφάλαια. Ο υποκλάδος των μεταφορών που ανήκει στον κλάδο των υπηρεσιών «χτυπήθηκε» έντονα, σημειώνοντας ισχυρή μείωση στις τουριστικές αφίξεις με το ποσοστό να αγγίζει το -77,2% για τους πρώτους 9 μήνες του 2020 σε σύγκριση με το 2019. Τα έσοδα των εισηγμένων στον κλάδο μειώθηκαν κατά -33% σε σχέση με το 2019. Αξίζει να τονιστεί, ότι ο κλάδος σημείωσε ζημία προ φόρων ύψους 245 εκ €. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στις μεταφορές αποτελεί η Aegean, η οποία είχε τη μεγαλύτερη πτώση στα έσοδα της κατά -63,1%, εξαιτίας των απαγορεύσεων μετακίνησης τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό με την παράλληλη διακοπή εισερχόμενου τουρισμού από το εξωτερικό. Μεγάλο πλήγμα υπέστησαν και οι ακτοποϊκές αντίστοιχα, με την Attica και την ANEK να σημειώνουν μείωση τζίρου κατά -29% και -24% αντίστοιχα. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως ο όμιλος ΟΠΑΠ ήταν ένας από τους μεγαλύτερους ομίλους του κλάδου σε τζίρο, όμως κατά την διάρκεια της πανδημίας και λόγω της διακοπής κάθε αθλητικών δραστηριοτήτων αλλά και της αναστολής λειτουργίας σημείωσε μείωση εσόδων κατά -34% (PWC, 2020).

➤ **Επιπτώσεις στον Τουρισμό**

Παγκόσμια ο κλάδος τουριστικών υπηρεσιών αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για μια ανθηρή οικονομία. Ως επί το πλείστον, η οικονομία δέχτηκε ένα ισχυρό πλήγμα στον τομέα του τουρισμού με την παγκόσμια καταγραφή να αναφέρει μείωση διεθνών αφίξεων κατά -74% το 2020 σε σχέση με το 2019, λόγω της υγειονομικής κρίσης. Οι απώλειες αναγράφονται ως 1,08 δισ. των διεθνών αφίξεων, ενώ οι απώλειες του παγκόσμιου τουρισμού \$ 1,3 τρισ. σε έσοδα από εξαγωγές, με αβεβαιότητα και κίνδυνο απώλειας 120 εκατ θέσεων εργασίας στον τουριστικό κλάδο. Όσον αφορά την Ελλάδα και τον τουρισμό, η πανδημία κατάφερε να εξανδραποδίσει το τουριστικό περιβάλλον και να καταστρέψει την ανοδική πορεία που ακολουθούσε τόσα χρόνια μέχρι και τον Φεβρουάριο του 2020 (INΣΕΤΕ, 2020).

Σύμφωνα με δημοσιοποιημένα στοιχεία της INΣΕΤΕ χαρακτηριστικά της χρονιάς του 2020 για τον τουρισμό εν μέσω πανδημίας, αποτελούν:

- **Η μείωση αφίξεων κατά -76,5%** από 31.348 χιλ. το 2019 σε 7.375 χιλ. το 2020.
- **Η μείωση εισπράξεων κατά -75,6%** από € 17.680 εκατ. το 2019 σε € 4.310 εκατ. το 2020.
- **Η μείωση όσον αφορά την απασχόληση σε δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, καταλύματος και εστίασης -10,0%**, από 381,9 χιλ. το 2019 σε 343,6 χιλ. το 2020.
- **Η μείωση εσόδων από το εξωτερικό κατά -77,0%** ή € -15.662 εκατ.
- **Η μείωση άμεσης συνεισφοράς του τουρισμού στην οικονομία σε € -15.851 εκατ.** κατά -72,3%, από € 21.926 εκατ. άμεσης συνεισφοράς στην οικονομία το 2019 σε € 6.075 εκατ. το 2020.
- **Η οικονομική συνεισφορά 3,7% του ΑΕΠ** της χώρας, ενώ αν συνυπολογιστεί και η έμμεση συνεισφορά του, αντιστοιχεί μεταξύ 8,1% έως 9,7%.
- **Άμεση συμβολή στην αιχμή (Q3) στο 15,9% της απασχόλησης** και συνολικά (άμεσα και έμμεσα) μεταξύ 35,0% και 42,2% ενώ αποτέλεσε και αποτελεί βασικό μοχλό μείωσης της ανεργίας.
- **Η υποδοχή σχεδόν 7,4 εκατ. Τουριστών**, μόνιμοι κάτοικοι άλλων χωρών («Μη Κάτοικοι»), και εισέπραξε σχεδόν € 4,1 δις.
- **Χαμηλότερα μεγέθη καταγραφής για τον εισερχόμενο τουρισμό** από την έναρξη της Έρευνας Συνόρων (2005), τόσο στις αφίξεις 7,4 εκατ., -76,5% σε σχέση με το 2019 όσο και στα έσοδα € 4,1 δις., -76,8%.
- Λόγω της πανδημίας οι αεροπορικές αφίξεις αυξήθηκαν κατά 75%, οι οδικές κατά 21% και οι θαλάσσιες κατά 4%. Ενώ η μεταφορά των τουριστών με τρένο στην Ελλάδα ήταν αμελητέα.

4.3.4 Εταιρείες που επέδειξαν ανθεκτικότητα απέναντι στην πανδημία

Ο ιός κατάφερε να διασπείρει αβεβαιότητα και να «χτυπήσει» σημαντικά πολλούς από τους κλάδους της Ελληνικής οικονομίας, όμως υπήρχαν και κάποιες εταιρείες από κλάδους κυρίως της Βιομηχανίας, που κατάφεραν όχι μόνο να επιβιώσουν αλλά και να ξεχωρίσουν που παρά την ύπαρξη της πανδημικής κρίσης κατάφεραν να αυξήσουν τον κύκλο εργασιών τους και να μην διακόψουν την παραγωγή τους αλλά να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα της εποχής. Μάλιστα, προσπάθησαν κατά την πρώτη φάση της πανδημίας να συνεχίσουν να παράγουν τα προϊόντα με μεγάλη ζήτηση όπως είδη προσωπικής υγιεινής, υγειονομικό και φαρμακευτικό υλικό (Παπουτσάνης, Σαράντης) αλλά και διάφορα διατροφικά είδη διατροφής (Νίκας, Κρι-Κρι, ΕΛΓΕΚΑ). Παράλληλα, εταιρείες τεχνολογίας (Πλαίσιο, Epsilon Net, Space Hellas) είδαν τα έσοδα τους να εκτοξεύονται λόγω της άνθησης του τεχνολογικού και ψηφιακού εξοπλισμού αλλά και την παροχή τεχνολογικών υπηρεσιών. Αξίζει να σημειωθεί, ότι τα logistics (Φούντλινκ, ACS) αναπτύχθηκαν ραγδαία με πολύ υψηλή ζήτηση για τις υπηρεσίες τους. Ενώ εταιρείες που σχετίζονται με την πώληση επίπλων (Δρομέας, Sato) κυρίως με εξοπλισμού γραφείου σημείωσαν σημαντική αύξηση, λόγω της επιβολή μέτρου για με τηλεργασία από το σπίτι. Το 2020 αποτέλεσε και χρονιά αύξησης του τζίρου εταιρειών επένδυσης σε ακίνητες παρουσίες με την παράλληλη αύξηση χαρτοφυλακίων. Παρακάτω, διαφαίνονται τα brands που ξεχώρισαν εν μέσω πανδημίας και κατάφεραν να αυξήσουν τον κύκλο εργασιών τους και να συνδράμουν με την σειρά τους σε μια εύρωστη οικονομία (PWC, 2020).

Πίνακας 4.3.4.1: Εταιρείες ανθεκτικότητας εν μέσω Covid-19

A/A	Όνομα εταιρείας	Κύκλος Εργασιών 6Μ 2020**	Δ% Κύκλου Εργασιών 6Μ 2020 - 6Μ 2019
1	ΠΑΠΟΥΤΣΑΝΗΣ Α.Β.Ε.Ε.	20,9	45,8%
2	ΤΡΑΣΤΟΡ Α.Ε.Ε.Α.Π.	6,0	43,8%
3	ΝΙΚΑΣ, Π. Γ., Α.Β.Ε.Ε.	28,3	43,5%
4	PERFORMANCE TECHNOLOGIES Α.Ε.	13,1	25,6%
5	ΔΡΟΜΕΑΣ ΠΑΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Α.Β.Ε.Ε.Α.	9,9	25,3%
6	ΦΟΥΝΤΛΙΝΚ Α.Ε.	33,4	20,1%
7	ΕΛΒΕ Α.Β.Ε.Ε.	15,5	18,3%
8	QUEST ΣΥΜΜΕΤΟΧΩΝ Α.Ε.	303,9	17,7%
9	ΤΕΡΝΑ ΕΠΕΡΓΕΙΑΚΗ Α.Β.Ε.Τ.Ε.	166,5	17,6%
10	ΚΡΙ-ΚΡΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ Α.Β.Ε.Ε.	65,9	14,8%
11	ΦΛΕΧΟΡΑΣΚ Α.Ε.Β.Ε. ΠΛΑΣΤΙΚΩΝ	51,4	13,7%
12	ΛΑΥΡΗΛΑΡΜ Α.Ε.	18,3	12,9%
13	SPACE HELLAS Α.Ε.	33,0	11,1%
14	SATO Α.Ε. ΕΙΔΩΝ ΓΡΑΦΕΙΟΥ & ΣΠΙΤΙΟΥ	7,0	10,5%
15	ΕΛΓΕΚΑ Α.Ε.	92,2	10,4%
16	ΚΑΡΑΜΟΛΕΓΚΟΣ ΑΡΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ Α.Ε.	47,9	10,0%
17	ΕΥΡΟΧΧ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΑΚΗ Α.Ε.Π.Ε.Υ.	6,2	8,3%
18	ΚΑΡΕΛΙΑ ΚΑΠΝΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ Α.Ε.	515,4	8,2%
19	ΠΛΑΙΣΙΟ COMPUTERS Α.Ε.Β.Ε.	148,6	8,0%
20	ΜΥΛΟΙ ΛΟΥΛΗ Α.Ε.	54,5	7,9%
21	EPSILON NET Α.Ε.	8,4	7,3%
22	ΣΑΡΑΝΤΗΣ, ΓΡ., Α.Β.Ε.Ε.	183,7	6,7%
23	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΑ - ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.	14,5	6,1%
24	ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΚΡΗΤΗΣ Α.Β.Ε.Ε.	151,5	5,8%
25	INTEAL ΟΜΙΛΟΣ Α.Β.Ε.Ε.Δ.Ε.Σ.	10,6	5,2%
26	ΜΥΛΟΙ ΚΕΡΕΝΟΥ Α.Β.Ε.Ε.	16,6	5,0%

Πηγή: (PWC, 2020)

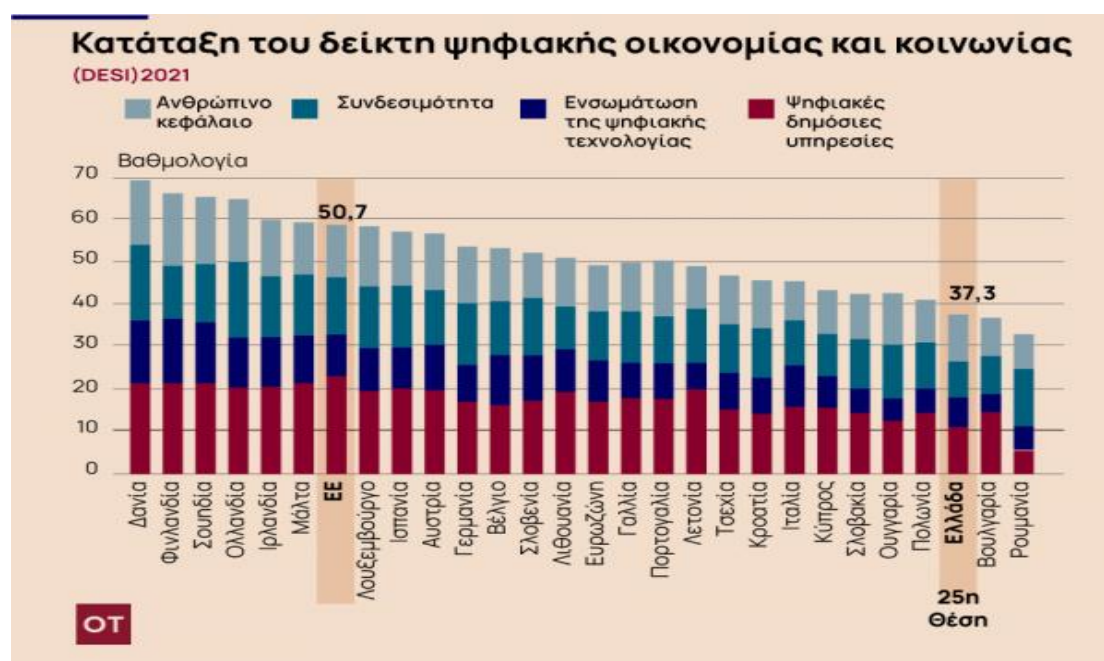
4.4 Ψηφιακός Μετασχηματισμός και Πανδημία στην Ελλάδα

Η Ελλάδα γενικότερα παρουσιάζει διάφορα προβλήματα σε σχέση με την αφομοίωση νέων τεχνολογιών, καινοτομιών και υπηρεσιών υψηλής ψηφιοποίησης και χαμηλής απασχόληση σε μεταποιητικούς κλάδους υψηλής τεχνολογίας (PWC, 2020). Αυτό δικαιολογείται απόλυτα από την 25^η θέση μια πολύ χαμηλότερη θέση από την Ε.Ε που καταλαμβάνει το 2021 η Χώρα όσον αφορά τον δείκτη στην ψηφιακή οικονομία.

DESI – Τι είναι ο δείκτης ψηφιακής οικονομίας & κοινωνίας;

Ο δείκτης ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας γνωστός ως DESI μετρά την πρόοδο των χωρών της Ε.Ε. στην ψηφιοποίηση μέσω 4 βασικών τομέων.

- ✓ Πόσο καλή είναι η κάλυψη σταθερής και κινητής τηλεφωνίας, πόσο ακριβή είναι;
- ✓ Πόσο εξοικειωμένοι είναι οι πολίτες με τον ψηφιακό τομέα;
- ✓ Πόσο οι επιχειρήσεις είναι «ψηφιακές» ;
- ✓ Πόσο γρήγορα αναπτύσσονται οι υπηρεσίες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης;

Διάγραμμα 4.4.1: Κατάταξη του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI) 2021

Πηγή: <https://www.in.gr/2021/11/12/economy/oikonomikes-eidiseis/eyropaiki-epitropi-kato-apo-ti-vasi-ellada-stin-ensomatosi-tis-psifiakis-technologias/>

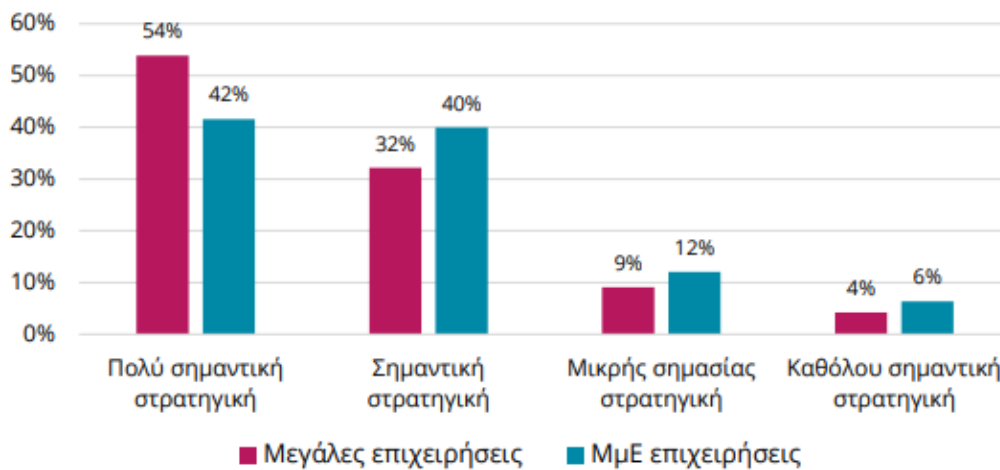
Σύμφωνα με το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, τα τελευταία χρόνια όμως ιδιαίτερα με την εμφάνιση της υγειονομικής κρίσης, η Χώρα κατάφερε να ενσωματώσει νέες τεχνολογίες. Συγκεκριμένα, το 2020 εφάρμοσε μια εθνική στρατηγική για μια Ψηφιακή Ελλάδα, μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα, τοποθετώντας τον πολίτη στο επίκεντρο, με κύριο μέλημα την διευκόλυνση του, με έμφαση στον ψηφιακό μετασχηματισμό για την δημιουργία ενός ψηφιακού κράτους. Τόσο στον δημόσιο τομέα, όσον αφορά την ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα, την στήριξη και ενίσχυση της ψηφιακής καινοτομίας, τον εκσυγχρονισμό της Δημόσιας Διοίκησης, την καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη μέσω ψηφιακών υπηρεσιών όπως η παροχή απλουστευμένων ψηφιακών υπηρεσιών που δίνουν την δυνατότητα για εξ αποστάσεως εξυπηρέτηση αλλά και την Ενιαία Εθνική Πύλη Παροχής Ψηφιακών Υπηρεσιών (gov.gr), η οποία παρέχει πληροφορίες και ψηφιακές υπηρεσίες της Δημόσιας Διοίκησης. Όσον αφορά, τον ιδιωτικό τομέα, η Ελληνική Κυβέρνηση προσπάθησε να διευκολύνει και να στηρίξει την μετατροπή κάθε ελληνικής επιχείρησης σε ψηφιακή (e-shop), να ενισχύσει ψηφιακές δυνατότητες του προσωπικού, αλλά και να δημιουργήσει νέες επιπρόσθετες πηγές οικονομικής ανάπτυξης.

4.4.1. Ψηφιακός Μετασχηματισμός των επιχειρήσεων κατά την διάρκεια της πανδημίας

Το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου (ΕΚΤ) πραγματοποίησε το 2020 μια έρευνα σε σχέση με τον ψηφιακό μετασχηματισμό των επιχειρήσεων που αφορούσε επιχειρήσεις της Χώρας την περίοδο της πανδημίας και έδειξε ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός των ελληνικών επιχειρήσεων ωριμάζει και εντατικοποιείται. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα είχε ως στόχο να εξετάσει την πορεία του ψηφιακού μετασχηματισμού την περίοδο που η Ελλάδα και το Ελληνικό επιχειρείν βρισκόταν σε αχαρτογράφητα νερά, λόγω της υγειονομική κρίσης και των μέτρων που είχαν παρθεί από την Ελληνική Κυβέρνηση ως προς τον περιορισμό της πανδημίας Covid-19. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε προηγούμενη έρευνα τους που διεξάχθηκε πριν την περίοδο της πανδημίας, έδειξε ότι μεγάλο ποσοστό των επιχειρήσεων, ειδικότερα αυτές μεγάλου μεγέθους είχαν ήδη προσανατολιστεί σε τεχνολογίες και μεθόδους οργάνωσης σχετικές με τον ψηφιακό μετασχηματισμό (ΕΚΤ, 2021).

➤ Ψηφιακός μετασχηματισμός και αναπτυξιακή πολιτική

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα λοιπόν της έρευνας και σύμφωνα με το παρακάτω διάγραμμα, φαίνεται ότι το 54% των μεγάλων επιχειρήσεων θεωρεί την στρατηγική ψηφιακού μετασχηματισμού πολύ σημαντική, ενώ το 32% ως σημαντική. Το 42% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων θεωρεί την στρατηγική ψηφιακού μετασχηματισμού πολύ σημαντική, ενώ το 40% την θεωρεί σημαντική αναπτυξιακή πολιτική. Τα ποσοστά για μικρής σημασίας και καθόλου σημασίας είναι πολύ χαμηλά. Επομένως, ο ψηφιακός μετασχηματισμός φαίνεται να ενισχύεται ως κεντρική επιχειρηματική στρατηγική (ΕΚΤ, 2021).

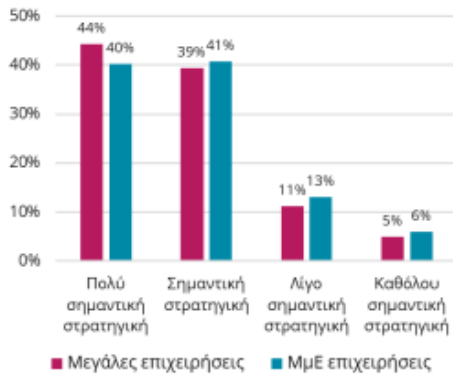

Διάγραμμα 4.4.1.1: Στρατηγική ψηφιακού μετασχηματισμού για την περαιτέρω ανάπτυξη των επιχειρήσεων

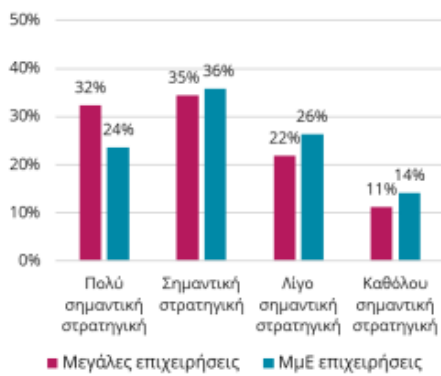
Πηγή: (ΕΚΤ, 2021)

➤ Ψηφιακή τεχνολογία

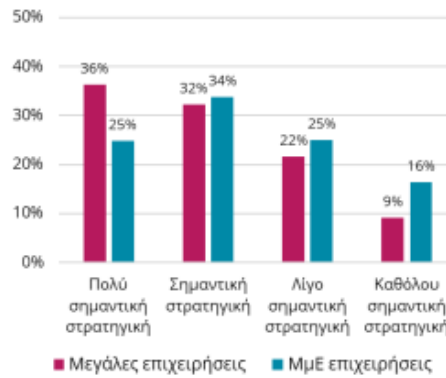
Η ψηφιακή τεχνολογία για τη συνεχή βελτίωση και ανάπτυξη αγαθών ή υπηρεσιών και για την ενίσχυση της εφοδιαστικής αλυσίδας, των παραδόσεων και της διανομής, καθίσταται για τις μεγάλες επιχειρήσεις ως πολύ σημαντική στρατηγική με 44% και 36% αντίστοιχα. Ενώ, όσον αφορά, την εγκατάσταση ή ανάπτυξη συστημάτων διαχείρισης πελατών CRM και την αναδιοργάνωση των διαδικασιών της επιχείρησης συστήματα τύπου ERP, καθίστανται σημαντικές με ποσοστά 35% και 45% αντίστοιχα. Ακολούθως, η έμφαση στην ψηφιακή τεχνολογία μέσω της συνεχούς βελτίωσης και ανάπτυξης νέων προϊόντων χαρακτηρίζεται ως σημαντική στρατηγική για το 41% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Η ενίσχυση της εφοδιαστικής αλυσίδας, των παραδόσεων και της διανομής θεωρείται πολύ σημαντική στρατηγική για το 40% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και η εγκατάσταση ή ανάπτυξη CRM συστημάτων θεωρείται πολύ σημαντική στρατηγική για το 24% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Ενώ, όσον αφορά τα συστήματα τύπου ERP το 30% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων θεωρούν ότι είναι πολύ σημαντικά (ΕΚΤ, 2021).

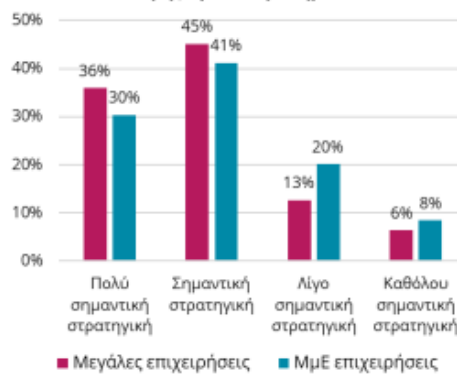
Έμφαση στην ψηφιακή τεχνολογία για τη συνεχή βελτίωση και ανάπτυξη αγαθών ή υπηρεσιών

Έμφαση στην εγκατάσταση / ανάπτυξη συστημάτων διαχείρισης πελατών (CRM)

Έμφαση στην ψηφιακή τεχνολογία για την ενίσχυση της εφοδιαστικής, παράδοσης και διανομής αγαθών ή υπηρεσιών

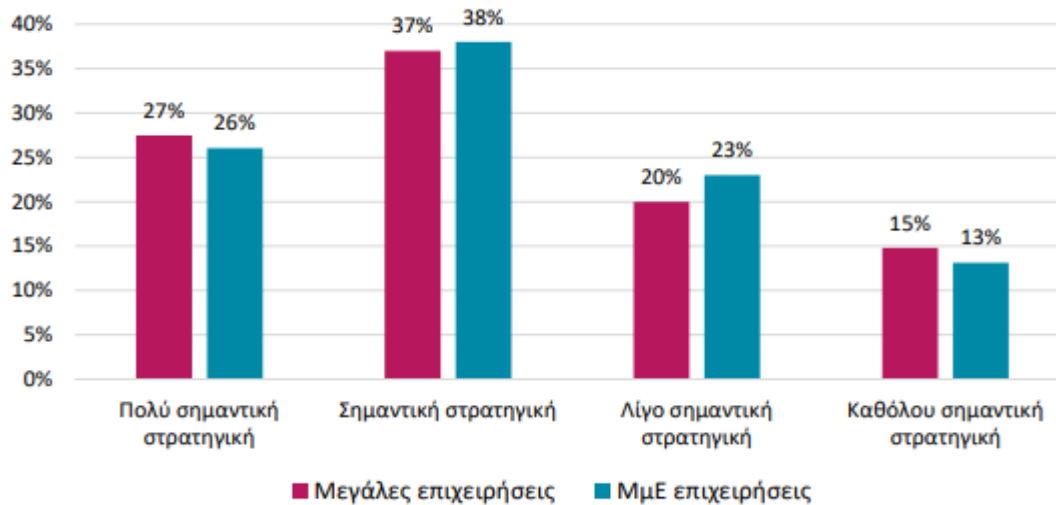
Έμφαση στην αναδιοργάνωση των διαδικασιών της επιχείρησης βασισμένη σε νέες ψηφιακές τεχνολογίες (συστήματα τύπου ERP)

Διάγραμμα 4.4.1.2: Έμφαση στην ψηφιακή τεχνολογία

Πηγή: (ΕΚΤ, 2021)

➤ Ενίσχυση των ψηφιακών καναλιών

Η επικοινωνία με του πελάτες και η προώθηση είναι εξίσου σημαντική καθώς προσδίδει την αμεσότητα της εταιρείας και προσπαθεί να κερδίσει την εμπιστοσύνη των καταναλωτών μέσα από την χρήση διάφορων ψηφιακών καναλιών, όπως είναι τα social media, apps κτλπ . Μόλις το 27% των μεγάλων επιχειρήσεων θεωρούν πολύ σημαντική την στρατηγική ενίσχυση ψηφιακών καναλιών επικοινωνίας, ενώ το 37% την θεωρούν σημαντική.

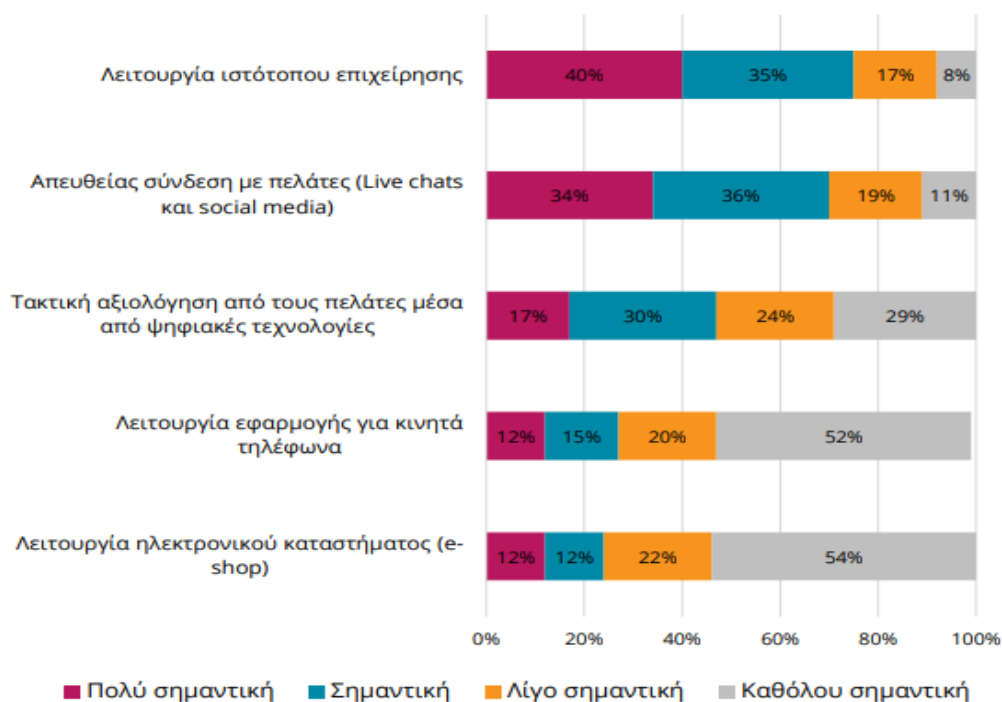

Διάγραμμα 4.4.1.3: Ενίσχυση των ψηφιακών καναλιών με σκοπό τη συνεχή βελτίωση της επικοινωνίας με τους πελάτες

Πηγή: (ΕΚΤ, 2021)

➤ Πρακτικές ψηφιακού μετασχηματισμού μετά την πανδημία

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζονται διάφορες πρακτικές ψηφιακού μετασχηματισμού για την επέκταση σε νέες αγορές μετά την πανδημία. Στο πλαίσιο αυτό και σύμφωνα με την έρευνα του ΕΚΤ, αξίζει να σημειωθεί ότι, το 40% των επιχειρήσεων αξιολόγησαν ως πολύ σημαντική την λειτουργία εξειδικευμένου ιστότοπου website, ενώ το 34% των επιχειρήσεων αξιολόγησαν ως πολύ σημαντική την άμεση αλληλεπίδραση με τους πελάτες της μέσω live chats και άλλων ψηφιακών καναλιών.

Διάγραμμα 4.4.1.4: Αξιολόγηση πρακτικών ψηφιακού μετασχηματισμού για την επέκταση σε νέες αγορές μετά την πανδημία

Πηγή: (ΕΚΤ, 2021)

Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα και προτάσεις

Τελικά, πώς θα χαρακτηρίζαμε με μια φράση την πανδημία Covid-19; Ένας άμεσος χαρακτηρισμός θα μπορούσε να είναι ο «απόλυτος αιφνιδιασμός». Οι επιπτώσεις της, που παρουσιάστηκαν στην παρούσα εργασία, φάνηκαν να είναι πολυδιάστατες, ραγδαίες και παγκόσμιες. Από κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντολογικές μέχρι και συμπεριφορικές. Οι αρνητικές επιπτώσεις είναι αυτές που διακατέχουν την πρωτεία, με κάποιες από αυτές να βρίσκουν την εμφάνιση της πανδημίας ως ευκαιρία.

Η πανδημία ενώ κατάφερε να διαταράξει την ψυχική υγεία της παγκόσμιας κοινωνίας, παράλληλα κατάφερε να επιφέρει θετικές επιπτώσεις στο ίδιο το περιβάλλον που την εσωκλείει, όσον αφορά τα επίπεδα της ρύπανσης. Ενώ, σε σχέση με την παγκόσμια οικονομία, η δημιουργία στρεβλώσεων και ακαμψίας στις παγκόσμιες αγορές, η διακοπή παραγωγικότητας, το αρνητικό σοκ στα εισοδήματα και στις δαπάνες των νοικοκυριών, η κρίση στις χρηματοπιστωτικές αγορές, η αβεβαιότητα, η διακοπή προσφοράς και ζήτησης, το σοκ που υπέστη η παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα, οι ζημιές που προκλήθηκαν σε παραγωγικούς κλάδους αλλά και η απότομη παγκόσμια οικονομική ύφεση με αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης, είναι κάποιες από τις επιπτώσεις που δημιουργήθηκαν ακόμα και στις πιο εύρωστες οικονομίες κατά την διάρκεια του 2020 λόγω της πανδημίας. Ένα sudden stop που κατάφερε να επηρεάσει την παγκόσμια οικονομία, με την COVID-19, τελικά να αποτελεί μεγαλύτερη απειλή ακόμα και από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-2008.

Η παρακάτω ανάλυση των αποτελεσμάτων δείχνει το πώς η υγειονομική κρίση κατάφερε να επηρεάσει και να διακόψει βίαια την αναπτυξιακή πορεία που ακολουθούσε τα τελευταία χρόνια η Ελληνική Οικονομία. Η επιβολή περιοριστικών μέτρων το 2020 από την Ελληνική Κυβέρνηση οδήγησε σε μία αύξηση της ανεργίας και των επενδύσεων (λόγω των μέτρων οικονομικής ενίσχυσης), ενώ σε καθοδική πορεία οδήγησε τόσο τα οικονομικά μεγέθη της Ελληνικής Οικονομίας (ΑΕΠ, Κατανάλωση, Εξαγωγές, Εισαγωγές), όσο και τους δείκτες οικονομικού κλίματος, επιχειρηματικών προσδοκιών και καταναλωτικής εμπιστοσύνης. Επίσης, μεγάλες μειώσεις σημειώθηκαν και σε κύκλους εργασιών διαφόρων κλάδων, με τις μεγαλύτερες επιπτώσεις να σημειώνονται σε βασικού κλάδους που αποτελούν πυλώνες της Ελληνικής Οικονομίας, στον τομέα των υπηρεσιών, του τουρισμού (λόγω της υψηλής εξάρτησης), του εμπορίου, της βιομηχανίας και των κατασκευών.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι όλη αυτή η κατάσταση δημιούργησε ένα πρωτόγνωρο «δυϊσμό» για την Οικονομία της Ελλάδας, ανάμεσα σε επιχειρήσεις που προϋπέθεταν ανθρώπινη επαφή και έπρεπε να κλείσουν με αναστολή λειτουργίας και σε επιχειρήσεις που οι συναλλαγές τους δεν προϋπέθεταν κοινωνική επαφή και δεν έκλεισαν. Όμως το 2020 υπήρχαν και κάποιες εταιρείες από διάφορους κλάδους, που κατάφεραν όχι μόνο να επιβιώσουν αλλά και να ξεχωρίσουν καθώς κατάφεραν να αυξήσουν τον τζίρο τους και να μην διακόψουν την παραγωγή τους, αλλά να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα της εποχής. Τέλος, ο ψηφιακός μετασχηματισμός φάνηκε ότι ήταν υψίστης σημασίας κατά την διάρκεια της πανδημίας, αφού αποτέλεσε αναπτυξιακή πολιτική τόσο σε μεγάλες όσο και σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Το 2021 τόσο η Παγκόσμια όσο και η Ελληνική Οικονομία παρουσίασαν μια οικονομική ανάκαμψη με τον μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης να αποτελεί ο εμβολιασμός.

Μία από τις αδυναμίες της συγκεκριμένης μελέτης αποτελεί το γεγονός ότι η πανδημία είναι ένα φαινόμενο εν εξελίξει του οποίου οι μακροπρόθεσμες συνέπειες δεν είναι εφικτό να καταγραφούν προς το παρόν, για αυτόν τον λόγο οι επιπτώσεις που παρουσιάζονται χρονολογικά περιορίζονται στα έτη βάσης 2020-2021. Επιπρόσθετα, για την βαθύτερη κατανόηση των επιπτώσεων της πανδημίας είναι απαραίτητη μια συμπληρωματική έρευνα και εμβάθυνση στην ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία. Εξάλλου ο επίλογος θα είναι μακρύς και δύσκολος, αλλά αυτό που είναι δεδομένο είναι ότι ο κόσμος δεν θα είναι πια ίδιος.

Συμπερασματικά και με βάση τα παραπάνω κρίνεται ζωτικής και υψίστης σημασίας ο Κυβερνητικός συντονισμός, όχι μόνο για το πέρας και την εξυγίανση της πανδημίας μέσω του ολοκληρωτικού εμβολιασμού, αλλά και για τον σχεδιασμό μιας Μακροοικονομικής πολιτικής, με τη χρησιμοποίηση Δημοσιονομικών και Νομισματικών πολιτικών και τη στενή παρακολούθηση για την ορθή διαχείριση και την αποφυγή αντίστοιχων κρίσεων. Διότι ως γνωστόν η πρόληψη αποτελεί πανάκεια για τη λύση κάθε προβλήματος και για την σηματοδότηση μιας υγιούς οικονομίας. Οι πολιτικές θα πρέπει να έχουν μακροπρόθεσμη προοπτική, αναζωογονώντας την Ελληνική Οικονομία, επεκτείνοντας την πρόσβαση στην ψηφιακή συνδεσιμότητα και επενδύοντας με στοχευμένες δράσεις σε πράσινο επιχειρείν. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι η επιστροφή στην κανονικότητα δεν σηματοδοτεί και την ανάπτυξη, καθώς περιορίζεται από άλλους παράγοντες όπως είναι και η εμφάνιση διαφόρων μεταλλάξεων του ιού.

Η ενίσχυση ενός κεντρικού μηχανισμού Δημόσιας υγείας αποτελεί νευραλγικό παράγοντα τόσο για την ενίσχυση του συστήματος υγείας, όσο και για τις οικονομικές ενέσεις που θα πρέπει να γίνουν σε επιχειρήσεις και εργαζόμενους. Οι προτεραιότητες των Υπευθύνων Πολιτικής θα πρέπει να ακολουθήσουν την απόδοση των πολλαπλασιαστών στην Ελληνική Οικονομία και να αναδιαμορφώσουν τις επιχειρήσεις. Σε μια νέα εποχή με ένα νέο διεθνές περιβάλλον, εάν οι Ελληνικές επιχειρήσεις δεν επιδιώξουν να κάνουν τις απαιτούμενες αναπροσαρμογές σήμερα, με αξιόπιστα επιχειρησιακά σχέδια, με στόχο να δημιουργήσουν νέες προοπτικές και ευκαιρίες μαζικής απασχόλησης, θα τις κάνουν οι ανταγωνιστές τους και έτσι θα έχουν χάσει πολύτιμο χρόνο και μερίδιο αγοράς.

Η Ελληνική Κυβέρνηση θα πρέπει να υιοθετήσει κίνητρα που να αφορούν την φορολογία και την ανάπτυξη. Να επιτευχθούν συμπράξεις και συγχωνεύσεις μικρών επιχειρήσεων, δημιουργώντας έτσι δικτύσεις και μεγαλύτερες επιχειρησιακές δυνάμεις. Παράλληλα, απαιτείται πλέον μια συστηματική στήριξη της Βιομηχανίας με νέες μεγάλες επενδύσεις και άμεση ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών. Περαιτέρω μέτρα ενίσχυσης για κλάδους με υψηλή δυναμικότητα όπως η ιατρική, η φαρμακευτική βιομηχανία, η διατροφή, αλλά και μέτρα για την προστασία της εργασίας όπως επιδόματα εργασίας αλλά και πρόνοιας. Τέλος, όσον αφορά τον τουρισμό που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της Ελληνικής Οικονομίας θα πρέπει να παρθούν μια σειρά από μέτρα τόνωσης όπως τα προγράμματα κοινωνικού τουρισμού, ενίσχυση τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού τουρισμού.

Βιβλιογραφία

- Aktar, Most. A., Alam, Md. M., & Al-Amin, A. Q. (2021). Global economic crisis, energy use, CO2 emissions, and policy roadmap amid COVID-19. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 770–781.
<https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.12.029>
- Ammar, A., Trabelsi, K., Brach, M., Chtourou, H., Boukhris, O., Masmoudi, L., Bouaziz, B., Bentlage, E., How, D., Ahmed, M., Mueller, P., Mueller, N., Hammouda, O., Paineiras-Domingos, L. L., Braakman-jansen, A., Wrede, C., Bastoni, S., Pernambuco, C. S., Mataruna, L., ... Hoekelmann, A. (2021). Effects of home confinement on mental health and lifestyle behaviours during the COVID-19 outbreak: Insights from the ECLB-COVID19 multicentre study. *Biology of Sport*, 38(1), 9–21.
<https://doi.org/10.5114/biolsport.2020.96857>
- Bremer, S., Schneider, P., & Glavovic, B. (2019, October 30). *Climate Change and Amplified Representations of Natural Hazards in Institutional Cultures*. Oxford Research Encyclopedia of Natural Hazard Science.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199389407.013.354>
- Chakraborty, I., & Maity, P. (2020). COVID-19 outbreak: Migration, effects on society, global environment and prevention. *Science of The Total Environment*, 728, 138882. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138882>
- Chin, A. W. H., Chu, J. T. S., Perera, M. R. A., Hui, K. P. Y., Yen, H.-L., Chan, M. C. W., Peiris, M., & Poon, L. L. M. (2020). Stability of SARS-CoV-2 in different environmental conditions. *The Lancet Microbe*, 1(1), e10.
[https://doi.org/10.1016/S2666-5247\(20\)30003-3](https://doi.org/10.1016/S2666-5247(20)30003-3)

Coronavirus disease (COVID-19). (n.d.). Retrieved November 30, 2021, from <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/coronavirus-disease-covid-19>

COVID-19. (n.d.). *Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας*. Retrieved January 6, 2022, from <https://eody.gov.gr/category/covid-19/>

Deschasaux-Tanguy, M., Druésne-Pecollo, N., Esseddik, Y., de Edelenyi, F. S., Allès, B., Andreeva, V. A., Baudry, J., Charreire, H., Deschamps, V., Egnell, M., Fezeu, L. K., Galan, P., Julia, C., Kesse-Guyot, E., Latino-Martel, P., Oppert, J.-M., Péneau, S., Verdoot, C., Hercberg, S., & Touvier, M. (2021). Diet and physical activity during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) lockdown (March-May 2020): Results from the French NutriNet-Santé cohort study. *The American Journal of Clinical Nutrition*, *113*(4), 924–938. <https://doi.org/10.1093/ajcn/nqaa336>

ECO_Q1_2020_REP_GR.pdf. (n.d.). Retrieved January 1, 2022, from http://iobe.gr/docs/economy/ECO_Q1_2020_REP_GR.pdf

ECO_Q3_2021_REP_GR.pdf. (n.d.). Retrieved January 15, 2022, from http://iobe.gr/docs/economy/ECO_Q3_2021_REP_GR.pdf

EKT_DigitalTransformation_Business_2020_el.pdf. (n.d.). Retrieved January 19, 2022, from https://metrics.ekt.gr/sites/metrics-ekt/files/ekdoseis-pdf/2021/EKT_DigitalTransformation_Business_2020_el.pdf

Etisia_ekthesi_2021.pdf. (n.d.). Retrieved January 19, 2022, from https://imegsevee.gr/wp-content/uploads/2021/11/etisia_ekthesi_2021.pdf

Flanagan, E. W., Beyl, R. A., Fearnbach, S. N., Altazan, A. D., Martin, C. K., & Redman, L. M. (2021). The Impact of COVID-19 Stay-At-Home Orders on

Health Behaviors in Adults. *Obesity*, 29(2), 438–445.

<https://doi.org/10.1002/oby.23066>

Ghosh, A., Arora, B., Gupta, R., Anoop, S., & Misra, A. (2020). Effects of nationwide lockdown during COVID-19 epidemic on lifestyle and other medical issues of patients with type 2 diabetes in north India. *Diabetes & Metabolic Syndrome*, 14(5), 917–920. <https://doi.org/10.1016/j.dsx.2020.05.044>

Global Economic Prospects: The Global Economy: on Track for Strong but Uneven Growth as COVID-19 Still Weighs. (n.d.). World Bank. Retrieved December 18, 2021, from <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/06/08/the-global-economy-on-track-for-strong-but-uneven-growth-as-covid-19-still-weighs>

Gómez, A. M. A., & Favorito, L. A. (2020). The Social, Economic and Sanitary Impact of COVID-19 Pandemic. *International Brazilian Journal of Urology : Official Journal of the Brazilian Society of Urology*, 46(Suppl 1), 3–5. <https://doi.org/10.1590/S1677-5538.IBJU.2020.S1ED2>

Greece_Covid_Report.pdf. (n.d.). Retrieved December 30, 2021, from https://www.pwc.com/gr/en/publications/Greece_Covid_Report.pdf

He, M. Z., Kinney, P. L., Li, T., Chen, C., Sun, Q., Ban, J., Wang, J., Liu, S., Goldsmith, J., & Kioumourtzoglou, M.-A. (2020). Short- and intermediate-term exposure to NO₂ and mortality: A multi-county analysis in China. *Environmental Pollution*, 261, 114165. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2020.114165>

Huang, Y., Mok, W., Yam, Y., Zhou, J. L., Surawski, N. C., Organ, B., Chan, E. F. C., Mofijur, M., Mahlia, T. M. I., & Ong, H. C. (2020). Evaluating in-use vehicle emissions using air quality monitoring stations and on-road remote

- sensing systems. *Science of The Total Environment*, 740, 139868.
<https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.139868>
- Khan, M., Adil, S. F., Alkathlan, H. Z., Tahir, M. N., Saif, S., Khan, M., & Khan, S. T. (2021). COVID-19: A Global Challenge with Old History, Epidemiology and Progress So Far. *Molecules*, 26(1), 39.
<https://doi.org/10.3390/molecules26010039>
- Lenou19085.pdf*. (n.d.). Retrieved December 30, 2021, from
<https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/bitstream/handle/11400/1485/Lenou19085.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Matt, C., Hess, T., & Benlian, A. (2015). Digital Transformation Strategies. *Business & Information Systems Engineering*, 57(5), 339–343.
<https://doi.org/10.1007/s12599-015-0401-5>
- McKibbin, W., & Fernando, R. (2020). The economic impact of COVID-19. *Economics in the Time of COVID-19*, 45(10.1162).
- Mofijur, M., Fattah, I. M. R., Alam, M. A., Islam, A. B. M. S., Ong, H. C., Rahman, S. M. A., Najafi, G., Ahmed, S. F., Uddin, Md. A., & Mahlia, T. M. I. (2021). Impact of COVID-19 on the social, economic, environmental and energy domains: Lessons learnt from a global pandemic. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 343–359. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.10.016>
- Mou, J. (2020). Research on the Impact of COVID19 on Global Economy. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 546(3), 032043.
<https://doi.org/10.1088/1755-1315/546/3/032043>
- Munawer, M. E. (2018). Human health and environmental impacts of coal combustion and post-combustion wastes. *Journal of Sustainable Mining*, 17(2), 87–96. <https://doi.org/10.1016/j.jsm.2017.12.007>

- Nagel, L. (2020). The influence of the COVID-19 pandemic on the digital transformation of work. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(9/10), 861–875. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-07-2020-0323>
- Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., Agha, M., & Agha, R. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review. *International Journal of Surgery*, 78, 185–193. <https://doi.org/10.1016/j.ijssu.2020.04.018>
- Oee-26-5.pdf*. (n.d.). Retrieved January 19, 2022, from <https://oe-e.gr/wp-content/uploads/2020/05/oe-26-5.pdf>
- Ozili, P. K., & Arun, T. (2020). *Spillover of COVID-19: Impact on the Global Economy* (SSRN Scholarly Paper ID 3562570). Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3562570>
- Prati, G., & Mancini, A. D. (2021). The psychological impact of COVID-19 pandemic lockdowns: A review and meta-analysis of longitudinal studies and natural experiments. *Psychological Medicine*, 51(2), 201–211. <https://doi.org/10.1017/S0033291721000015>
- Priyono, A., Moin, A., & Putri, V. N. A. O. (2020). Identifying Digital Transformation Paths in the Business Model of SMEs during the COVID-19 Pandemic. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 6(4), 104. <https://doi.org/10.3390/joitmc6040104>
- Schnitzer, M., Schöttl, S., Kopp, M., & Barth, M. (2020). COVID-19 stay-at-home order in Tyrol, Austria: Sport and exercise behaviour in change? *Public Health*, 185. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.06.042>
- Statistics.pdf*. (n.d.). Retrieved January 1, 2022, from https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsp

ortlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=409318&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el

Tampakoudis, I., Noulas, A., Kiosses, N., & Drogalas, G. (2021). The effect of ESG on value creation from mergers and acquisitions. What changed during the COVID-19 pandemic? *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 21(6), 1117–1141. <https://doi.org/10.1108/CG-10-2020-0448>

Verma, A. K., & Prakash, S. (2020). *Impact of COVID-19 on Environment and Society* (SSRN Scholarly Paper ID 3644567). Social Science Research Network. <https://papers.ssrn.com/abstract=3644567>

Zambrano-Monserrate, M. A., Ruano, M. A., & Sanchez-Alcalde, L. (2020). Indirect effects of COVID-19 on the environment. *Science of The Total Environment*, 728, 138813. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138813>

ΓΣΕΒΕΕ ©, I. (2021a, March 30). *Έρευνα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για την πανδημία του κορωνοϊού*. ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ. <https://imegsevee.gr/%ce%b4%ce%b7%ce%bc%ce%bf%cf%83%ce%b9%ce%b5%cf%8d%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/erevna-ime-gsevee-gia-tin-pandimia-tou-koronoiou-staseis-kai-antilipseis-gia-tis-epiptoseis-stin-oikonomia-kai-tin-koinonia/>

ΓΣΕΒΕΕ ©, I. (2021b, November 22). *Έκθεση ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ 2021: Ο αντίκτυπος της πανδημίας στις μικρές επιχειρήσεις*. ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.

<https://imegsevee.gr/%ce%b4%ce%b7%ce%bc%ce%bf%cf%83%ce%b9%ce%b5%cf%8d%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/%ce%ad%cf%81%ce%b5%cf%85%ce%bd%ce%b5%cf%82-%ce%bc%ce%b5%ce%bb%ce%ad%cf%84%ce%b5%cf%82/ekthesi-ime-gsevee-2021-o-antiktypos-tis-pandimias-stis-mikres-epicheiriseis/>

Δελτία Τύπου. (n.d.). Retrieved December 29, 2021, from

<https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typoy/anazhthsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=e53df2e5-529d-4a6a-9d78-d4bffaed0129>

Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών. (n.d.). Retrieved November 16, 2021, from http://iobe.gr/press_dtl.asp?EID=180

Ίγκκος, Α., & Κουτσός, Σ. (2020). *Η συμβολή του Τουρισμού*. from

https://insete.gr/wp-content/uploads/2021/11/21_11_Tourism_and_Greek_Economy_2019-2020.pdf

Μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας του κορονοϊού στην Ελλάδα το 2020. (2021). In *Βικιπαίδεια*.

https://el.wikipedia.org/w/index.php?title=%CE%9C%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B1_%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%8E%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%BA%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%8A%CE%BF%CF%8D_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%

BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1_%CF%84%CE%BF_2020&oldid=862041

5

Οικονομία—Εργασία | *CoVid19.gov.gr—Part 32*. (n.d.). Retrieved January 9, 2022,

from <https://covid19.gov.gr/category/oikonomia-ergasia/page/32/>

Στατιστικές—ELSTAT. (n.d.). Retrieved January 1, 2022, from

<https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SBR02/2020-M03>

Τι δείχνει ο δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας για το 2021. (2021,

November 12). in.gr. [https://www.in.gr/2021/11/12/economy/oikonomikes-](https://www.in.gr/2021/11/12/economy/oikonomikes-eidiseis/eyropaiki-epitropi-kato-apo-ti-vasi-ellada-stin-ensomatosi-tis-psifiakis-texnologias/)

[eidiseis/eyropaiki-epitropi-kato-apo-ti-vasi-ellada-stin-ensomatosi-tis-](https://www.in.gr/2021/11/12/economy/oikonomikes-eidiseis/eyropaiki-epitropi-kato-apo-ti-vasi-ellada-stin-ensomatosi-tis-psifiakis-texnologias/)

[psifiakis-texnologias/](https://www.in.gr/2021/11/12/economy/oikonomikes-eidiseis/eyropaiki-epitropi-kato-apo-ti-vasi-ellada-stin-ensomatosi-tis-psifiakis-texnologias/)

Τριανταφυλλίδου, Μ. (2020). *The COVID-19 pandemic and its impact on mental*

health. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4061809>

Χρονολόγιο κρουσμάτων της πανδημίας COVID-19 στην Ελλάδα—Βικιπαίδεια. (n.d.).

Retrieved January 6, 2022, from

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF_%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_COVID-](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF_%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_COVID-19_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B111a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf)

[19_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF_%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_COVID-19_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B111a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf)

[CE%AC%CE%B4%CE%B1](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF_%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_COVID-19_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B111a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf)

[11a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF_%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_COVID-19_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B111a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf)

[19_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF_%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_COVID-19_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B111a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf)

[CE%AC%CE%B4%CE%B1](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF_%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_COVID-19_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B111a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf)

[11a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF_%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_COVID-19_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B111a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf)

11a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157.pdf. (n.d.). Retrieved January 19, 2022,

from [https://www.statistics.gr/documents/20181/11a78785-bc83-53df-21f4-](https://www.statistics.gr/documents/20181/11a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157)

[a8896f752157](https://www.statistics.gr/documents/20181/11a78785-bc83-53df-21f4-a8896f752157)

Κυριόπουλος, Γ., & Σουλιώτης, Κ. (2021). *Η περιπέτεια της πανδημίας Covid-19: Μαθήματα για την πολιτική της υγείας*. Αθήνα: Παπαζήση

Πελαγίδης, Θ. (2020). *Η Ελληνική Οικονομία πριν και μετά τον Covid-19*. Αθήνα:
Παπαζήση